

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
VERSLO TEISĖS KATEDRA**

**LAIMA NEVARAUSKAITĖ
VERSLO TEISĖS SPECIALIZACIJA**

**AKCININKO TEISIŲ APSAUGA
IR GYNYBOS BŪDAI
BANKRUTUOJANČIOJE BENDROVĖJE**

Magistro baigiamasis darbas

Valstybinis kodas 62401S105
Kodas pagal ISCED 51238

Darbo vadovė
Lektorė
Olga Petroševičienė

Konsultantas
Doc. dr. Lina Novikovienė

Vilnius, 2010

Turinys

ĮVADAS	4
DĖSTOMOJI DALIS	9
1. AKCININKŲ TEISĖS IR JŲ APSAUGA	9
1.1. Akcininkų neturtinės teisės.....	9
1.1.1. Teisė dalyvauti ir teisė balsuoti visuotiniame akcininkų susirinkime	9
1.1.2. Teisė gauti informaciją	12
1.1.3. Teisė kreiptis į teismą su ieškiniu.....	14
1.1.3.1. Dėl bendrovės vadovo ir valdybos narių padarytos žalos bendrovei	14
1.1.3.2. Dėl bankroto administratoriaus padarytos žalos administruojant bendrovę.....	16
1.1.4. Teisė sudaryti taikos sutartį	18
1.2. Akcininkų turtinės teisės	21
1.2.1. Teisė gauti bendrovės pelno dalį (dividendą).....	21
1.2.2. Teisė gauti likviduojamos bendrovės turto dalį.....	22
1.3. Trečiasis asmuo be savarankiškų reikalavimų: būti juo ar nebūti?	24
1.4. Teisė kreiptis į teismą dėl bankroto administratoriaus atstatydinimo	34
1.5. Teisė spręsti klausimą dėl bankrutuojančios įmonės ūkinės komercinės veiklos tęstinumo, apribojimų ar nutraukimo	37
1.6. Kitos akcininkų teisės.....	39
1.7. Skyriaus apibendrinimas	39
2. AKCININKO TEISIŲ GYNYBA.....	41
2.1. Administratoriaus ir teismo indėlis į akcininko teisių gynybą bankrutuojančioje bendrovėje	41
2.1.1. Akcininko gynyba sudarant taikos sutartį	41
2.1.2. Teisės gauti likviduojamos bendrovės turto dalį gynyba	43
2.2. Ribota akcininko atsakomybė kaip akcininko teisių gynimo būdas.....	46
2.2.1. Ribota atsakomybė ir jos taikymas akcininko atžvilgiu	46
2.2.2. Ribotos atsakomybės panaikinimo pasekmės.....	51
2.3. Skyriaus apibendrinimas	52
PABAIGA	54
Išvados.....	54
Pasiūlymai ir pastebėjimai.....	56
NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	58
SANTRAUKA	64
SUMMARY	65

MAGISTRO BAIGIAMAJAME DARBE NAUDOJAMOS SANTRUMPOS

AB – akcinė bendrovė

angl. – angliškai

BAB – bankrutuojanti akcinė bendrovė

BUAB – bankrutuojanti uždaroji akcinė bendrovė

c. b. – civilinė byla

CBS – civilinių bylų skyrius

d. – diena

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas

kat. – kategorija

kt. – kita

LAT – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas

LUAB – likviduojama uždaroji akcinė bendrovė

LR – Lietuvos Respublika

LR CK – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas

LR CPK – Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas

LR ABĮ – Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas

LR ĮBĮ – Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas

Lt – litai

m. – metai

Nr. – numeris

No. – number (angl.)

P. – puslapis

pan. – panašiai

proc. – procentai

pvz. – pavyzdžiui

UAB – uždaroji akcinė bendrovė

v. – versus

Vol. – „volume“ (angl.)

Žr. – žiūrėti

IVADAS

Temos aktualumas. Pasaulį užgriuvusi ekonominė krizė neaplenkė ir Lietuvos. Bankroto procedūros ir anksčiau buvo tarsi neišvengiamas mechanizmas, „apvalantis“ rinką nuo nemokių ūkio subjektų, tačiau nestabili ekonominė situacija lėmė, jog pastaraisiais metais vykdomų bankroto procesų skaičius didėja ne aritmetine, o netgi geometrine progresija¹. Kadangi daugelis bendrovių tarpusavyje yra glaudžiai susijusios verslo ryšiais, bankrutavus vienai jų, automatiškai kitos bendrovės, pastarosios bendrovės kreditorės, patiria finansinių nuostolių. Tai vėliau įtakoja ir jų nepajėgumą atsiskaityti su savo kreditoriais, o galiausiai lemia ir patį bankrotą. Tokia situacija išryškina vadinamąjį domino efektą.

Iškėlus bankroto bylą, pirmiausia visada yra siekiama apsaugoti įmonės skolininkės kreditorių interesus, tačiau jeigu anksčiau, įmonei tapus bankrutuojančia, dažnai būdavo kaltinami akcininkai, įmonės valdymo organai, tai galima spėti, jog šiuo metu didžioji dauguma bankroto procedūrų yra inicijuojama ne dėl aplaidaus valdymo organų sprendimų priėmimo ar įmonių dalyvių tyčinių nesąžiningų veiksmų, o būtent dėl pasikeitusių rinkos ekonomikos sąlygų. Tokiu atveju akcininkai bankroto proceso yra paliečiami taip pat netikėtai ir skaudžiai kaip ir bankrutuojančios įmonės kreditoriai. Be to, vos ne kasdiene gyvenimo dalimi tapusios bankroto procedūros atskleidžia dar kelias opias problemas – tai nepakankamai išsamus ir detalus akcininko teisių ir jų apsaugos bei gynybos būdų įtvirtinimas įstatyme, akcininko statuso neapibrėžtumai ir kt.

Dėl visų šių paminėtų priežasčių tampa aišku, jog akcininko teisių apsaugos ir gynybos būdų probleminių aspektų nagrinėjimas šiuo metu yra ypatingai aktualūs.

Tyrimo šaltiniai. Atliekant tyrimą, labiausiai buvo remiamasi Lietuvos teismų praktika bei teisės aktais. Taip pat buvo nagrinėjami Lietuvos ir užsienio mokslininkų darbai.

Atliekant tyrimą, labai pravertė Lietuvos teisės specialistų (dr. V. Mikuckienės, doc. dr. R. Norkaus), nagrinėjančių bankroto proceso ypatumus, moksliniai straipsniai. Išskirtinai paminėtinas dr. S. Kavalnės, dr. V. Mikuckienės, doc. dr. R. Norkaus, R. Veličkos vadovėlis „Bankroto teisė“. Jis buvo naudingas ne tik dėl bendrųjų žinių apie bankroto procesą, tačiau

¹ Pavyzdžiui, Lietuvoje 2009 m. sausio – birželio mėnesiais bankroto procesai buvo pradėti 984 įmonėse. Šis skaičius yra 2,3 karto didesnis, lyginant su 2008 m. I pusmečiu. 2008 metais bankrotas buvo inicijuojamas vidutiniškai 80 įmonių per mėnesį. Tuo tarpu 2009 m. I pusmetyje pradėtų bankroto procesų mėnesio skaičiaus vidurkis jau buvo apie 2 kartus didesnis, t.y. 154 įmonių per mėnesį. Tiesa, 2010 m. bankrotų skaičius sumažėjo – 132 įmonės per mėnesį, tačiau iki 2008 m. buvusio vidurkio dar toli. Duomenys panaudoti iš Įmonių bankroto valdymo departamento prie Ūkio ministerijos įmonių bankroto ir restruktūrizavimo procesų 2010 m. sausio – birželio mėnesių apžvalgos, 2010 m. spalio 7 d., Nr. (8.4)-A2-567, Vilnius. Prieiga per internetą: http://www.bankrotodep.lt/Doc/2010_01_06.pdf ; prisijungimo laikas: 2010-10-16.

svarbus ir dėl jame nagrinėjamos akcininko statuso bankroto procese problematikos, kuri yra aktuali atliekant ir šį tyrimą.

Lyginant Lietuvos ir Europos valstybių reguliavimą, susijusį su akcininkų teisėmis bankroto procese, naudotasi Europos Parlamento atliktu tyrimu dėl bankroto teisės harmonizavimo Europoje.

Aptariant ribotos atsakomybės principo reikšmę akcininko gynimui bankrutuojančioje bendrovėje, remtasi dr. A. Tikniūtės disertacija, kurioje nagrinėjama juridinių asmenų dalyvių ribotos atsakomybės prigimtis, jos panaikinimas, juridinių asmenų kreditorių apsaugos priemonės. Rašant apie juridinio asmens prigimtį, buvo naudojamosi F. H. Easterbrook, D. R. Fischel, L. Talbot ir kitų užsienio mokslininkų darbai. G. G. Sollars ir P. Ireland moksliniais straipsniais remtasi pateikiant ribotos atsakomybės alternatyvas.

Kitų teisės specialistų (doc. dr. E. Baranausko, E. Laužiko, dr. E. Krivkos, dr. V. Višinskio, R. Simaičio ir kt.) darbai paminėtini dėl atskirų klausimų, susijusių su civiline teise, civilinio proceso teise, taikos sutarties institutu ir kt.

Temos naujumas. Akcininko teisių apsauga ir gynyba bankrutuojančioje bendrovėje teisės teoretikų nėra plačiai nagrinėta, išskyrus ribotos civilinės atsakomybės teikiamą apsaugą akcininkui įmonės bankroto atveju. Tačiau nei vienas iš autorių (ypač paminėtini bankroto teisės specialistai) nėra pateikęs išsamaus akcininko teisių apsaugos ir gynybos bankrutuojančioje bendrovėje teisinio įvertinimo. Atliekant tyrimą pastebėta, jog Lietuvos ir užsienio šalių autoriai didžiausią dėmesį skiria kreditorių teisių apsaugai bei bankroto administratoriaus funkcijų ir įgaliojimų analizei bankroto procese, akcininkai tuo tarpu yra paliekami nuošalyje.

Tyrimo problema. Tyrimo problema pirmiausia yra susijusi su tuo, jog ne visos akcininko teisės yra nuosekliai ir išsamiai reglamentuojamos LR ĮBĮ². Lietuvos teisės doktrinoje akcininko turimos teisės bankrutuojančioje bendrovėje taip pat nėra deramai išnagrinėtos, o tai sąlygoja, jog nėra analizuojami ir akcininko teisių apsaugos ir gynybos klausimai, – juk tik žinant apie tam tikros teisės egzistavimą, jos pobūdį, galima konstatuoti esant arba nesant jos pažeidimo bei galima išsamiau analizuoti galimus jos gynybos būdus. Be to, teismų praktika, susijusi su akcininko teisiniu statusu bankroto procese, nėra vienareikšmė, nuolatos šiek tiek kintanti, todėl svarbu nustatyti, kuria linkme ji krypsta. Dėl minėtų priežasčių, analizuojant teisės šaltinius, pastebimi neatitikimai tarp teisės doktrinoje ir teismų praktikoje pateikiamo akcininko teisių ir apsaugos interpretavimo. Tokia situacija lemia ne tik akcininko teisių ir jų apsaugos neapibrėžtumą, tačiau kartu neleidžia subjektams, privalantiems bankroto procese saugoti akcininko teises, tinkamai jų apginti.

² Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1010.

Tyrimo objektas – akcininko teisės ir jų apsaugos bei gynybos būdai bankrutuojančioje bendrovėje.

Tyrimo dalykas – Lietuvos Respublikos teisės aktų normos, reglamentuojančios akcininkų teises, jų gynybą prieš bankroto procesą ir jo metu, Lietuvos Respublikos teismų praktika, išaiškinanti teisės aktų normų esmę ir tikrąją jų prasmę bei Lietuvos Respublikos ir užsienio šalių teisės doktrina, reikšminga akcininko teisių apsaugos ir gynybos būdų atskleidimui.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti, kokias teises akcininkas turi bankrutuojančioje bendrovėje ir įvertinti, kaip jos yra ginamos ir saugomos, koks vaidmuo tenka teismui ir administratoriui akcininko teisių gynime bei kokią įtaką akcininko teisių gynimui daro ribota atsakomybė. Taip pat siekiama pateikti pasiūlymus tam, kad akcininko teisių gynyba taptų efektyvesne, o akcininko teisių gynybos reglamentavimas – nuoseklesniu.

Siekiant minėto tikslo, yra keliami **uždaviniai**:

- 1) Ištirti, kokias neturtines ir turtines teises akcininkas turi bankrutuojančioje bendrovėje ir kaip jos yra apsaugomos.
- 2) Išanalizuoti, kokias teises akcininkui būtų tikslinga įgyti ginant savo interesus.
- 3) Atskleisti teismo ir administratoriaus vaidmenį akcininko teisių gynime.
- 4) Išanalizuoti ribotos atsakomybės taikymą akcininko atžvilgiu ir pasekmes, kai ribota atsakomybė panaikinama (*angl. „Piercing the Corporate Veil“*).

Atsižvelgiant į tyrimo tikslą bei uždavinius, tyrimo pradžioje keliami šie **hipotezė**: atsižvelgiant į pastaruoju metu formuluojamą teismų praktiką, darytina išvada, jog akcininko teisių apsauga Lietuvoje stiprėja, o ribota atsakomybė nėra vienintelis būdas, skirtas apginti akcininkų turtiniam interesui bankrutuojančioje bendrovėje.

Tyrimo metodai. Iškeltiems magistro baigiamojo darbo uždaviniams įgyvendinti, tyrimo metu naudojami šie metodai:

lyginamasis metodas naudojamas atskleisti akcininko teisių pokyčiams bendrovei tapus bankrutuojančia (lyginamos akcininkui suteikiamos teisės Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių ir Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymais). Šis metodas taip pat pasitarnauja atskleidžiant Lietuvos ir užsienio šalių teisinio reglamentavimo, susijusio su akcininko teisių gynyba, panašumus ir skirtumus, lyginant tam tikrus dabar galiojančio teisinio reglamentavimo aspektus su anksčiau galiojusiu reglamentavimu bei nagrinėjant nevienareikšmę teismų praktiką.

sisteminės analizės metodas naudojamas atsižvelgiant į tai, jog atliekant tyrimą būtina sistemiškai analizuoti teisės aktus, teismų praktiką bei teisės doktriną. Pasinaudojant šiuo metodu

atskleidžiama, kokias teises akcininkas turi bankrutuojančioje bendrovėje, teismo bei administratoriaus teisės ir pareigos, susijusios su akcininkų teisių gynimu.

dokumentų analizės metodas naudojamas renkant, analizuojant ir lyginant duomenis iš Lietuvos Respublikos įstatymų, teismų sprendimų.

analogijos metodas naudojamas siekiant nustatyti, kiek kreditorių teisių įgyvendinimas ir jų teisių gynybos būdai gali būti pritaikomi akcininkams.

loginis metodas naudojamas keliant probleminius klausimus, atliekant apibendrinimus, darant išvadas.

Pasinaudojant *analitiniu* metodu pateikiama galiojančio teisinio reguliavimo kritika.

Tyrimo struktūra. Tyrimą sudaro įvadas, dėstomoji dalis, pabaiga, literatūros sąrašas bei tyrimo santrauka lietuvių ir anglų kalbomis. Dėstomoji dalis yra suskirstyta į du pagrindinius skyrius, kiekvienas jų skirstomas dar smulkiau – į poskyrius, kai kurie poskyriai – į skyrelius.

Pirmajame skyriuje tiriama, kokias teises akcininkas turi bendrovei tapus bankrutuojančia. Analizuojama jų apsauga bei vertinama, kokias dar teises akcininkui būtų tikslinga įgyti. Tam, kad problemos aptarimas būtų kuo nuoseklesnis, ši tyrimo dalis remiasi akcininkų teisių skirstymu į klasikinės neturtines ir turtines teises.

Antrajame skyriuje siekiama išsiaiškinti, kokiais būdais teismas ir administratorius, kaip vieni iš svarbiausių bankroto proceso subjektų, gina akcininko teises bei teisėtus interesus. Šis skyrius taip pat skirtas ribotos atsakomybės kaip akcininko gynybos būdo bankrutuojančioje bendrovėje tyrimui. Aptariama ribotos atsakomybės reikšmė akcininkui, teisės teoretikų siūlomos ribotos atsakomybės alternatyvos bei pasekmės, tenkančios akcininkui, kai jo ribota atsakomybė yra panaikinama.

Tyrimo pabaigoje pateikiamos apibendrinančios išvados, pasiūlymai bei pastebėjimai.

Teorinė ir praktinė tyrimo reikšmė. Teorinė tyrimo reikšmė pasireiškia tuo, jog tyrime yra nuosekliai atskleidžiamos akcininko turimos teisės, jų apsauga, aptariami teismo ir administratoriaus turimi įgaliojimai, galintys pasitarnauti akcininkų teisių gynimui bankrutuojančioje bendrovėje. Siekiant to, neapsiribojama vien įstatymuose įtvirtintų teisių analize, todėl akcininko teisės bei jų turinys tiriamas nagrinėjant ir Lietuvos teismų praktiką. Tyrime, išanalizavus teisminę jurisprudenciją, įstatymus ir teisės doktriną, taip pat yra atskleidžiami akcininko ribotos civilinės atsakomybės ypatumai ir jos panaikinimo pasekmės. Iš praktinės pusės atliktas tyrimas bus naudingas visiems, besidomintiems akcininko teisėmis ir bankroto proceso ypatumais. Manytina, jog labiausiai šis darbas galėtų praversti bankroto administratoriams, kadangi jie yra atsakingi ne tik už kreditorių, bet ir už akcininkų teisių gynybą, bei patiems akcininkams, nes leistų išsamiai pažinti jų, kaip bankrutuojančios bendrovės dalyvių, veikimo galimybes.

Kai kurių sąvokų vartojimo patikslinimas

1. Prieš pradėdant plačiau nagrinėti pasirinktą temą, manytina, yra tikslinga apibrėžti sąvoką „bankrutuojanti įmonė“, t. y. atskirti, nuo kurio momento įmonę jau galima vadinti bankrutuojančia ir nuo kada – įvardinti kaip bankrutavusią. Pagal LR ĮBĮ 2 straipsnio 4 punktą **bankrutuojanti įmonė** – tai „įmonė, kuriai iškelta bankroto byla arba kurios bankroto procesas vyksta ne teismo tvarka“. Tam, kad būtų iškelta bankroto byla, teismas turi nustatyti bent vieną iš tokių faktų:

1) įmonė yra nemoki arba įmonė vėluoja išmokėti darbuotojui (darbuotojams) atlyginimą ir/arba

2) įmonė viešai paskelbė arba kitaip pranešė kreditoriui (kreditoriams), kad negali atsiskaityti su kreditoriumi (kreditoriais) ir (arba) neketina vykdyti savo įsipareigojimų (LR ĮBĮ 9 straipsnio 5 dalis).

Nustatęs abi ar tik kurią nors iš minėtų sąlygų, teismas priima nutartį iškelti įmonei bankroto bylą. *Šiai nutarčiai įsiteisėjus, įmonė tampa bankrutuojančia.* Kuomet bankroto procesas vyksta ne teismo tvarka, atitinkamą sprendimą priima kreditorių susirinkimas. Pabrėžtina, jog bankrutuojančia įmonė laikoma tol, kol ji paskelbiama bankrutavusia arba LR ĮBĮ 27 straipsnio 1 dalies pagrindu jai yra nutraukiama bankroto byla. Tuo tarpu bankrutavusi įmonė yra tokia, kuri teismo, o kai bankroto procesas vyksta ne teismo tvarka, – kreditorių susirinkimo jau yra pripažinta bankrutavusia ir dėl to likviduojama įmonė (LR ĮBĮ 2 straipsnio 5 punktas). Teismas šiuo atveju taip pat priima nutartį. Taigi tyrime remiamasi tokia „bankrutuojančios bendrovės“ sąvoka, kuri yra įtvirtinta LR ĮBĮ.

2. Akcininkai šiame tyrime turėtų būti suprantami taip, kaip juos apibrėžia LR ABĮ³ 3 straipsnio 1 dalis – tai „fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie turi įsigiję bendrovės akcijų“. Tačiau *tyrime nagrinėjamos teisės ir jų apsauga bei gynybos būdai tokio akcininko, kuris nėra kreditorius bendrovės atžvilgiu, nesikreipė į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo bendrovei ir neturi bendrovės valdymo organų įgaliojimų.*

3. Pirmoje tyrimo dalyje, apibrėžiant turimas akcininkų teises, vartojama sąvoka „savininkas“. Jos reikšmė aiškintina pagal LR ĮBĮ 2 straipsnio 9 dalyje pateiktą apibrėžimą, t. y. savininku vadinama akcininkas ar akcininkų grupė, kuriam (kuriems) priklausančios akcijos suteikia ne mažiau kaip 1/10 visų balsų.

4. Pažymėtina, jog tyrime kaip sinonimai yra vartojamos sąvokos „akcinė bendrovė“, „bendrovė“, „įmonė“.

³ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914.

DĖSTOMOJI DALIS

1. AKCININKŲ TEISĖS IR JŲ APSAUGA

Fiziniai ir juridiniai asmenys, norėdami tapti bendrovės akcininkais, turi investuoti į bendrovę savo materialaus turto. Mainais už tai investuojantiems asmenims tenka dalis bendrovės kapitalo – akcijų, kurios suteikia LR CK⁴, LR ABĮ, bendrovės įstatuose bei kituose teisės aktuose apibrėžtas ir akcininkams deleguotas turtines ir neturtines teises.

Pasikeitus bendrovės statusui, t. y. jai tapus bankrutuojančia, akcininkai nebegali naudotis visomis minėtuose teisės aktuose įtvirtintomis teisėmis. Vienų teisių akcininkai apskritai netenka, kitų teisių apimtis pasikeičia. Žinoma, atsiranda ir naujų teisių, kuriomis akcininkas gali pasinaudoti, nes prasidėjus bankroto procesui, pradeda galioti specialusis teisės aktas – LR ĮBĮ, reglamentuojantis tiek materialinius, tiek procesinius bankroto teisės klausimus. Tačiau šis įstatymas nuosekliai neįvardija akcininko turimų teisių, todėl teismui iškėlus bankroto bylą, įmonei ir jos akcininkams gali būti sudėtinga suprasti, koks jų vaidmuo bankroto procese, kokias teises jie turi bei kaip jomis pasinaudoti, kad galėtų apginti savo interesus. Dėl šios priežasties tyrimo autorė pateikia akcininko teisių analizę bei siūlymus, kaip būtų galima sustiprinti jo teisių apsaugą bankrutuojančioje bendrovėje. Siekiant kuo aiškiau atskleisti akcininko teisių pokyčius, tyrime yra lyginamos akcininko teisės, kuriomis jis paprastai gali pasinaudoti pagal LR ABĮ ir LR CK bendrovei esant stabilioje finansinėje situacijoje, su tomis teisėmis, kuriomis akcininkas gali disponuoti bendrovei tapus bankrutuojančia.

1.1. Akcininkų neturtinės teisės

1.1.1. Teisė dalyvauti ir teisė balsuoti visuotiniame akcininkų susirinkime

Teisė dalyvauti ir teisė balsuoti visuotiniame akcininkų susirinkime yra bene pagrindinės neturtinės akcininkų teisės. Dalyvaujant ir balsuojant visuotiniame akcininkų susirinkime, akcininkai išreiškia savo valią dėl bendrovės valdymo organų sudarymo, pelno (nuostolių) paskirstymo, bendrovės pertvarkymo, restruktūrizavimo ir kitų klausimų, kurie yra priskirti išimtinai visuotinio akcininkų susirinkimo kompetencijai (LR ABĮ 20 straipsnis) ir tokiu būdu formuoja pagrindinę įmonės veiklos kryptį.

⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

Su šiomis neturtinėmis akcininkų teisėmis tiesiogiai siejasi didžioji dalis kitų neturtinių akcininkų teisių. Pavyzdžiui, ruošdamiesi visuotiniam akcininkų susirinkimui, akcininkai turi teisę bendrovei pateikti klausimų, susijusių su įtrauktais į būsimo visuotinio akcininkų susirinkimo darbotvarkę klausimais (LR ABĮ 16 straipsnio 1 dalies 1 punktas). Be to, kaip tiesiogiai įvardinta LR ABĮ 21 straipsnio 1 dalyje, akcininko teisė dalyvauti visuotiniame akcininkų susirinkime taip pat apima teisę kalbėti ir klausti. Dar daugiau, tam tikrais Akcinių bendrovių įstatymo numatytais atvejais, akcininkai turi teisę patys inicijuoti visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimą (LR ABĮ 23 straipsnio 1 ir 4 dalys bei 24 straipsnio 2 dalies 5 punktas) arba kreiptis į teismą, kad šis priimtų sprendimą dėl visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimo (LR ABĮ 24 straipsnio 3 dalies 1-3 punktai). Tai tik keletas pavyzdžių, labiausiai atskleidžiančių visuotinio akcininkų susirinkimo svarbą bendrovės veiklos organizavimui bei tai, jog akcininkai daugumą savo turimų teisių realizuoja būtent per dalyvavimą visuotiniame akcininkų susirinkime ar ruošdamiesi jame dalyvauti.

Tiek šiandieninėje, tiek visose ankstesnėse LR ĮBĮ įstatymo redakcijose yra numatyta, jog įmonei iškelus bankroto bylą, įmonės valdymo organai netenka savo įgaliojimų (LR ĮBĮ 10 straipsnio 7 dalies 2 punktas). Paminėtina, jog iki 2003 m. gruodžio 31 d. visuotinis akcininkų susirinkimas buvo priskiriamas prie bendrovės valdymo organų ir tik 2004 m. sausio 1 d. įsigaliojusi LR ABĮ redakcija⁵ pakeitė iki tol buvusį reglamentavimą įtvirtindama, jog įmonėje yra du valdymo organai – vadovas ir valdyba, – o ne keturi, kaip buvo iki tol (LR ABĮ 19 straipsnio 1 ir 2 dalimis). Po šio pakeitimo LR ĮBĮ nebuvo koreguotas, įtvirtinant teisės normą, numatančią, kad įmonei iškelus bankroto bylą visuotinis akcininkų susirinkimas taip pat netenka savo įgaliojimų. Viena iš to pasekmių yra tai, kad vertinant visuotinį akcininkų susirinkimą įmonių teisės kontekste, jis nėra traktuojamas įmonės valdymo organu, tačiau analizuojant LR ĮBĮ tenka pripažinti, jog įmonių bankroto teisė visuotinį akcininkų susirinkimą dar ir šiandien pripažįsta įmonės valdymo organu. Tai pastebima ir nagrinėjant teismų praktiką. Teismai, nežiūrint 2004 m. padarytų pakeitimų, nagrinėdami bankroto bylas, dar ir dabar visuotinį akcininkų susirinkimą įvardija bendrovės valdymo organu⁶. Tyrimo autorės manymu, susidariusi situacija yra ydinga, nes prieštarauja sisteminio teisės aktų aiškinimo principui. LR ĮBĮ atskirai nėra apibrėžtos „valdymo organų“ sąvokos, vadinasi, aiškinant šią sąvoką reikia vadovautis LR ABĮ 19 straipsnio 1 ir 2 dalimis. Be to, kaip numato LR CK 2.81 straipsnio 4 dalis, juridinio asmens valdymo organų nariais gali būti tik fiziniai asmenys, o kitų organų nariais – ir fiziniai, ir juridiniai asmenys. Iš praktikos žinotina, kad akcininkais Lietuvoje tampa ir juridiniai asmenys,

⁵ Lietuvos Respublikos acinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 123-5574.

⁶ Pvz., Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 18 d. nutartis c. b. Nr. 2-1051/2008 (pagal pareiškėjo R. E. V. atskirąjį skundą), kat. 121. 4; 121.6; LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 28 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-299/2010 (UAB „Ad Locum“ akcininkas V. A. v. UAB „Ad Locum“ direktorius A. Č.), kat. 27.11.

tad galime teigti, kad šiuo klausimu LR ABĮ yra suderintas su LR CK, kaip ir privalo būti atsižvelgiant į teisės aktų hierarchiją. Iš dalies ši situacija galėtų būti pateisinama, jei įstatymų pakeitimai būtų padaryti neseniai, tačiau visuotinis akcininkų susirinkimas pagal LR ABĮ jau beveik septynerius metus nėra laikomas įmonės valdymo organu, tad tokį aktų nesuderinamumą šiandien pateisinti yra sunku. Daugiausiai neaiškumų įneša galiojančiame LR ĮBĮ įtvirtinta teisės norma, numatanti, jog administratorius gali pasirašyti taikos sutartį gavęs valdymo organo, turinčio teisę priimti nutarimą reorganizuoti ar likviduoti įmonę, raštišką sutikimą (LR ĮBĮ 28 straipsnio 2 dalis). Akcinėje bendrovėje sprendimus dėl įmonės reorganizavimo ar likvidavimo turi teisę priimti tik visuotinis akcininkų susirinkimas, todėl skaitant šią teisės normą savaime kyla prieštaravimas.

Pripažįstant, kad visuotinis akcininkų susirinkimas bankroto teisėje yra valdymo organas, konstatuotina, jog jis, netekęs visų savo turėtų įgaliojimų, visgi turi teisę spręsti dėl taikos sutarties pasirašymo su kreditoriais. Tokį sprendimą akcininkai pagal bendras taisykles turi priimti susirinkime balsuojant. Iš to seka, kad akcininkai teisę dalyvauti ir teisę balsuoti visuotiniame akcininkų susirinkime išsaugo, tačiau ja gali pasinaudoti tik tuo atveju, kai yra sprendžiamas klausimas dėl taikos sutarties sudarymo.

Tačiau pabrėžtina, jog LR ĮBĮ teisės normas privaloma suderinti su LR CK ir LR ABĮ teisės normomis dėl visuotinio akcininkų susirinkimo traktavimo. Tyrimo autorės manymu, turėtų būti koreguojami LR ĮBĮ 10 straipsnio 7 dalies 2 punktą ir 28 straipsnio 2 dalis, atsisakant „valdymo organų“ sąvokos ir ją keičiant atitinkamai „įmonės organai“ ir „juridinio asmens organai“ sąvokomis. Toks pakeitimas paliktų akcininkams teisę, dalyvaujant ir balsuojant visuotiniame akcininkų susirinkime, spręsti dėl taikos sutarties sudarymo ir ištaisytų Lietuvos teisės aktų sistemoje paliktą klaidą.

Galima sakyti, kad tam tikra prasme, bankroto procese visuotinius akcininkų susirinkimus keičia kreditorių susirinkimai, nors jų funkcijos, žinoma, skiriasi. Tiesa, šiuose kreditorių susirinkimuose teisę dalyvauti turi ir bankrutuojančios įmonės savininkas (savininkai) arba jo (jų) įgaliotas atstovas (LR ĮBĮ 22 straipsnio 6 dalis). Kiti akcininkai ar jų grupė, neturėdami pakankamo akcijų suteikiamų balsų skaičiaus tam, kad galėtų būti įvardijami kaip savininkai, tokios teisės neturi. Teisę balsuoti kreditorių susirinkimuose turi tik patys kreditoriai (LR ĮBĮ 22 straipsnio 6 dalis). Išanalizavus LR ĮBĮ galima teigti, kad šis įstatymas tiesiogiai įvardina vienintelį atvejį, kada savininkas (savininkai) gali teikti savo pasiūlymą kreditorių susirinkimui – tai pasiūlymas dėl taikos sutarties sudarymo (LR ĮBĮ 28 straipsnio 1 dalis). Dėl šių priežasčių darytina išvada, jog savininkas (savininkai), dalyvaudamas kreditorių susirinkimuose, atlieka stebėtojo vaidmenį ir didesnės įtakos kreditorių priimamiems sprendimams neturi.

Taigi akcininkai bankrutuojančioje bendrovėje išsaugo teisę dalyvauti ir teisę balsuoti visuotiniame akcininkų susirinkime, tačiau tik vieninteliu atveju – sprendžiant dėl taikos sutarties sudarymo. O savininkai, dalyvaudami kreditorių susirinkimuose, yra tik stebėtojai, neturintys įtakos priimamiems sprendimams.

Daugumoje Europos Sąjungos šalių akcininkų teisės yra drastiškai suvaržomos nuo pat to momento, kai tik bendrovė patenka į bankroto proceso sūkurį. Daugeliu atvejų iš akcininkų yra atimama teisė sušaukti visuotinį akcininkų susirinkimą, sudaryti darbotvarę bei teisė priimti sprendimus, kurie paprastai yra priskiriami visuotinio akcininkų susirinkimo kompetencijai⁷. Pavyzdžiui, Vokietijoje akcininkai paprastai yra laikomi priklausomais nuo kreditorių, todėl jaučiama tik labai menka jų įtaka bankroto proceso eigai⁸. Vos tik įmonei iškeliamą nemokumo byla, sušaukiamas kreditorių susirinkimas, kuris pripažįstamas aukščiausiu nemokumo procedūrų organu – jis ir sprendžia apie tolimesnį proceso vystimąsi⁹. Dėl minėtos priklausomybės nuo kreditorių akcininkai, net ir būdami bankrutuojančios įmonės kreditoriais, neturi teisės dalyvauti kreditorių susirinkimuose kreditorių statuse¹⁰. Pažymėtina, jog Lietuvoje pastarasis apribojimas akcininkams nėra taikomas.

1.1.2. Teisė gauti informaciją

Pagal LR ABĮ 18 straipsnio 1 dalį akcininkas gali pareikalauti leisti susipažinti su informacija, esančia metinių finansinių ataskaitų rinkiniuose, bendrovės metiniuose pranešimuose, auditoriaus išvadose ir audito ataskaitose, visuotinių akcininkų susirinkimų protokoluose ar kituose dokumentuose, kuriuose yra įforminti visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimai ir kt. Operuodamas šia teise, akcininkas gali sekti įmonės veiklą, stebėtojų tarybos ir valdybos priimtus sprendimus, įmonės finansinę būklę. Įvertinęs gautą informaciją, akcininkas pasirenka kaip jam balsuoti visuotiniame akcininkų susirinkime, išimtiniais atvejais gali netgi inicijuoti teismo procesą tam, kad būtų panaikintas įmonės vadovo arba valdybos sprendimas, jei jam kyla įtarimas, kad pastarieji priėmė netinkamus sprendimus ir dėl to bendrovė patyrė žalos. Taigi tinkamas šios teisės įgyvendinimas akcininkams palengvina sprendimų priėmimą bei leidžia adekvačiai ir laiku reaguoti į visa tai, kas vyksta bendrovėje, bei matyti tikrąją bendrovės būseną.

⁷ EU Parliament. IILR – Documentary. Harmonisation of Insolvency Law at EU Level // International Insolvency Law Review (IILR). 2010, 1 October, Volume 1. P. 112.

⁸ EU Parliament. IILR – Documentary. Harmonisation of Insolvency Law at EU Level // ten pat, P. 94.

⁹ Introduction to German Insolvency Law. P. 4-5. Prieiga per internetą:

http://www.justiz.nrw.de/WebPortal_en/projects/ieei/documents/public_papers/german_insolvency.pdf; prisijungimo laikas: 2010-11-15.

¹⁰ EU Parliament. IILR – Documentary. Harmonisation of Insolvency Law at EU Level // ten pat, P. 94.

Teismui iškėlus bankroto bylą, akcininkai turi teisę gauti informaciją apie bankroto bylos eigą. Tačiau lyginant LR ABĮ ir LR ĮBĮ nuostatas pastebėtina, jog akcininko teisė gauti informaciją vienu ir kitu atveju iš principo skiriasi. Visų pirma, skiriasi akcininkų gaunamos informacijos pobūdis: pagal LR ABĮ informacija bendraja prasme gaunama apie bendrovę, tuo tarpu vykstant bankroto procesui akcininkams yra teikiama informacija apie patį procesą, jo eigą. Antra, skiriasi subjektai, teikiantys informaciją. Bankroto procese minėtą informaciją teikia bankroto administratorius, gavęs kreditorių susirinkimo įgaliojimą. Esant stabiliai finansinei situacijai, teikti informaciją yra įpareigota pati bendrovė, t. y. bendrovės įstatuose turi būti detaliau reglamentuota tvarka, numatanti, kaip tokia informacija yra teikiama. Be to, atkreiptinas dėmesys, jog skirtumas yra ir tarp subjektų, galinčių gauti informaciją. Sakykime, vykstant bankroto procesui, įmonės bankroto administratorius yra įgaliotas teikti informaciją tik bendrovės savininkams. Tuo tarpu pagal LR ABĮ informaciją apie bendrovę gali gauti bet kuris akcininkas, turintis bent 1 akciją, išskyrus atvejus, kai norima susipažinti su dokumentais, susijusiais su bendrovės komercine (gamybine) paslaptimi, konfidencialia informacija. Įstatyme yra imperatyviai nustatyta, jog su visa informacija turi teisę susipažinti tik akcininkai arba akcininkų grupė, turintys ar valdantys daugiau kaip 1/2 akcijų. Taigi pirmuoju atveju akcininko teisės į informaciją apimtis priklauso nuo akcininko turimų balsų skaičiaus, antruoju – nuo akcininko dalies bendrovės įstatiniame kapitale. Tai tampa aktualu prisiminus, jog privilegijuotosios akcijos gali būti su balso teise ar be balso teisės (LR ABĮ 42 straipsnio 7 dalis).

LAT išplėstinė teisėjų kolegija, aiškindama LR ABĮ nuostatas, dar 2002 m. rugsėjo 17 d. nutartyje c. b. Nr. 3K-7-801/2002 konstatavo, jog akcininko teisė gauti informaciją nėra absoliuti ir gali būti ribojama. Tokiu išaiškinimu buvo siekiama „užtikrinti priešišku interesų – akcininko teisės į informaciją gynybos ir bendrovės interesų apsaugoti konfidencialią informaciją – pusiausvyrą“¹¹. Vėliau sekę teismų sprendimai šią LAT suformuluotą praktiką palaikė¹². Deja, dėl akcininko teisės gauti informaciją apie bankroto procesą ribojimo nei LAT, nei kitos instancijos teismas nėra pasisakęs, tačiau manytina, jog ribojimą, kad informacija yra teikiama tik savininkams, galima paaiškinti tuo, jog akcininkai, neturintys savininko statuso, paprastai apskritai nėra įtraukiami į bankroto procesą. Be to, taip greičiausiai norima neapsunkinti bankroto administratoriaus tuo atveju, jei bankrutuojančioje įmonėje akcijos priklausytų dideliame akcininkų būriui.

¹¹ LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 17 d. nutartis c. b. Nr. 3K-7-801/2002 (V. Norkus v. UAB gamybinė-komercinė firma „Fonas“), kat. 16.9, 19.3, 21.2.2.1.

¹² Pvz., LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 2 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-461/2009 (V. Z. v. UAB „Rovita“), kat. 27.3.2.1; Kauno apygardos teismo 2010 m. vasario 12 d. nutartis c. b. Nr. 2A-30-555/2010 (J. J. v. UAB „Lankava“), kat. 22.7; 25.3; 27.3.2.1; LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. liepos 8 d. nutartis Nr. 3K-3-315/2010 (J. J. v. UAB „Lankava“), kat. 27.3.2.1.

Kitas svarbus momentas yra tas, jog LR ABĮ 18 straipsnyje yra reglamentuota, kad akcininkai, norėdami gauti informacijos, patys turi kreiptis į bendrovę raštu. Norėdami gauti specialios informacijos¹³, akcininkai bendrovei papildomai dar turi pateikti nustatytos formos rašytinį išsipareigojimą neatskleisti komercinės (gamybinės) paslapties, konfidencialios informacijos. Beje, kaip leidžia suprasti minėto straipsnio analizė, akcininkai informacijos apie bendrovę gali pareikalauti bet kada, nėra nustatyta, jog aptariamą teisę gali įgyvendinti tik tam tikru metu. Dar daugiau, įstatymas bendrovei nurodo konkretų dienų skaičių (ne daugiau kaip 7 dienos nuo reikalavimo gavimo dienos), per kurį ši privalo sudaryti akcininkui galimybę susipažinti su jo prašoma informacija ir (ar) pateikti atitinkamų dokumentų kopijas. Tuo tarpu LR ĮBĮ informacijos pateikimas savininkams nėra taip išsamiai reglamentuotas. Praktiškai tėra du straipsniai (LR ĮBĮ 11 straipsnio 3 dalies 15 punktą ir 23 straipsnio 11 punktą), kuriuose kalbama apie informacijos teikimą savininkams. Taigi pirmuoju atveju informacijos gavimo tvarka yra gana išsamiai reglamentuota įstatymu, antruoju atveju – daugelis klausimų paliekama spresti kreditorių nuožiūrai. Dėl šios priežasties manytina, jog kreditorių susirinkimas, įgyvendindamas teisę nustatyti, kokia tvarka įmonės savininkas (savininkai) gaus informaciją iš administratoriaus apie įmonės bankroto bylos eigą, visada turėtų vadovautis išsamios, tikslios ir savalaikės informacijos pateikimo savininkams principu, kadangi teisės gauti informaciją tinkamas realizavimas suponuoja prielaidas tinkamai įgyvendinti kitas teises. Tam, kad minėtas principas iš tikrųjų būtų įgyvendinamas, įstatymų leidėjui siūlytina konkretizuoti informacijos pateikimo tvarką savininkams bei įtvirtinti tai LR ĮBĮ, taip užkertant kelią galimam kreditorių piktnaudžiavimui.

Apibendrinant dar kartą akcentuojama, kad akcininko teisė gauti informaciją lyginant LR ABĮ ir LR ĮBĮ nuostatas iš principo skiriasi subjektais, galinčiais teikti ir gauti informaciją, akcininkų gaunamos informacijos pobūdžiu, informacijos pateikimo tvarka. Be to, LR ABĮ informacijos teikimo tvarką akcininkams reglamentuoja daug išsamiau nei LR ĮBĮ.

1.1.3. Teisė kreiptis į teismą su ieškiniu

1.1.3.1. Dėl bendrovės vadovo ir valdybos narių padarytos žalos bendrovei

Akcinių bendrovių įstatymo 16 straipsnio 1 dalies 5 punktą įtvirtina akcininko teisę kreiptis į teismą su ieškiniu dėl žalos, susidariusios dėl bendrovės vadovo ir valdybos narių

¹³ *Specialia informacija* vadinama neviešo pobūdžio informacija, kurios atskleidimas grėšia žala bendrovei bei kurios disponavimo galimybė yra apribota tiek turimų akcijų skaičiaus, tiek rašytinio išsipareigojimo neatskleisti komercinės (gamybinės) paslapties, konfidencialios informacijos. Toks apibrėžimas suformuluotas remiantis nagrinėta teismų praktika.

pareigų, nustatytų LR ABĮ, kituose įstatymuose ir bendrovės įstatuose, nevykdymo ar netinkamo įvykdymo, taip pat kitais nustatytais atvejais, atlyginimo bendrovei. Kokio pobūdžio ieškinius gali reikšti akcininkas detalizuoja LR CK: 2.82 straipsnio 2 dalis suteikia teisę teisme ginčyti juridinio asmens organų (akcininkų susirinkimo, bendrovės vadovo, stebėtojų tarybos ar valdybos) sprendimus, jeigu jie prieštarauja imperatyvioms įstatymų normoms, juridinio asmens steigimo dokumentams arba protingumo ir sąžiningumo principams; 1.82 straipsnio 1 dalis numato, jog akcininkai gali prašyti teismo, kad šis pripažintų bendrovės sudarytą sandorį negaliojančiu, jeigu bendrovės valdymo organai sandorį sudarė pažeisdami juridinio asmens steigimo dokumentuose nustatytą jų kompetenciją ar sudarytas sandoris prieštarauja juridinio asmens tikslams. Lietuvos teisės doktrinoje tokio tipo ieškiniai yra vadinami išvestiniais, kadangi akcininkas, kreipdamasis į teismą LR ABĮ 16 straipsnio 1 dalies 5 punkto pagrindu, gali reikalauti atlyginti ne sau, o bendrovei padarytą žalą. Vadinasi, žalos atlyginimas priteisiamas taip pat bendrovei, o ne akcininkui ar bent jau ne tiesiogiai jam. Dr. E. Krivka pabrėžia, jog „akcininkas arba narys, kreipdamiesi su išvestiniu ieškiniu į teismą, pirmiausia gina bendrovės teises ir interesus, o jų asmeniniai interesai turi antraeilę reikšmę“, tačiau tuo pačiu išvestinio ieškinio institutą jis įvardija kaip vieną iš veiksmingesnių akcininkų teisių bei teisėtų interesų procesinių gynybos priemonių, leidžiančių netiesiogiai ginti ne tik to akcininko ar akcininkų grupės, padavusių ieškinį, tačiau ir tų akcininkų, kurie neprisijungia prie tokio ieškinio pateikimo teismui, teises bei teisėtus interesus¹⁴.

Kalbant apie galimybę akcininkui įgyvendinti šią teisę, t. y. pasinaudoti ja praktiškai bankroto procese, būtina paminėti LAT nutartį c. b. Nr. 3K-3-514/2009 pagal ieškovės bankrutavusios UAB „Žaibo ratas“ akcininkės E. D. B. ir atsakovo V. B. kasacinius skundus. Šioje byloje ieškovė E. D. B. kartu su bendraieškiu UAB „Žaibo ratas“ (vėliau pastarasis nuo ieškinio, pareikšto jo naudai, atsisakė) kreipėsi į teismą su ieškiniu prašydama priteisti 103 497 Lt žalos atlyginimo ir bylinėjimosi išlaidas UAB „Žaibo ratas“ naudai. Atsakovas V. B., kuris iki bankroto bylos UAB „Žaibo ratas“ iškėlimo buvo šios įmonės vadovu, buvo kaltinamas pažeidęs lojalumo pareigą, nes sudarė įmonei nuostolingus sandorius. Ieškovė savo ieškinį kildino iš LR ABĮ 16 straipsnio 1 dalies 4 punkto¹⁵. Pirmosios ir antrosios instancijų teismai atsisakė tenkinti ieškinį argumentuodami tuo, jog šia teise akcininkas gali pasinaudoti tik iki bankroto bylos iškėlimo, o bankrutuojančią įmonę yra kompetetingas ginti tik įmonės administratorius. LAT su tokia pozicija nesutiko pareikšdamas, jog išvadą, kad akcininkas neturi teisės reikšti ieškinį dėl žalos atlyginimo buvusiam vadovui, galima būtų padaryti tik tuo atveju, jeigu šio klausimo

¹⁴ E. Krivka. Išvestinio akcininkų ieškinio institutas Lietuvos teisės sistemoje // Jurisprudencija. 2006, Nr. 4 (82). P. 46-47.

¹⁵ Pastaba. Ieškinyms buvo reiškiamas remiantis tuo metu (2008 m.) galiojusia Akcinių bendrovių įstatymo redakcija, todėl skiriasi punktų numeracija.

išsprendimui būtų pasitelkiamos tik LR ĮBĮ normos, ir pateikė tokį išaiškinimą: „Vertinant tai, ar akcininkas turi teisę kreiptis į teismą su ieškiniu atlyginti bendrovei žalą, kuri susidarė dėl bendrovės vadovo ir valdybos narių pareigų nevykdymo ar netinkamo vykdymo po to, kai iškelta bankroto byla, būtina atsižvelgti į LR ABĮ 14 straipsnio 1 dalies normą, kurioje nustatyta, kad akcininkų teisės ir pareigos nustato šis ir kiti įstatymai, taip pat bendrovės įstatai. Šio ir kitų įstatymų nustatytos akcininkų turtinės ir neturtinės teisės negali būti apribotos, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus. Pagal išdėstytos įstatymo normos nuostatą, kad šio ir kitų įstatymų nustatytos akcininkų turtinės ir neturtinės teisės negali būti apribotos, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus, akcininko teisė reikšti LR ABĮ 16 straipsnio 1 dalies 5 punkte numatytus ieškinius gali būti paneigta tik įstatymu ir tik jame aiškiai (*expressis verbis*) suformuluotu tokiu apribojimu. Tokio apribojimo LR ĮBĮ nėra. Jo nenurodo ir apeliacinės instancijos teismas. *Taigi iš išdėstyto teisinio reglamentavimo darytina išvada, kad akcininko teisė, nustatyta LR ABĮ 16 straipsnio 1 dalies 5 punkte, nėra paneigta, todėl darytina išvada, jog akcininkas, gindamas savo turtinį interesą, turi teisę reikšti ieškinį buvusiam bendrovės vadovui, prašydamas atlyginti žalą, atsiradusią pareigų nevykdymu ar netinkamu jų vykdymu ir tuo atveju, kai įmonei iškelta bankroto byla*“¹⁶. Autorės nuomone, su tokiu LAT išaiškinimu pagrindo nesutikti nėra. Pažymėtina, jog analogiška argumentacija turėtų būti taikoma ir sprendžiant klausimą dėl akcininko teisės paduoti ieškinį dėl valdybos narių padarytos žalos bendrovei.

Be to, atkreiptinas dėmesys į tai, jog aptariamam atveju buvo nustatyta, jog ieškovė turėjo 50 proc. UAB „Žaibo ratas“ akcijų, tačiau LAT, patvirtinęs akcininko teisę kreiptis į teismą su ieškiniu dėl bendrovei jos vadovo ir valdybos narių padarytos žalos bankroto byloje, nediferencijavo disponavimo šia teise atsižvelgiant į tai, kiek akcininkas turi bankrutuojančios bendrovės akcijų. Vadinasi, šia teise bankroto procese gali pasinaudoti ir tie akcininkai, kurie nėra savininkai.

Taigi akcininkai išsaugo teisę reikšti išvestinį ieškinį įmonės vadovui ir valdybos nariams dėl jų veiksmais padarytos žalos bendrovei. Visgi prisimintina, jog tokia teisė yra kildinama iš LR ABĮ nuostatų, nes LR ĮBĮ šiuo klausimu išimčių nenumato.

1.1.3.2. Dėl bankroto administratoriaus padarytos žalos administruojant bendrovę

LR ĮBĮ 11 straipsnio 6 dalis numato, jog administratorius privalo įstatymų nustatyta tvarka atlyginti žalą, atsiradusią dėl jo kaltės. Kaip matyti, tai nedetalizuota, bendro pobūdžio taisyklė, todėl prieš ją taikant, būtina atlikti LR ĮBĮ ir kitų teisės aktų sisteminę analizę. Autorė,

¹⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 17 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-514/2009 (BUAB „Žaibo ratas“ akcininkė E. D. B. v. V. B.).

atsižvelgdama į bendrą magistro baigiamojo darbo temą, mano, jog yra reikalinga iširti, ar akcininkai yra subjektai, galintys kreiptis į teismą dėl vykdančios administravimo paslaugas bankroto administratoriaus padarytos žalos bendrovei atlyginimo. Plačiau LR ĮBĮ 11 straipsnio 6 dalies normos taikymas šiame tyrime nebus analizuojamas.

Teisės doktrinoje šis klausimas nėra plačiai nagrinėtas, tačiau labiau linkstama link to, jog akcininkai neturi teisės pareikšti ieškinio dėl bankroto administratoriaus padarytos žalos atlyginimo. G. Adomavičiūtė savo straipsnyje „Netiesioginis ieškinys, kai skolininkas nenori įgyvendinti savo teisių“ teigia, jog „*teisę teikti netiesioginį ieškinį administratoriui dėl žalos atlyginimo turi tik kreditoriai, bet ne juridinio asmens dalyviai (kurie nėra kreditoriai)*“¹⁷. Tuo tarpu teismai tokios akcininko teisės neneigia. Iš 2010 m. balandžio 20 d. nutarties c. b. Nr. 2A-164/2010 matyti, jog bankrutuojančios UAB „Pakrijas“ akcininkai, pareiškė ieškinį BUAB „Pakrijas“ vardu nurodydami, jog administratorius per pigiai perleido vienam kreditoriui turtą ir tuo padarė bendrovei žalos. Nors Lietuvos apeliacinis teismas ir atmetė akcininkų apeliacinį skundą, tačiau atmetimo priežastys visiškai nebuvo susiję su akcininkų negalėjimu apskritai pareikšti tokio ieškinio. Skundas buvo atmestas dėl to, jog nebuvo įrodyti neteisėti administratoriaus veiksmai¹⁸.

Tyrimo autorė palaiko teismų formuluojamą praktiką ir mano, jog akcininkai privalo turėti teisę reikšti ieškinį teismui dėl administratoriaus padarytos žalos bendrovei. Ieškant argumentacijos, vertėtų prisiminti neseniai cituotą LAT nutartį dėl akcininko teisės kreiptis į teismą dėl bankrutuojančios bendrovės valdymo organų padarytos žalos bendrovei. Teisė reikšti ieškinį čia buvo kildinama iš akcininko turtinio intereso. Juk tas pats turtinis interesas išlieka ir šiuo atveju. Pavyzdžiui, administratoriui nevykdant pareigos išieškoti skolas iš bankrutuojančios įmonės skolininkų, nuostolių patiria ne tik įmonė ir jos kreditoriai. Be to, pažymėtina, jog ieškinys, reiškiamas dėl administratoriaus padarytos žalos administruojant bendrovę, labai panašus, netgi sakytume, identiškas savo teisine prigimtimi ieškiniui, kurį akcininkas gali reikšti dėl bendrovės vadovo ir valdybos narių padarytos žalos bendrovei, nes reikšdamas šį ieškinį akcininkas reikalauja atlyginti ne sau, bet bendrovei padarytą žalą, žalos atlyginimas priteisiamas bendrovei, o akcininkas reiškia ieškinį tik gindamas savo turtinį interesą. Taigi nors LR ĮBĮ tiesiogiai neįvardija akcininko kaip subjekto, galinčio reikšti teismui ieškinius pagal LR ĮBĮ 11 straipsnio 6 dalį, tačiau to ir nedraudžia, o savo esme aptarti ieškiniai yra labai panašūs, tad teismo pozicija, leidžianti akcininkui reikšti ieškinius administratoriui dėl žalos bendrovei padarymo, yra vertintina teigiamai.

¹⁷ G. Adomavičiūtė. Netiesioginis ieškinys, kai skolininkas nenori įgyvendinti savo teisių // Juristas. 2009, Nr. 12. P. 7.

¹⁸ Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 20 d. nutartis c. b. Nr. 2A-164/2010 (pagal ieškovų UAB „Pakrijas“ akcininkų K. B. ir I. J. ieškinį atsakovams UAB „Bankroto administravimo paslaugos“, K. J. ir J. J. dėl įmonės bankroto administratoriaus veikla padarytų nuostolių atlyginimo), kat. 2.2.4.

Beje, atkreiptinas dėmesys, jog ieškinys, reiškiamas dėl administratoriaus padarytos žalos atlyginimo, minėtame G. Adomavičiūtės straipsnyje ir teismų praktikoje įvardinamas netiesioginiu ieškiniu. Teisės doktrinoje netiesioginis ieškinys apibūdinamas kaip ieškinys, kurį pareiškia kreditorius už savo skolininką jo vardu, skolininkui turint teisę pareikšti reikalavimą kitiems asmenims (skolininko skolininkams), tačiau šios teisės jam neįgyvendinant vardan siekio išvengti prievolės įvykdymo kreditoriui¹⁹. Remiantis šiuo apibrėžimu, darytina išvada, jog asmuo, reiškiantis ieškinį administratoriui už bankrutuojančią įmonę, turi būti kreditorius įmonės atžvilgiu, todėl manytina, jog netiesioginiu ieškiniu tokio pobūdžio ieškinį vadinti galima tik tuo atveju, kai jį pareiškia įmonės kreditoriai. Tuo tarpu akcininkas, reikšdamas ieškinį administratoriui, nėra įmonės kreditorius, nes jo turtinis įnašas į bendrovės kapitalą nepaverčia jo kreditoriumi įmonės atžvilgiu vos tik šiai yra iškeliamą bankroto byla. Dėl to ir dėl jau aptartų panašumų tarp ieškinių, manytina, jog ieškinį, kurį reiškia akcininkas dėl administratoriaus padarytos žalos administruojant bendrovę, reikėtų vadinti ne netiesioginiu, bet išvestiniu.

1.1.4. Teisė sudaryti taikos sutartį

Taikos sutartis teisiniu požiūriu apibūdinama kaip priemonė, leidžianti šalims taikiai išspręsti tarp jų kilusį ginčą, nesutarimus. Sutartimi yra išreiškiama suderinta šalių valia, numatant veiksmus, kurių pagalba bus sureguliuojami teisinio ginčo santykiai²⁰.

Taikos sutarties sudarymo galimybė yra numatyta ir LR ĮBĮ. Įstatymas tokią sutartį apibrėžia kaip kreditorių ir įmonės susitarimą tęsti įmonės veiklą, kai įmonė prisiima tam tikrus įsipareigojimus, o kreditoriai sutinka savo reikalavimus atidėti, sumažinti ar jų atsisakyti (LR ĮBĮ 2 straipsnio 11 dalis). Taikos sutarties sudarymo galimybė atsiranda tada, kai abi šalys sutaria, jog sudaryti galimybę nemokiai įmonei toliau vykdyti ūkinę komercinę veiklą, sukurti naujas materialines vertybes, atkurti įmonės mokumą ir taip padaryti ją pajėgią įvykdyti visus finansinius įsipareigojimus kreditoriams yra daug naudingiau nei tęsti bankroto procedūras²¹. Šios sutarties sudarymas yra praktiškai vienas iš dviejų teliekančių kelių po to, kai teismas įmonei iškelia bankroto bylą. Antrasis kelias yra daug nepatrauklesnis – teismui pripažinus įmonę bankrutavusia, pereiti į bankrutavusios įmonės likvidavimo stadiją. Suprantama, kad taikos sutarties sudarymo alternatyva akcininkams yra priimtinesnė už prieš tai minėtąją, nes pasirašius taikos sutartį ir teismui (kai procesas vyksta ne teismo tvarka – notarui) ją patvirtinus, bankroto byla yra nutraukiama.

¹⁹ A. Jakutytė. Netiesioginis ieškinys – specialus kreditoriaus interesų gynimo būdas // *Justitia*. 2006, Nr. 2 (60). P. 50.

²⁰ R. Simaitis. Taikos sutartis Lietuvos privatinėje teisėje // *Justitia*. 2004, Nr. 1. P. 8-9.

²¹ V. Mikuckienė. Taikos sutarties sudarymo galimybės bankroto procese // *Jurisprudencija*. 2007, Nr. 5 (95). P. 57.

Teisės teoretikai (G. F. Šeršenevič, dr. V. Mikuckienė), kalbėdami apie taikos sutartį bankroto procese, akcentuoja jos naudą įmonei skolininkei, kreditoriams, valstybei²², kadangi tokiu būdu valstybėje išsaugomas dar vienas mokesčių mokėtojas, darbo vietos įmonėje, bent dalinai patenkinami kreditorių interesai bei atstatoma socialinė taika tarp kreditorių ir finansinių sunkumų turinčios įmonės²³. Tačiau visiškai nėra aptariama, kokią įtaką tai gali padaryti akcininkams. Tyrimo autorės manymu, taikos sutartis akcininkų interesus veikia tiesiogiai, nes šios sutarties pasirašymu yra sureguliuojamas įmonės mokumo klausimas, kas akcininkams leidžia tikėtis, jog atsiskaičius su kreditoriais ilgainiui finansinė įmonės padėtis stabilizuosis ir įmonė akcininkams vėl teiks investicinę grąžą, t. y. mokės dividendus. O koks gi vaidmuo sudarant taikos sutartį tenka akcininkams? Bandydama atsakyti į šį klausimą, autorė teisę sudaryti taikos sutartį išskaido į keturias smulkesnes teises: teisę inicijuoti, teisę siūlyti sutarties sąlygas, teisę priimti sprendimą dėl taikos sutarties sudarymo bei teisę pasirašyti taikos sutartį.

LR ĮBĮ 28 straipsnio 1 dalyje yra numatyta, jog pasiūlymą sudaryti taikos sutartį gali pateikti ne tik kreditoriai ir administratorius, tačiau ir įmonės savininkai. Ši teisė savininkams sukuria naują teisę – teisę siūlyti taikos sutarties sąlygas²⁴, nors, žinoma, ir kitu atveju negali būti paneigta savininkų teisė koreguoti taikos sutarties sąlygas, kadangi ir šią sutartį sudarant galioja sutarčių laisvės principas, kurio vienas iš pasireiškimo aspektų yra šalių laisvė nustatyti sutarties turinį²⁵. Sudarant taikos sutartį, bankroto administratorius atstovauja bankrutuojančiai įmonei ir tai suteikia jam teisę pasirašyti taikos sutartį kaip vienai iš sutarties šalių. Kita taikos sutarties šalimi laikytini kreditoriai, kurie savo valią dėl taikos sutarties sudarymo išreiškia balsuodami kreditorių susirinkime²⁶. Svarbu atkreipti dėmesį, jog sprendimą pasirašyti taikos sutartį administratorius gali priimti tik gavęs aukščiausio akcinės bendrovės organo – visuotinio akcininkų susirinkimo – ar savininko (savininkų) sutikimą²⁷. Tai patvirtina ir įstatymų nuostatos, numatančios, jog administratorius informuoja savininkus, kai yra būtini jų nutarimai dėl taikos sutarties sudarymo (LR ĮBĮ 11 straipsnio 3 dalies 18 punktą). Taigi savininkai turi pakankamai daug įtakos sudarant taikos sutartį (plačiaja prasme), nes gali tiek inicijuoti jos sudarymą, tiek siūlyti jos turinio sąlygas. Pavieniai akcininkai savo valią gali išreikšti tik visuotiniame

²² Ten pat; Šeršenevič G. F. Konkursnyj process. Klassika Rossijskoj civilistiky. Maskva, 2000. P. 439. Tekste V. Mikuckienė. Taikos sutarties sudarymo galimybės bankroto procese // ten pat.

²³ V. Mikuckienė. Kreditorių teisių įgyvendinimas bankroto procese // Jurisprudencija. 2005, Nr. 77 (69). P. 39

²⁴ Mikuckienė V. Taikos sutarties sudarymo galimybės bankroto procese // ten pat, P. 61.

²⁵ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 110.

²⁶ Pastaba. Kadangi kreditorių susirinkimas nėra civilinių teisinių santykių subjektas, taikos sutarties šalimis laikomi kreditoriai ir administratorius. Mikuckienė V. Taikos sutarties sudarymo galimybės bankroto procese // ten pat, P. 60.

²⁷ Bivainis J., Jakštas V., Kubilis S. ir kt. Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymo komentaras // Verslo ir komercinė teisė. 2002, Nr. 2-3. P. 116.

akcininkų susirinkime pritardami arba nepritardami tam, kad taikos sutartis būtų pasirašyta, tačiau tai anaiptol nesumenkina jų vaidmens taikos sutarties sudarymo procese.

Tačiau taikos sutarties pasirašymas yra gana komplikotas ir pasiekti, kad ginčas baigtųsi taikiai, nėra taip paprasta. Taikos sutarties pasirašymą apsunkina tai, jog galiojantis teisinis reglamentavimas numato, kad taikos sutartį privalo pasirašyti visi kreditoriai, kurių reikalavimai bankroto proceso metu iki taikos sutarties pasirašymo dienos liko nepatenkinti (LR ĮBĮ 28 straipsnio 2 dalis). Kreditorių vienbalsiškumo reikalavimas daro taikos sutarties institutą sunkiai įgyvendinamą, kadangi toks reguliavimas sudaro sąlygas net ir pavieniam kreditoriui, neatsižvelgiant į jo turimų reikalavimų bendrovei dydį, užkirsti kelią taikos sutarties sudarymui. Lietuvos teismų praktikos pavyzdžiai²⁸ rodo, kad Lietuvos apeliacinis teismas ir LAT taikos sutarties sudarymą reglamentuojančias nuostatas aiškina taip pat reikalaujanti, kad taikos sutarties būtų pritariama ne kreditorių susirinkimo balsų dauguma, bet vienbalsiai.

Pažymėtina, jog daugumos užsienio šalių (pavyzdžiui, Vokietijos, Rusijos Federacijos) teisinis reguliavimas kreditorių vienbalsiškumo nereikalauja, pakanka kvalifikuotos jų balsų daugumos. Be to, paliekama didesnė diskrecija teismui spręsti, ar prieštaraujančio taikos sutarties sudarymui kreditoriaus padėtis iš tiesų pablogėtų sudarius taikos sutartį. Sprendžiama, jog kreditoriaus padėčiai nepablogėjus arba likus tokiai pačiai kaip ir nesudarius taikos sutarties, taikos sutartį sudaryti vis dėlto galima²⁹.

Be to, LR ĮBĮ nenumato, kokia balsų dauguma visuotiniame akcininkų susirinkime turi būti priimamas akcininkų pritarimas dėl leidimo administratoriui pasirašyti taikos sutartį. Vadinas, priimant šį sprendimą turėtų būti vadovaujama bendromis balsavimo taisyklėmis, nustatytomis LR ABĮ, t. y. sprendimas visuotiniame akcininkų susirinkime turėtų būti priimamas ½ balsų dauguma (arba balsų dauguma, nustatyta bendrovės įstatuose), nes kvorumo reikalavimo balsuojant dėl taikos sutarties sudarymo LR ABĮ nenumato (LR ABĮ 27 ir 28 straipsniai). Tai būtų dar vienas argumentas, kodėl derėtų atsisakyti ir kreditorių vienbalsiškumo.

Atsižvelgiant į tai, jog taikos sutartis turi teigiamos įtakos bankrutuojančiai bendrovei, jos kreditoriams, valstybei ir netgi akcininkams ir siekiant palengvinti taikos sutarties sudarymo įgyvendinimą taip sudarant galimybes akcininkų interesų apsaugos stiprinimui, siūlytina įstatymų leidėjui pakeisti atitinkamas LR ĮBĮ nuostatas atsisakant kreditorių vienbalsiškumo reikalavimo ir, pasekant užsienio šalių patirtimi, nustatyti kvalifikuotą kreditorių balsų daugumą

²⁸ Pvz., Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 3 d. nutartis c. b. Nr. 2-777/2007 (pagal pareiškėjo bankrutavusios J. Alionienės firmos „Egstama“ kreditoriaus AB Turto banko skundą dėl kreditorių susirinkimo nutarimo pripažinimo negaliojančiu), kat. 126.8, LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 8 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-591/2008 (AB Turto bankas, VSDFV Marijampolės skyrius, Marijampolės apskrities valstybinė mokesčių inspekcija v. V. M., S. M.), kat. 126.5; 126.7.

²⁹ Kavalnė S., Mikuckienė V., Norkus R. ir kt. Bankroto teisė. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2009. P. 138.

bei įgalinti teismą spręsti, ar konkretaus kreditoriaus prieštaravimas taikos sutarties sudarymui iš tiesų turi rimtą pagrindą, įrodantį, jog jo finansinė padėtis sudarius taikos sutartį tikrai pablogės.

1.2. Akcininkų turtinės teisės

1.2.1. Teisė gauti bendrovės pelno dalį (dividendą)

Asmenys, investuodami į bendrovės akcijas, tikisi ateityje sulaukti finansinės naudos, kuri jiems suteikiama būtent dividendų pavidalu, išmokant pinigines sumas, proporcingas jiems nuosavybės teise priklausančių akcijų nominaliai vertei. LR ABĮ teisę nuspręsti dėl pelno akcininkams paskirstymo suteikia išimtinai visuotinio akcininkų susirinkimo kompetencijai. Visuotinio akcininkų susirinkimo paskelbti dividendai tampa bendrovės įsipareigojimu akcininkams ir šie turi teisę išreikalauti dividendą iš bendrovės kaip jos kreditoriai (LR ABĮ 60 straipsnio 2 dalis). Svarbu pabrėžti, kad teisė gauti dividendą nėra besąlyginė – ją akcininkai gali įgyvendinti tik tuo atveju, jei bendrovė turi pelno³⁰.

Įmonei tapus bankrutuojančia, teisę gauti bendrovės pelno dalį akcininkai praranda. Tai nulemia kelios priežastys. Visų pirma, teismas, iškeldamas įmonei bankroto bylą, pripažįsta ją nemokia. Tai reiškia, kad įmonės pradelsti įsipareigojimai viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės (LR ĮBĮ 2 straipsnio 8 dalis). Jeigu įmonė paskelbiama nemokia, vadinasi, ji jau kuris laikas išgyveno finansinius sunkumus ir pelno nebeuždirbo. Tokia situacija lemia, jog neišpildoma pagrindinė sąlyga tam, kad akcininkai turėtų teisę gauti dividendą. Be to, Lietuvos ir užsienio, pavyzdžiui, Rusijos Federacijos įstatymai draudžia mokėti akcininkams dividendus, kai bendrovė yra nemoki. Lietuvoje toks draudimas yra įtvirtintas LR ABĮ 60 straipsnio 3 dalies 1 punkte. Šiuo būdu yra siekiama užtikrinti kreditorių teisių apsaugą³¹.

Siekiant to paties tikslo, prasidėjus bankroto bylos nagrinėjimo stadijai, įmonės valdymo organai privalo administratoriui perduoti įmonės turtą pagal balansą, sudarytą nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo dienos duomenimis, ir visus dokumentus per laiką, kurį nustato teismas (LR ĮBĮ 10 straipsnio 7 dalies 1 punktas). Nuo perdavimo momento teisę valdyti, naudoti ir disponuoti įmonės turtu įgyja tik bankroto administratorius (LR ĮBĮ 11 straipsnio 3 dalies 3 punktas), kuris iš esmės tampa įmonės vadovu. Tokiais veiksmais yra apribojama bankrutuojančios įmonės nuosavybės teisė ir bendrovė nebegali pati lemti jos žinioje buvusio turto likimo³². Administratoriui, perėmusiam įmonės valdymą į savo rankas, tenka rūpintis bankrutuojančios įmonės turto masės suformavimu. Tai taipogi labiausiai yra susiję su kreditorių

³⁰ V. Dauskurdas. Akcininko teisė – pareiga bendrovei. Ar ji vykdoma? // Vadovo pasaulis. 2002, Nr. 3. P. 79.

³¹ Shashkova A. V. Russian Business Law. Maskva: Ankil, 2004. P. 222.

³² V. Mikuckienė. Kreditorių teisių įgyvendinimas bankroto procese // ten pat, P. 34.

teisių apsauga, kadangi paskelbus įmonę bankrutavusia ir pradėjus likvidavimo procedūrą iš sukauptos bendrovės turto masės pirmiausia yra tenkinami teismo patvirtinti kreditoriniai reikalavimai.

Kaip matome, šią teisę akcininkai, bendrovei tapus bankrutuojančia, praranda visiškai ir pagrindinė to priežastis – kreditorių teisių apsauga.

1.2.2. Teisė gauti likviduojamos bendrovės turto dalį

Akcininkų teisė gauti likviduojamos bendrovės turto dalį yra įtvirtinta LR ABĮ 15 straipsnio 1 dalies 6 punkte. Kiekviena valstybė, numatydamą teises akcininkams, pasirenka jai priimtinausią modelį, tačiau pripažįstama, jog akcininko teisę gauti likviduojamos bendrovės turto dalį savo teisiniame reglamentavime įtvirtina daugelis šalių. Ją, kaip vieną iš pagrindinių akcininko teisių, yra išskyręs ir EŽTT³³.

Tai, kad akcininkas turi nuosavybės teisę į akcinės bendrovės turtą, pagrindžia LR CK 2.45 straipsnis. Teisė gauti likviduojamos bendrovės turto dalį kyla iš akcininkų materialinio suinteresuotumo, atsirandančio nuo to momento, kai jie į bendrovės kapitalą įneša tam tikrą dalį savo pinigų ar kito turto. Pažymėtina, jog doktrinoje ši teisė yra išskiriama kaip vienintelė, kuria gali pasinaudoti ir tie akcininkai ar jų grupės, kurių turimos akcijos suteikia mažiau kaip 1/10 visų balsų³⁴, tačiau jau vien tai, kad akcininkai, neatsižvelgiant į jų turimų akcijų ar akcijomis suteikiamų balsų skaičių, gali kreiptis į teismą prašydami bendrovei atlyginti vadovo, valdybos ar administratoriaus veiksmais padarytą žalą rodo, jog yra ir daugiau teisių, kurias gali įgyvendinti pavieniai akcininkai.

Įmonių teisėje yra išskiriami du atvejai, kada bendrovė privalo būti likviduojama. Pirma, bendrovės likvidavimas gali būti kaip bankroto procedūros pabaigimo pasekmė, kuomet visas bendrovės turėtas turtas yra išdalinamas kreditoriams ir bendrovė visiškai liaujasi vykdyti savo veiklą. Antra, bendrovė gali būti likviduojama ir be bankroto procedūros tiesiog pasibaigus įstatuose nurodytam bendrovės gyvavimo laikotarpiui, patiems akcininkams visuotinio akcininkų susirinkimo metu priėmus sprendimą dėl bendrovės likvidavimo arba tokį sprendimą priėmus teismui (LR CK 2.106 straipsnio 3, 4, 6, 7 punktai). Teisė gauti likviduojamos bendrovės turto dalį kyla iš įmonių teisės, todėl natūralu, jog antruoju paminėtu atveju šią teisę akcininkams įgyvendinti yra nepalyginamai lengviau, o ir galimybė pasinaudoti šia teise yra žymiai realesnė nei tuomet, kai kalbame apie bankrutuojančią bendrovę, neatsižvelgiant į tai, kad pati teisė kaip

³³ E. Hüpkes. Special bank resolution and shareholders' rights: balancing competing interests // Journal on Financial Regulation and Compliance. 2009, Vol. 17, No. 3. P. 278-279. Prieiga per internetą: www.emeraldinsight.com/1358-1988.htm; prisijungimo laikas: 2010-11-10.

³⁴ Kavalnė S., Mikuckienė V., Norkus R. ir kt. Bankroto teisė. Pirmoji knyga // ten pat, P. 222.

tokia akcininkams yra išsaugoma ir bankroto teisės kontekste. Kai įmonė yra likviduojama kaip bankrutavęs juridinis asmuo, akivaizdu, jog šis veiksmas susiklosto kaip pasekmė to, jog įmonė praeityje susidūrė su finansiniais sunkumais, dėl kurių ir buvo inicijuotas bankroto procesas. Kitais minėtais atvejais akcinės bendrovės likvidavimo inicijavimą lemia visai kitos, t. y. su bendrovės finansine padėtimi nesusijusios priežastys, pavyzdžiui, teismo priimtas sprendimas kai nustatomas neteisėtas įmonės įsteigimas ar įstatuose apibrėžto konkretaus įmonės gyvavimo termino nepratęsimas konstatavus, jog įmonė jau pasiekė tikslą, dėl kurio ji buvo įsteigta, ir nebėra poreikio pratęsti jos veiklos ilgesniam laikotarpiui. Visuotinis akcininkų susirinkimas netgi negali priimti sprendimo likviduoti nemokią bendrovę (LR ABĮ 73 straipsnio 3 dalis).

Atsižvelgiant į tai, kyla natūralus klausimas, kiek pagrįstai akcininkai gali tikėtis atgauti tai, ką investavo į bendrovę įsigydami jos akcijų, kai bendrovė yra likviduojama remiantis LR ĮBĮ nuostatomis. Žinotina, jog tiek bankroto proceso metu, tiek likviduojant įmonę LR CK nurodytais pagrindais, pagrindinis principas lieka tas pats – įmonė pirmiausia turi įvykdyti visus įsipareigojimus nukreiptus į išorę, t. y. pirmiausia privalo atsiskaityti su savo kreditoriais³⁵, ir tik po to yra tenkinami akcininkų turtiniai interesai. Deja, tačiau, atsižvelgiant į tai, jog praktikoje dažniausiai iš bankrutuojančios bendrovės turto netgi kreditorių reikalavimai yra patenkinami tik iš dalies arba iš viso nepatenkinami, akivaizdu, kad tokiais atvejais neverta tikėtis, jog akcininkams gali likti turto, kurį jie galėtų pasidalinti proporcingai pagal jų turimų akcijų skaičių. Nepaisant to, akcininkų teisę gauti likviduojamos bendrovės turto dalį, kai įmonei yra iškelta bankroto byla, likus turto po to, kai yra visiškai atsiskaitoma su kreditoriais, LAT pabrėžia savo formuluojamoje praktikoje³⁶. Vadinasi, įmonei tapus bankrutuojančia, bent jau teorinę galimybę pasinaudoti šia teise akcininkai turi visada, praktinę – tik tuo atveju, jei apskritai jiems lieka bent dalis turto. Tačiau, be abejo, net ir esant realiai galimybei akcininkams pasinaudoti šia teise, akcininkai neturėtų tikėtis atgauti visa tai, ką investavo – priešingu atveju greičiausiai apskritai nereikėtų kalbėti apie įmonės bankrotą.

Taigi, bendrovei tapus bankrutuojančia, akcininkas išsaugo teisę gauti likviduojamos bendrovės turto dalį, tačiau atkreiptinas dėmesys, kad akcininkas ja galės pasinaudoti tik tada, kai bendrovė bus paskelbta bankrutavusia. Be to, visiškai ar iš dalies patenkinus kreditorių reikalavimus, gali paaiškėti, jog akcininkams turto nebeliko. Tai lemtų jų negalėjimą pasinaudoti šia teise.

³⁵ Siekiant tinkamai įgyvendinti kreditorių interesų apsaugos principą, LR banko įstatyme netgi yra numatyta, jog banko visuotinis akcininkų susirinkimas gali priimti sprendimą likviduoti banką tik tuo atveju, jeigu bankas yra pajėgus visiškai atsiskaityti su kreditoriais. Žr. Lietuvos Respublikos banko įstatymo 82 straipsnio 6 dalį // Valstybės žinios. 1994, Nr. 99-1957.

³⁶ Pvz., LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-1380/2000 (UAB DK „Vicura“ bankroto byla), kat. 30; LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-514/2009 (BUAB „Žaibo ratas“ akcininkė E. D. B. v. V.B.), kat. 126.8.

1.3. Trečiasis asmuo be savarankiškų reikalavimų: būti juo ar nebūti?

Tai, kad akcininkai turi palyginus mažai teisių, kuriomis gali disponuoti bankroto proceso metu, iš dalies yra sąlygota aplinkybės, jog jie paprastai nėra laikomi bankroto byloje dalyvaujančiais asmenimis. Asmenys, įgiję byloje dalyvaujančio asmens statusą, pasižymi tuo, jog yra pripažįstamas jų teisinis suinteresuotumas bylos baigtimi. Tai reiškia, jog yra pripažįstama, kad teismo priimtas sprendimas bankroto byloje tiesiogiai paveiks jų materialines teises ir (ar) pareigas. Be to, suinteresuotumą bylos baigtimi gali lemti ir subjekto procesinė padėtis³⁷.

Bankroto byloje dalyvaujančiais asmenimis yra laikomos bankroto bylos šalys – ieškovas ir atsakovas³⁸. Atsakovu bankroto byloje visada yra skolininkas – su kreditoriais nebegalinti atsiskaityti bendrovė. Ieškovu ar ieškovais dažniausiai būna vienas ar keli kreditoriai, kurie kreipiasi į teismą dėl bankroto bylos iškelimo bendrovei. Tačiau ieškovu gali būti pripažintas ir įmonės vadovas ar akcininkai, jeigu jie patys kreipėsi į teismą dėl bankroto bylos iškelimo bendrovei (LR ĮBĮ 5 straipsnio 1 dalies 2 ir 3 punktai). Tokia procesinė padėtis bankroto byloje įmonės vadovui ir akcininkams suteikia ir ieškovo teises bei pareigas.

Tretieji asmenys taip pat laikytini bankroto byloje dalyvaujančiais asmenimis. Jais, remiantis teismų praktika, tampa kreditoriai, kurie nepateikia teismui pareiškimo dėl bankroto bylos iškelimo, tačiau į bankroto procesą įstoja vėliau, kai teismas patvirtina jų reikalavimus skolininkui ir įtraukia į bendrą kreditorių sąrašą³⁹. Būtent nuo teismo nutarties, kuria patvirtinami finansiniai reikalavimai, įsigaliojimo kreditoriai tampa trečiaisiais asmenimis, nepareiškiančiais savarankiškų reikalavimų.

Grįžtant prie akcininkų, kurie neinicijavo bankroto bylos įmonei ir nėra kreditoriai jos atžvilgiu, kyla klausimas, koks gi vaidmuo tenka jiems. Bankroto teisės doktrinoje akcininkai yra išskiriami tik kaip šalutiniai bankroto proceso dalyviai, nes įgauna tik kai kurias ribotas apimties teises bankroto procese⁴⁰. Lietuvos apeliacinis teismas vienoje iš savo nutarčių pritarė administratoriaus pozicijai, jog „akcininkai savo vaidmenį bendrovėje galėjo atlikti iki bankroto bylos iškelimo, tuo tarpu po bankroto proceso pradžios prioritetą teikiamas bendrovės kreditorių finansinių reikalavimų patenkinimui, o akcininkai turi turtingą teisę į dalį bendrovės turto, kuris lieka atsiskaičius su likviduojamos bendrovės kreditoriais“⁴¹, tuo paneigdamas akcininko teisę

³⁷ Kavalnė S., Mikuckienė V., Norkus R. ir kt. Bankroto teisė. Pirmoji knyga // ten pat, P. 204.

³⁸ Ten pat, P. 204-205.

³⁹ Ten pat, P. 204.

⁴⁰ Ten pat, P. 205.

⁴¹ Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 29 d. nutartis c. b. Nr. 2-217/2007 (pagal A. B. atskirąjį skundą dėl nutarties, kuria atmetas A. B. prašymas pripažinti jį suinteresuotu asmeniu UAB „Čiaupas“ bankroto byloje) kat. 126.8; 126.5.

įstoti į bankroto procesą ir tapti byloje dalyvaujančiu asmeniu. Visgi jau kuris laikas ir teismų praktikoje, ir toje pačioje doktrinoje yra svarstoma ir apie tai, ar nevertėtų akcininkų į bankroto procesą įtraukti trečiaisiais asmenimis, nepareiškiančiais savarankiškų reikalavimų. LR ĮBĮ nereglamentuoja klausimų, susijusių su trečiųjų asmenų statusu bankroto byloje, todėl šį institutą reikia aiškinti pagal LR CPK⁴². Akcininkai, įgiję asmenų, nepareiškiančių savarankiškų reikalavimų, statusą, taptų byloje dalyvaujančiais asmenimis ir įgytų visas šalių teises ir pareigas, išskyrus teisę disponuoti ginčo dalyku⁴³. Taipogi akcininkai būtų laikomi proceso dalyviais, priklausomais nuo bankrutuojančios įmonės, kaip vienos iš bylos šalies, ir negalėtų savo teisių ginti savarankiškai neatsižvelgdami į šios šalies poziciją⁴⁴, nors kaip vieną iš savo dalyvavimo tikslų jie galėtų įvardinti siekį išvengti savo pačių materialinės teisinės padėties pablogėjimo⁴⁵. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, jog asmenys trečiaisiais asmenimis, nepareiškiančiais savarankiškų reikalavimų, į procesą gali būti įtraukiami teismo iniciatyva, kitų dalyvaujančių asmenų ar savo valia⁴⁶.

LAT praktika dėl akcininko statuso bankroto bylose nėra vienareikšmiška. 2000 m. gruodžio 20 d. nutartimi Teismas sprendė klausimą, ar gali akcininkai paduoti kasacinį skundą bankroto byloje. Aptariamam atveju ieškovo Šveicarijos įmonės SBI Spectra Management AG, kaip bankrutuojančios UAB draudimo kompanijos „Vicura“ akcininkės, įgaliotas asmuo G. Čepas pateikė teismui prašymą dėl bankrutuojančios UAB DK „Vicura“ administratoriaus UAB „Verslo ir bankroto konsultantai“ pakeitimo. G. Čepas prašymą grindė tuo, jog šio administratoriaus įgaliotas asmuo netinkamai atliko savo pareigas ir nevykdė LR ĮBĮ reikalavimų. Priimdamas sprendimą LAT rėmėsi LR CPK 353 straipsniu, numatančiu, jog kasacinį skundą gali paduoti visi byloje dalyvaujantys asmenys. Teismas argumentavo, jog bankroto procedūros šioje byloje buvo vykdomos pagal 1997 m. birželio 17 d. LR ĮBĮ Nr. VIII-270 nuostatas, atsižvelgiant į 1996 m. spalio 10 d. LR draudimo įstatymo nustatytus ypatumus ir nei LR ĮBĮ, nei minėtas Draudimo įstatymas nenumatė, kad bankrutuojančios įmonės akcininkai UAB DK „Vicura“ bankroto byloje būtų proceso dalyviai. Teismas pabrėžė, kad bankrutuojanti įmonė tokioje byloje yra atsakovu, o šios įmonės akcininkai pagal LR CK 117¹ straipsnį yra tik akcijų savininkai. Taigi, remdamasis išdėstytomis aplinkybėmis, LAT konstatavo, jog Šveicarijos įmonė SBI Spectra Management AG, kaip bankrutuojančios UAB DK „Vicura“

⁴² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

⁴³ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 281.

⁴⁴ R. Norkus. Bankroto bylų nagrinėjimas: teorija ir praktika // Justitia. 2007, Nr. 2 (64). P 17.

⁴⁵ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė // ten pat, P. 280.

⁴⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. liepos 3 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-1042/2002 (K. V. v. Kamajų ŽUB), kat. 87.5.2.

akcininkė, subjektyvinės teisės paduoti kasacinį skundą dėl apeliacinės instancijos teismo nutarties peržiūrėjimo neturėjo⁴⁷.

Įdomu tai, jog šią bylą sprendžiant Lietuvos apeliaciniam teismui, buvo nagrinėjama, ar akcininkas turi teisę kreiptis į teismą dėl įmonės administratoriaus pakeitimo, ir Teismas visiškai nekėlė klausimo, ar akcininkas turi teisę pareikšti apeliacinį skundą, nors 1964 m. CPK⁴⁸ buvo numatyta, jog teismo sprendimus gali apskusti byloje dalyvaujantys asmenys. Lietuvos apeliacinis teismas nepripažino akcininko kaip subjekto, galinčio kreiptis į teismą dėl administratoriaus pakeitimo, tačiau neginčijo jo teisės paduoti apeliacinį skundą. Tai rodytų, jog Teismas jam tokią teisę vis dėlto pripažino ir šis pripažinimas automatiškai turėjo reikšti, jog Lietuvos apeliacinis teismas įtraukė akcininką byloje dalyvaujančiu asmeniu, tik to neiformino nutartimi. Kai akcininkas kreipėsi į LAT, jau buvo vertinama tik tai, ar akcininkas galėjo paduoti kasacinį skundą, ar ne. Sprendžiant iš aplinkybių, buvo atliktas tik formalus vertinimas, neatsižvelgiant į Lietuvos apeliacinio teismo argumentaciją. Tai, kad Lietuvos apeliacinis teismas neiformino akcininko įtraukimo į bylą nutartimi, turėjo būti vertinama tik kaip Teismo procesinių teisės normų pažeidimas, neturėjęs užkirsti kelio akcininkui pareikšti kasacinį skundą.

Vėlesnėje nutartyje buvo svarstoma, ar bankrutuojančios UAB „Atrama“ akcininkė, 21, 5 proc. akcijų savininkė, turėjo teisę paduoti atskirąjį skundą dėl pirmos instancijos teismo nutarties iškelti įmonei bankroto bylą. LAT rėmėsi anksčiau minėtu sprendimu UAB DK „Vicura“ bankroto byloje ir akcentavo, jog „bankrutuojančios įmonės akcininkai, išskyrus tuos, pagal kurių ieškinį iškelta bankroto byla, bankroto byloje negali būti dalyvaujančiais byloje asmenimis, nes LR ĮBĮ nenumato tokių asmenų patraukimo byloje dalyvaujančiais asmenimis“⁴⁹.

Analogišką poziciją LAT išdėstė ir 2007 m. gruodžio 21 d. nutartyje c. b. Nr. 3K-3-452/2007⁵⁰. Remiantis bylos fabula, Kauno apygardos teismas 2006 m. spalio 25 d. nutartimi išbraukė iš kreditorių sąrašo asmenis, su kuriais administratorius visiškai atsiskaitė. Tarp šių asmenų buvo A. B, kuris 2006 m. gruodžio 27 d. kreipėsi į teismą prašydamas jį, kaip 68,4 proc. bendrovės akcijų savininką, suinteresuotą bankroto bylos bei įmonės likvidavimo proceso teisėtumu, pripažinti suinteresuotu asmeniu UAB „Čiaupas“ bankroto byloje. Teismas A. B. prašymo netenkino. Sprendimą jis grindė tuo, jog išsiaiškinus ir nustačius LR CPK normų ir LR ĮBĮ normų taikymo ypatumus bankroto procese, prieinama prie išvados, jog įmonės bankroto

⁴⁷ LAT 2000 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-1380/2000 (Valstybinė draudimo priežiūros tarnyba v. UAB draudimo kompanija „Vicura“), kat. 30.

⁴⁸ Civilinio proceso kodekso 31 straipsnis. Vilnius: Mintis, 1983.

⁴⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. vasario 6 d. nutartis c. b. Nr.3K-3-282/2002 (VSDFV Šiaulių skyrius v. UAB „Atrama“), kat. 87.5.2; 116; 125.6.

⁵⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 21 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-452/2007 (pagal A. B. pareiškimą dėl pripažinimo suinteresuotu asmeniu UAB „Čiaupas“ bankroto byloje), kat. 126.8.

procedūrų teisinis nagrinėjimas, jų tvirtinimas teismų procesiniais sprendimais atliekamas visų pirma atsižvelgiant į LR ĮBĮ nuostatas. Konkrečiau kalbant, LR CPK 1 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad bankroto, darbo, šeimos ir kitos šioje teisės normoje nurodytos bylos nagrinėjamos pagal LR CPK taisykles, išskyrus išimtis, kurias nustato kiti Lietuvos Respublikos įstatymai. Įmonių bankroto procesą (bankroto bylos iškelimą, kreditorių reikalavimų pateikimą ir tvirtinimą, įmonės likvidavimą dėl bankroto, taip pat visas kitas su bankrotu susijusias procedūras) reglamentuoja LR ĮBĮ. Šio įstatymo 10 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad bankroto bylos iškeliamos ir nagrinėjamos LR CPK nustatyta ginčo teisenos tvarka, išskyrus LR ĮBĮ nustatytas išimtis. LR ĮBĮ 1 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas šio įstatymo normų taikymo prioritetas kitų įstatymų atžvilgiu vykdant įmonės bankroto procedūras, nurodant, kad kitų įstatymų nuostatos bankroto proceso metu įmonėse taikomos tiek, kiek jos neprieštarauja LR ĮBĮ nuostatoms. Atsižvelgiant į LR ĮBĮ ir LR CPK įtvirtintas teisės normas, į tai, kad pagal LR ĮBĮ 10 straipsnio 1 dalį bankroto bylos iškeliamos ir nagrinėjamos LR CPK nustatyta ginčo teisenos tvarka, bankroto byloje dalyvaujantys asmenys yra ieškovas, atsakovas ir tretieji asmenys, t. y. bankrutuojančios įmonės kreditoriai, kurių finansiniai reikalavimai yra patvirtinti įstatymo nustatyta tvarka. Tuo tarpu, kaip jau buvo minėta ankstesnėje 2002 m. nutartyje, akcininkai, išskyrus tuos, kurių pareiškimu iškelta bankroto byla, bankroto byloje negali būti dalyvaujantys asmenys, nes LR ĮBĮ tokia galimybė neįtvirtinta.

Taigi LAT visais aptartais atvejais laikėsi griežtos pozicijos, jog akcininkai negali tapti byloje dalyvaujančiais asmenimis, nes tokia galimybė nėra numatyta LR ĮBĮ. Be to, savo sprendimuose Teismas apibrėžė siaurą subjektų, galinčių įstoti į bylą trečiaisiais asmenimis, ratą, kadangi tokią teisę suteikė tik kreditoriams, kurie į bankroto bylą įstoja jau po jos iškelimo teismui patvirtinus jų reikalavimus.

Pažymėtina, jog nei vienu atveju LAT, sprenddamas klausimą dėl akcininko įtraukimo į bylą, nevertino, kiek akcininkams, besikreipiantiems į teismą su prašymais juos pripažinti suinteresuotais asmenimis bankroto byloje, nuosavybės teise priklausė bankrutuojančios bendrovės akcijų. Štai vienu atveju akcininkas turėjo penktadalį įmonės akcijų, kitu – daugiau kaip pusę visų įmonės akcijų. Abiem atvejais akcininkai buvo laikomi vienodai suinteresuotais bankroto bylos baigtimi, tiksliau buvo pripažinta, kad jie jokio intereso apskritai neturi. Autorės nuomone, tai, kad teismai neatsižvelgė į akcininkų turimų akcijų skaičių, yra vertintina neigiamai, kadangi pradėjus nagrinėti faktines situacijas tampa aišku, jog asmuo, turintis didžiąją bankrutuojančios bendrovės akcijų dalį turės didesnę tiek teisinę, tiek materialinę suinteresuotumą bylos baigtimi, nei tas akcininkas, kuris turės vos kelis procentus bankrutuojančios bendrovės akcijų.

Reikšminga yra LAT nutartis, kurioje buvo nagrinėjamas pareiškėjos, UAB „Žaibo ratas“ akcininkės, prašymas atnaujinti terminą paduoti atskirąjį skundą dėl nutarties, kuria UAB „Žaibo ratas“ buvo pripažinta bankrutavusia ir likviduojama. Teismas pripažino, jog „įmonės akcininko, nepareiškusio ieškinio dėl bankroto bylos iškėlimo, teisinis ryšys su ginčo dalyku atitinka trečiojo asmens, nepareiškusio savarankiškų reikalavimų, procesinį statusą“. Nepaisant šios, rodos, viską į savo vietas sudėliojančios nutarties nuostatos, vis dėlto LAT nukreipė savo praktiką ta kryptimi, jog bankrutuojančios įmonės akcininkai į bankroto bylą trečiaisiais asmenimis nebūtų įtraukiami ir tik atskirais atvejais galėtų pasinaudoti galimybe tapti trečiaisiais asmenimis be savarankiškų reikalavimų. Tai jis padarė akivaizdžiai įtakojamas ankstesnių LAT sprendimų, nes pabrėžė, jog pagal bendrąją taisyklę bankrutuojančios įmonės akcininkai nėra įtraukiami trečiaisiais asmenimis į bankroto bylą. LAT kartu pažymėjo, jog bankrutuojančios įmonės akcininkų galimybė įstoti į bankroto bylą trečiaisiais asmenimis, nepareiškiančiais savarankiškų reikalavimų, nėra absoliučiai paneigta ir kaip pavyzdį nurodė 2005 m. gegužės 19 d. nutartį⁵¹, kurioje LAT išplėstinė teisėjų kolegija pripažino banko akcininkų teisę būti įtrauktais į bankroto bylą trečiaisiais asmenimis, nepareiškiančiais savarankiškų reikalavimų, ir jų galimybę įgyvendinti procesines trečiųjų asmenų teises bankroto byloje⁵². LAT, nepriimdamas kategoriško sprendimo – gali ar negali akcininkai tapti byloje dalyvaujančiais asmenimis, – paliko atvertas duris abiem galimiems šio klausimo sprendimo variantams. Be to, pabrėždamas, jog bankrutuojančios įmonės akcininkai tik atskirais atvejais gali dalyvauti bankroto byloje trečiųjų asmenų, nepareiškiančių savarankiškų reikalavimų, statusu, LAT neatsakė į svarbų ir dėmesio reikalaujantį klausimą: „Kokie gi yra tie atskiri atvejai?“. Siūlytina vienu iš tokių atvejų laikyti jau anksčiau minėtą aplinkybę, kai akcininkas, norintis tapti byloje dalyvaujančiu asmeniu, turi didžiąją dalį, t. y. daugiau kaip 50 proc. bankrutuojančios bendrovės akcijų.

Atskleisti, kuria linkme paskutiniu metu formuojasi LAT pozicija dėl akcininkų įtraukimo į bankroto bylą trečiaisiais asmenimis, nepareiškiančiais savarankiškų reikalavimų, gali viena naujausių nutarčių – 2010 m. spalio 25 d. c. b. Nr. 3K-3-405/2010. Nors šioje byloje buvo nagrinėjamas kreditorių įtraukimas į bankroto bylą trečiaisiais asmenimis, tačiau Teismo

⁵¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. gegužės 19 d. nutartis c. b. Nr. 3K-7-260/2005 (SIA „Parekss lizingas“ v. UAB „Parex lizingas“), kat. 113.6.1.3; 126.2. Šioje byloje LAT nustatė, jog atsakovas UAB „Parex lizingas“ 2003 m. gruodžio 22 d. atsiliepimu į ieškovo pareiškimą iškelti bankroto bylą prašė akcininkus L.Kvedarą, L.Rudžionienę ir Z.Vaišvilą įtraukti į bylą trečiaisiais asmenimis, nepareiškiančiais savarankiškų reikalavimų, tačiau Vilniaus apygardos teismas 2003 m. gruodžio 29 d. nutartyje dėl bankroto bylos iškėlimo dėl nurodyto atsakovo prašymo nepasisakė ir minėtų asmenų procesinės padėties neišsprendė. Tačiau, nežiūrint to, nurodytiems akcininkams pateikus atskirusius skundus, Vilniaus apygardos teismas juos priėmė ir kartu su byla išsiuntė apeliacinės instancijos teismui. LAT konstatavo, jog šiais veiksmais teismas pripažino nurodytų akcininkų teisę būti įtrauktais į bylą trečiaisiais asmenimis, nepareiškiančiais savarankiškų reikalavimų, bet šio klausimo neišsprendė teismo nutartimi (LR CPK 47 str. 1 d.), taip padarydamas proceso teisės pažeidimą. Išplėstinė teisėjų kolegija pažymėjo, jog tai, kad teismas pažeidė proceso teisės normas dėl nurodytų trečiųjų asmenų įtraukimo, neturi užkirsti šiems asmenims galimybės realizuoti savo procesines teises, tarp jų – ir pateikti atskirąjį skundą.

⁵² LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 8 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-228/2008 (UAB „Žaibo ratas“ bankroto byloje), kat. 95.6.1; 95.6.2; 126.8.

suformuluotas išaiškinimas svarbus ir akcininkams. Taigi LAT konstatavo, jog įstatyme nėra įtvirtintas baigtinis subjektų, galinčių bankroto byloje tapti trečiaisiais suinteresuotais asmenimis, nepareiškiančiais savarankiškų reikalavimų, sąrašas, be to, nėra numatyta, koku teisiniu materialiniu suinteresuotumu, turėtų pasižymėti subjektas tam, kad būtų įtrauktas į bankroto bylą trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų. Teismas pažymėjo, jog bankroto byloje trečiaisiais asmenimis, nepareiškiančiais savarankiškų reikalavimų, gali būti ne tik įmonės kreditoriai. Anot jo, „Teismų praktika formuluojama ta linkme, kad tam, jog asmuo galėtų dalyvauti bankroto byloje trečiuoju asmeniu, būtina įrodyti pakankamą asmens teisinį suinteresuotumą bankroto bylos baigtimi, neapsiribojant vien teisinio (turtinio) reikalavimo bankroto byloje turėjimu. Į bankroto bylą trečiaisiais asmenimis, nepareiškiančiais savarankiškų reikalavimų, teismui konstatavus pakankamą teisinį suinteresuotumą, gali būti įtraukiami įmonės savininkai, akcininkai, laiduotojai ir kt.“⁵³. Kaip matyti, Teismas akcentavo įstatymo pripažįstamą teisinį ryšį tarp asmens, norinčio į bylą įstoti trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų, ir bylos dalyko. Ryšys, pabrėžtina, nebūtinai turi kilti iš turtinio reikalavimo. Toks išaiškinimas labai praplėtė akcininkų galimybes įstoti į bankroto bylą trečiaisiais asmenimis be savarankiškų reikalavimų, kadangi iš tikrųjų akcininkui pateikiant teismui prašymą dėl jo įtraukimo į bylą, akcininkas turi tik hipotetinį, neapibrėžtą materialinį suinteresuotumą įmonės atžvilgiu, nes kol nėra iki galo išnagrinėta bankroto byla, kol nėra atsiskaityta su kreditoriais, tol nėra aišku, kokio dydžio likviduojamos bendrovės turto dalis atiteks besikreipiančiam akcininkui ir ar apskritai ji teks. Be to, LAT sprendimas nereikalauti, kad besikreipiantis asmuo turėtų į įmonę nukreiptą finansinį reikalavimą, žymiai praplėtė subjektų, galinčių kreiptis dėl įtraukimo į bylą trečiaisiais asmenimis, ratą. Tokiu išaiškinimu Teismas pakeitė iki tol formuotą praktiką, pagal kurią, kaip jau buvo minėta anksčiau, trečiaisiais asmenimis bankroto byloje turėjo teisę tapti tik įmonės kreditoriai, kurių reikalavimus teismas patvirtina jau po bylos iškėlimo.

Taigi darytina išvada, jog LAT savo praktiką dėl akcininko įtraukimo į bankroto bylą trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų, formuoja pamažu, bet gana tolygiai. Šiuo klausimu taip pat paminėtinos dvi Lietuvos apeliacinio teismo nutartys. Pirmoji, autorės manymu, yra ypač reikšminga ir į joje suformuluotą Teismo išaiškinimą turėtų būti atsižvelgiama ateityje, toliau vystant teismų praktiką dėl akcininko įtraukimo į bylą.

Šioje byloje Apeliacinis teismas išnagrinėjo UAB „Talas“, kuriai 2009 m. rugpjūčio 20 d. nutartimi buvo iškelta bankroto byla, akcininko E. M. atskirąjį skundą. Skundu E. M. prašė panaikinti Kauno apygardos teismo nutartį ir bankroto bylos iškėlimo klausimą perduoti

⁵³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 25 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-405/2010 (BUAB „Daliktos statyba“ ir J. J. v. UAB „Lokys“), kat. 126.2; 126.5.

pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo. Faktinis šios bylos ypatumas pasireiškė tuo, jog UAB „Talas“ akcijos priklausė dviem akcininkams ir jie abu nuosavybės teise turėjo po 50 proc. bendrovės akcijų. Vienas iš akcininkų – A. G. – taip pat ėjo ir UAB „Talas“ administracijos vadovo pareigas. Bankroto byla įmonei iškelta buvo būtent A. G. pareiškimu. Lietuvos apeliacinio teismo kolegija konstatavo, jog įmonės akcininkas E. M. turi būti įtraukiamas į bankroto bylą trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų. Kolegija pažymėjo, kad jau pirmosios instancijos teismas turėjo informaciją, jog E. M. yra kitas UAB „Talas“ akcininkas, kuriam priklauso 50 proc. UAB „Talas“ akcijų, todėl pirmosios instancijos teismas pareiškimo priėmimo stadijoje privalėjo išspręsti E. M. įtraukimo į bylą dalyvaujančiu asmeniu klausimą. Be to, Lietuvos apeliacinis teismas, atsižvelgdamas į bankroto proceso tikslus bei teisės į apeliaciją prasmę ir turinį, šioje nutartyje konstatavo, jog „bankrutuojančios įmonės akcininkas, turintis net ½ dalį visų bankrutuojančios įmonės akcijų, nepriklausomai nuo to, ar teismas išsprendė klausimą dėl šio asmens įtraukimo į bankroto bylą ar ne, yra suinteresuotas bylos baigtimi, todėl turi teisę paduoti atskirąjį skundą, dėl nutarties, kuria įmonei buvo iškelta bankroto byla arba atsisakyta šią bylą iškelti“⁵⁴. Taigi šia nutartimi Apeliacinis teismas žengė labai didelį žingsnį, kadangi juo Teismas nustatė, jog: 1) teismai, keldami bankroto bylas, visada turėtų apsvarstyti akcininko įtraukimo į bankroto bylą trečiuoju asmeniu be savarankiškų reikalavimų klausimą savo iniciatyva, jei akcininkas yra įgijęs 50 proc. įmonės akcijų; 2) įmonės akcininkas, turintis 50 proc. įmonės akcijų, turi būti įtraukiamas į bankroto bylą trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų; 3) įmonės akcininkas, turintis 50 proc. bankrutuojančios įmonės akcijų, turi teisę paduoti atskirąjį skundą dėl nutarties iškelti įmonei bankroto bylą, nepaisant to, jog toks akcininkas nėra įtrauktas į bylą trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų. Pirmuosiuose dviejuose punktuose pažymėti teiginiai vertintini labai teigiamai ir jeigu teismai toliau laikytųsi šio išaiškinimo, tai įneštų apibrėžtumo ir teisinio tikrumo akcininkų atžvilgiu. Suformuluodamas trečiąjį teiginį, Lietuvos apeliacinis teismas, matyti, rėmėsi anksčiau jau minėta LAT nutartimi c. b. Nr. 3K-7-260/2005, kurioje Teismas pasisakė, jog formalus proceso teisės normų pažeidimas neturi sutrukdyti akcininkams naudotis savo procesinėmis teisėmis. Todėl akcininko, turinčio 50 proc. bankrutuojančios įmonės akcijų, teisė pareikšti atskirąjį skundą dėl nutarties iškelti įmonei bankroto bylą, net jeigu asmuo nėra įtrauktas į bylą trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų, gali būti interpretuojama kaip akcininko teisių gynyba, kai dėl teismo „neveiklumo“ yra pažeidžiama akcininko teisė tapti bankroto bylos dalyviu.

⁵⁴ Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 11 d. nutartis c. b. Nr. 2-1392/2009 (pagal ieškovo E. M. atskirąjį skundą UAB „Talas“ bankroto byloje), kat. 126.2.

Manytina, jog tokį Lietuvos apeliacinio teismo išaiškinimą nulėmė susiklosčiusi faktinė situacija – tai, kad abu akcininkai turėjo po 50 proc. įmonės akcijų, tačiau vienas iš jų tapo byloje dalyvaujančiu asmeniu, nes padavė pareiškimą dėl bankroto bylos iškelimo įmonei, o kitas – ne. Kaip Teismas pats akcentavo, įmonės vadovas po bankroto bylos iškelimo netenka savo įgaliojimų, tad nuo to momento abiejų akcininkų materialinis ir procesinis teisinis suinteresuotumas yra analogiškas, todėl tuo atveju, jei akcininkai turėtų skirtingą statusą nagrinėjant bankroto bylą, būtų pažeisti materialiojo lygiateisiškumo bei procesinio lygiateisiškumo principai (LR CK 1.2 straipsnis, LR CPK 17 straipsnis). Iš to išplaukia, jog jeigu įmonei bankroto byla yra iškeliamą akcininko pareikalavimu, automatiškai kitiems akcininkams susidaro palankesnės sąlygos įstoti į bankroto bylos nagrinėjimą, nes jie savo prašymus gali grįžti minėtais principais.

Kitoje byloje du UAB „Aldengas“ akcininkai kreipėsi į Lietuvos apeliacinį teismą su prašymu panaikinti apygardos teismo nutartį, kuria buvo atsisakyta įtraukti juos į UAB „Aldengas“ bankroto bylą trečiaisiais asmenimis be savarankiškų reikalavimų bei panaikinti teismo nutartį, kuria iškelta bankroto byla. Priimdamas sprendimą, Lietuvos apeliacinis teismas rėmėsi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimis, kuriose buvo pripažinta, jog akcininko, nepareiškusio ieškinio dėl bankroto bylos iškelimo, teisinis ryšys su ginčo dalyku atitinka trečiojo asmens be savarankiškų reikalavimų procesinį statusą, tačiau akcininkų prašymo netenkino. Savo sprendimą Teismas argumentavo tuo, jog akcininkai žinojo, kad UAB „Aldengas“ yra inicijuojama bankroto byla ir galėjo tokį prašymą pareikšti iki bankroto bylos įmonei iškelimo. Anot Teismo, esant tokiai situacijai, akcininkų įtraukimas į bylą trečiaisiais asmenimis be savarankiškų reikalavimų po to, kai teismas jau priėmė nutartį dėl bankroto bylos UAB „Aldengas“ iškelimo, prieštarautų proceso koncentruotumo principui⁵⁵. Pabrėžtina, jog teismai laikosi pozicijos, jog asmeniui įstoti į bankroto bylą trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų, reali galimybė yra tik teismui nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme (LR CPK 47 str. 1 d.), nepaisant to, kad LR CPK tiesiogiai nereglamentuoja, iki kurios civilinio proceso stadijos tretieji asmenys gali įstoti arba būti įtraukiami į bylą⁵⁶. Remiantis tuo, manytina, jog akcininkui nepadavus prašymo įtraukti jį į bylą trečiuoju asmeniu be savarankiškų reikalavimų iki bankroto bylos iškelimo pirmosios instancijos teisme, ir nustačius, jog tas akcininkas apie bankroto bylos inicijavimą žinojo, jis į bankroto bylos nagrinėjimą apeliacinės instancijos teisme įstoti negalėtų, nes priešingu atveju akcininkui būtų leidžiama piktnaudžiauti savo teisėmis ir tokiu būdu vilkinti bankroto procesą. Todėl Lietuvos apeliacinio teismo priimtas

⁵⁵ Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 19 d. nutartis c. b. Nr. 2-1518-1/2010 (pagal suinteresuotų asmenų A. R. ir R. R. atskirąjį skundą dėl UAB „Aldengas“ bankroto bylos iškelimo), kat. 95.6.2.

⁵⁶ Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 18 d. nutartis c. b. Nr. 2-1680/2010 (pagal pareiškėjo VSDFV Utenos skyriaus atskirąjį skundą), kat. 95.6.2; 121.6; 126.1.

sprendimas laikytinas teisingu ir teisėtu. Tačiau, autorės manymu, akcininkui pateikus įrodymų, kad jis apie bankroto bylos inicijavimą nieko nežinojo ir negalėjo žinoti, jis į bankroto bylos nagrinėjimą turėtų būti įtraukiamas ir apeliacinės instancijos teisme, jeigu būtų nustatomas pakankamas teisinis ryšys tarp jo ir ginčo dalyko. Pripažintina, jog sprendžiant klausimą dėl akcininko įtraukimo į bankroto bylą trečiuoju asmeniu be savarankiškų reikalavimų, visada susikerta bankroto proceso principai, reikalaujantys užtikrinti proceso greitumą ir efektyvumą su akcininko teisių gynyba. Kuriam iš jų turėtų būti teikiamas prioritetas, teismas turėtų vertinti remdamasis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, teisinio ryšio tarp asmens – akcininko – ir ginčo dalyko buvimu arba nebuvimu, o ne vien civilinio proceso principais. Todėl antruoju atveju apeliacinės instancijos teismas tik įvertinęs ir nustatęs, kad minėtas teisinis ryšys yra nepakankamas, turėtų teisę sprendimą nusverti bankroto principų naudai. Manytina, jog akcininkus tokia tvarka taipogi drausmintų ir įpareigotų juos jau bankroto bylos iškelimo stadijoje tvirtai apsispręsti, ar jie nori įsitraukti į bankroto bylos nagrinėjimą, ar ne.

Bankroto teisės specialistai (doc. dr. R. Norkus, dr. S. Kavalnė, dr. V. Mikuckienė, R. Velička) teigia, kad nei LR ĮBĮ, nei LR CK nėra imperatyviai draudžiama bankrutuojančios bendrovės akcininkus į bankroto bylą įtraukti kaip trečiuosius asmenis. Be to, akcininkai visiškai atitinka įstatymo keliamus reikalavimus tam, kad galėtų būti įtraukiami į procesą trečiaisiais asmenimis be savarankiškų reikalavimų: 1) jie nėra tiesioginiai tarp šalių atsiradusio materialinio santykio subjektai, 2) yra susiję materialiniais teisiniais santykiais su viena iš šalių taip, kad priimtas teismo sprendimas daro įtaką jų teisių apimčiai. Todėl minėtų specialistų pozicija yra tokia, jog tada, kai akcininko dalyvavimas bankroto byloje yra tikslingas, kai yra nustatomas teisinis ir faktinis akcininko suinteresuotumas bei jo intereso reikšmingumas, akcininkas gali dalyvauti bankroto byloje kaip trečiasis asmuo be savarankiškų reikalavimų⁵⁷. Su šia argumentacija tyrimo autorė sutinka ir pritaria nuomonei, jog akcininkai tam tikrais atvejais turėtų būti įtraukiami į bankroto bylą kaip tretieji asmenys, nepareiškiantys savarankiškų reikalavimų. Anksčiau aptariant akcininko teises buvo padaryta išvada, kad akcininkas turi materialinį suinteresuotumą bankroto bylos baigtimi, kadangi jis išlaiko savo teisę gauti bankrutavusios bendrovės turto dalį. Todėl teigti, kad vedant bankroto procesą priimami sprendimai niekaip – nei teigiamai, nei neigiamai – nepaveiks jo teisių, negalima.

Įgijęs trečiojo asmens be savarankiškų reikalavimų statusą, akcininkas, neatsižvelgiant į akcijomis suteikiamų balsų skaičių, galėtų susipažinti su bankroto bylos medžiaga nepriklausomai nuo kreditorių susirinkimo sprendimų, paduoti atskirąjį skundą dėl teismo nutarties iškelti bankroto bylą ar paskirti įmonei konkretų bankroto administratorių ir kt., t. y. galėtų disponuoti tokiomis procesinėmis teisėmis, kurias suteikia įstatymas byloje

⁵⁷ Kavalnė S., Mikuckienė V., Norkus R. ir kt. Bankroto teisė. Pirmoji knyga // ten pat, P. 222.

dalyvaujantiems asmenims. Be to, pagal šiuo metu galiojantį reglamentavimą akcininkai jokiais atvejais neturi teisės kreiptis į teismą dėl bankroto administratoriaus atstatydinimo ar netinkamų jo veiksmų apskundimo. Akcininko įtraukimas į bankroto procesą šią situaciją šiek tiek pakoreguotų⁵⁸.

Tačiau, tyrimo autorės manymu, nereikėtų kategoriškai teigti, jog akcininkai visais atvejais turėtų būti įtraukiami į bankroto procesą, priešingu atveju bankroto procedūros dažniausiai būtų žymiai apsunkinamos, tai neleistų procesui vykti greitai, būti ekonomiškai ir koncentruotu. Kaip jau buvo minėta, kreditoriai, kurie nesikreipia į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, byloje dalyvaujančiais asmenimis tampa tik tada, kai teismas nutartimi patvirtina jų finansinius reikalavimus įmonei. Be to, interesą tapti byloje dalyvujančiu asmeniu kreditoriai privalo išreikšti patys. Nei teismui, nei administratoriui LR ĮBĮ nenumato pareigos įtraukti kreditorius į bylą trečiaisiais asmenimis, nepareiškiančiais savarankiškų reikalavimų, nepaisant to, kad iš turimų įmonės dokumentų būtų galima daryti pagrįstą prielaidą, kad įmonė turi neįvykdytų turtinių įsipareigojimų konkrečių asmenų atžvilgiu ir šie dar nėra kreipęsi dėl savo finansinių reikalavimų patvirtinimo (LR ĮBĮ 23 straipsnio 3 dalis)⁵⁹. Jeigu būtų pripažįstama, kad teismas savo iniciatyva turi įtraukti visus bankrutuojančios bendrovės akcininkus į bankroto procesą, akcininkai atsidurtų privilegijuotoje padėtyje įmonės kreditorių, turinčių teisę tapti, tačiau dar netapusiu byloje dalyvaujančiais asmenimis, atžvilgiu. Būtent dėl to darytina išvada, jog akcininkai, norintys būti įtrauktais į bylą trečiaisiais asmenimis be savarankiškų reikalavimų, taip pat visada turėtų pareikšti rašytinį ar žodinį prašymą teismui ir tik išimtiniais atvejais (kai akcininkas turi daugiau kaip 50 proc. bankrutuojančios bendrovės akcijų) teismas juos turėtų įtraukti į procesą savo iniciatyva.

Atkreiptinas dėmesys, jog akcininkas, būdamas kartu ir bendrovės kreditorius, turi pranašumą kitų akcininkų, nesančių kreditoriais, atžvilgiu. Pirmiausia dėl to, jog jam tapti trečiuoju asmeniu be savarankiškų reikalavimų yra nepalyginamai lengviau, kadangi nereikia įrodinėti įstatymo reikalaujamo teisinio ryšio buvimo tarp jo ir ginčo dalyko. Tai, kad teismas įtraukia kreditorius į bylą trečiaisiais asmenimis be savarankiškų reikalavimų iš karto, kai tik yra patvirtinami jų finansiniai reikalavimai bendrovės atžvilgiu, lemia, jog toks akcininkas paprasčiau įgyja teisę disponuoti visomis trečiajam asmeniui be savarankiškų reikalavimų suteikiamomis teisėmis. Kitas pranašumas yra susijęs su turtinėmis akcininko teisėmis. Jis pasireiškia tuo, jog akcininkas–kreditorius kartu su kitais kreditoriais yra įrašomas į kreditorių sąrašą ir jo finansinis reikalavimas yra tenkinamas remiantis LR ĮBĮ nustatyta kreditorių reikalavimų tenkinimo tvarka. Teisingumo dėlei reikėtų priminti, jog aprašomu atveju akcininko

⁵⁸ Detaliau tai bus aptariama tyrimo 1.4 poskyryje.

⁵⁹ Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 4 d. nutartis c. b. Nr. 2-44/2007 (S. A. v. UAB „Arcadia“), kat. 126.5; 126.8; 102.5.

finansinis reikalavimas įmonei apima tik tą sumą, kurią bendrovė jam yra skolinga kaip kreditoriui, ir jokių būdu neapima kreditoriaus kaip akcininko turtingo įnašo į bendrovės kapitalą. Iš vienos pusės, tokia situacija yra suprantama ir teisėta pagal įstatymą, tačiau praktikoje žinoma atveju, kai akcininkai kreditoriais tampa siekdami naudos. Pavyzdžiui, siekdami išvengti mokesčių, sutinka, kad jiems priklausanti įmonės pelno dalis būtų išmokama ne dividendų pavidalu, o kaip procentai už įmonei suteiktą paskolą. Dėl to akcininkas–kreditorius, net ir paskelbus bendrovę bankrutuojančia, išlaiko teisę gauti dividendus, tik kita forma. Tai galima pripažinti teisėtomis priemonėmis sukurtu akcininko–kreditoriaus piktnaudžiavimu kitų akcininkų atžvilgiu.

Apibendrinant darytinos išvados, jog nepaisant kai kurių išimčių, bendros tendencijos rodo, kad teismų pozicija dėl akcininkų įtraukimo į bankroto bylą byloje dalyvaujančio asmens statusu krypta akcininkų naudai, o teisės doktrinoje taip pat nėra išdėstyta kontrargumentų dėl akcininko tapimo trečiuoju asmeniu be savarankiškų reikalavimų bankroto byloje. Vis dėlto, teismų praktika šiuo klausimu dar vystosi, todėl suformuluotų griežtų taisyklių pateikti negalime, tik pasiūlymus, pastebėjimus.

1.4. Teisė kreiptis į teismą dėl bankroto administratoriaus atstatydinimo

LR ĮBĮ teisę kreiptis į teismą dėl bankroto administratoriaus pakeitimo numato tik kreditorių susirinkimui (komitetui), tačiau teismas inicijuoti administratoriaus atstatydinimo procedūrą gali ir *ex officio* (LR ĮBĮ 11 straipsnio 8 dalis ir 23 straipsnio 13 punktas). Tokiu būdu teismui ir kreditoriams yra leidžiama kontroliuoti paskirtojo bankroto administratoriaus veiklą siekiant užtikrinti, kad administratorius tinkamai vykdytų savo pareigas bei nepiktnaudžiautų jam suteiktomis teisėmis. Akcininkams LR ĮBĮ *expressis verbis* nėra įtvirtinta nei teisė, nei draudimas (todėl būtų galima vadovautis vienu iš pagrindinių teisės principų „Leidžiamas viskas, kas nėra draudžiama“) kreiptis į teismą dėl administratoriaus pakeitimo. Tačiau pažymėtina, jog atstatydinti bankroto administratorių iš pareigų gali tik teismas, ir įstatymas konkrečiai apibrėžia tris atvejus, kada jis gali įgyvendinti šią savo teisę (pareigą): 1) paties administratoriaus prašymu; 2) kreditorių susirinkimo (komiteto) prašymu; 3) savo iniciatyva, kai administratorius netenka teisės teikti įmonių bankroto administravimo paslaugų ir administratorius ir (arba) kreditoriai nesikreipia į teismą dėl šio administratoriaus atstatydinimo (LR ĮBĮ 11 straipsnio 8 dalies 1-3 punktai). Taigi LR ĮBĮ teismui nesuteikia teisės (pareigos) atstatydinti administratorių dėl akcininkų kreipimosi.

Autorės manymu, vertėtų atkreipti dėmesį, jog aukščiau paminėti atvejai, kada teismas gali priimti sprendimą atstatydinti bankroto administratorių iš pareigų, buvo įtvirtinti įstatyme tik po vieno iš paskutinių LR ĮBĮ pakeitimų ir įsigaliojo nuo 2008 m. liepos 1 d. Iki tol visose LR

[BĮ redakcijose (įskaitant visus pakeitimus)⁶⁰ buvo pateikiama abstrakti įstatymo nuostata, numatanti, jog „administratorių iš pareigų atstatydinti gali teismas“. Nepaisant to, Lietuvos teismai, sprenddami klausimą dėl akcininkų teisės pareikšti teismui prašymą dėl administratoriaus atstatydinimo, visada išsakė griežtą ir, beje, akcininkams (savininkams) nepalankią poziciją. Pavyzdžiui, LAT 2000 m. gruodžio 20 d. nutartyje konstatavo, jog dėl administratoriaus pakeitimo į teismą gali kreiptis tik kreditorių susirinkimas (komitetas), o įmonės akcininkams bei pavieniams kreditoriams tokia teisė nėra suteikta⁶¹. LR [BĮ komentaro autoriai tokį LAT sprendimą sukritikavo, argumentuodami, jog teisėjų kolegija įstatymo nuostatas išaiškino per siaurai, nes administratorius, netinkamai atlikdamas jam pavestas funkcijas, daro žalą ne tik įmonei ir jos kreditoriams, tačiau ir akcininkams. Antai, administratoriui parduodant įmonės turtą už nepagrįstai žemą kainą, yra mažinama turto dalis, kuri turi atitekti akcininkams po įmonės likvidavimo⁶². Deja, teismai tolimesniuose savo sprendimuose neatsižvelgė į pastaruosius argumentus. Paminėtina ir Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. balandžio 24 d. nutartis c. b. Nr. 2-297/2008, kurioje teismas dar kartą konstatavo, jog „įstatymas apibrėžia siaurą asmenų, turinčių teisę kreiptis į teismą dėl administratoriaus pakeitimo ar atstatydinimo, ratą ir *bankrutuojančios ar bankrutavusios įmonės akcininkams, savininkui ar atskiriems kreditoriams teisės kreiptis į teismą su prašymu dėl administratoriaus pakeitimo ar atstatydinimo nesuteikia*“⁶³. Belieka konstatuoti, jog tokiais savo išaiškinimais teismai apribojo akcininkų teisę kreiptis į teismą dėl administratoriaus atstatydinimo, nors įstatymu ši akcininkų teisė nebuvo paneigta.

Nuo 2008 m. liepos 1 d., pasikeitus minėtam teisiniam reglamentavimui, tapo nebeaktuali ir ankstesnė teismų praktika, kurioje LAT buvo išaiškinęs, jog „tais atvejais, kai teismas nustato, kad administratorius netinkamai atlieka jam pavestas funkcijas, teismas gali ir *savo iniciatyva, <...>, spresti jo paskirto bankrutuojančios įmonės administratoriaus pakeitimo klausimą*“⁶⁴. Kadangi dabar galiojančiame reglamentavime yra įtvirtinta, jog teismas savo iniciatyva gali atstatydinti administratorių tik tuo atveju, kai gauna informaciją, jog administratorius prarado teisę teikti įmonių bankroto administravimo paslaugas ir administratorius ir (arba) kreditoriai nesikreipė dėl administratoriaus atstatydinimo į teismą (LR [BĮ 11 straipsnio 8 dalies 3 punktas), kyla klausimas, ką daryti teismui, kai šis mato, jog

⁶⁰ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 29-843; Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 1997, Nr. 64-1500.

⁶¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2000 m. gruodžio 20 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-1380/2000 (Valstybinė draudimo priežiūros tarnyba v. UAB draudimo kompanija „Vicura“), kat. 30.

⁶² Bivainis J., Jakštas V., Kubilis S. ir kt. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo komentaras // ten pat, P. 90-91.

⁶³ Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 24 d. nutartis c. b. Nr. 2-297/2008 (VSGFV Kėdainių skyrius v. D. Š. individuali gamybos-realizavimo įmonė), kat. 110.4; 126.3; 126.5.

⁶⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2000 m. gruodžio 20 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-1380/2000 (Valstybinė draudimo priežiūros tarnyba v. UAB draudimo kompanija „Vicura“), kat. 30.

administratorius netinkamai vykdo savo pareigas (neužtikrina lygiateisiškumo tarp bylos šalių, netinkamai atstovauja įmonės interesams, negina akcininkų teisių į turtą, kuris liktų po atsiskaitymo su kreditoriais ar neperduoda informacijos įmonės savininkams apie bankroto procesą ir pan.), bet kreditoriai dėl to į jį nesikreipia. Lietuvos teismai šiuo klausimu formuoja naują praktiką, kuri, pripažintina, iš esmės yra analogiška senajai. Lietuvos apeliacinis teismas 2009 m. liepos 17 d. nutartyje pateikė išaiškinimą, jog teismas, vadovaudamasis viešojo intereso apsaugos principu ir pareiga bankroto procese veikti aktyviai, nepaisant LR ĮBĮ nuostatų pakeitimo, vis dėlto išlaikė teisę savo iniciatyva atstatydinti bankroto administratorių iš pareigų. Teismas konstatavo, jog „teismo įgaliojimus atstatydinti bankroto administratorių suponuoja ne tik ĮBĮ 11 straipsnio nuostatos, bet ir viešasis interesas, įpareigojantis teismą bankroto procese būti aktyviu ir savo iniciatyva spręsti daugelį bankroto bylose išskylančių klausimų“⁶⁵. Remiantis analizuojama nutartimi, darytina išvada, jog akcininkas, įtrauktas į bylą trečiuoju asmeniu be savarankiškų reikalavimų, turi teisę teikti teismui informaciją, įrodančią netinkamą administratoriaus funkcijų vykdymą, priimamų sprendimų šališkumą ir/ar neteisėtumą, nepaisant to, kad analizuojant LR ĮBĮ nuostatas buvo konstatuota, jog teisė kontroliuoti administratoriaus veiklą pareiškiant prašymą dėl jo atstatydinimo akcininkams nėra suteikiama⁶⁶. Teismas, išanalizavęs akcininko pateiktą medžiagą ir nustatęs, jog yra pagrindas abejoti paskirto administratoriaus tinkamumu, galėtų atstatydinti administratorių, tačiau tokį savo sprendimą turėtų teisę motyvuoti tik viešojo intereso gynimu. Tokiu atveju akcininkas būtų traktuojamas tik kaip asmuo, suteikiantis teismui informaciją, o ne kaip subjektas, turintis teisę inicijuoti bankroto administratoriaus atstatydinimą. Atkreiptinas dėmesys, jog taip teismas prisidėtų prie akcininko teisių gynybos.

Užsienio šalyse (pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje) teisė kontroliuoti administratoriaus veiksmus ir funkcijas yra patikėta kreditorių susirinkimui arba kreditorių išrinktam komitetui⁶⁷. Tačiau net ir atsižvelgiant į užsienio šalių praktiką, tyrimo autorės manymu, būtų tikslinga Lietuvoje suteikti akcininkui teisę kreiptis į teismą dėl bankroto administratoriaus atstatydinimo. Žinoma, gali būti argumentuojama, jog akcininkams ši teisė nėra suteikiama, nes yra siekiama išvengti jų galimo piktnaudžiavimo vilkinant bankroto procesą, tačiau, prisiminus tai, kad teisė kreiptis į teismą su prašymu dėl administratoriaus kaltais

⁶⁵ Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 17 d. nutartis c. b. Nr. 2-629-2/2009 (pagal BAB „Daisotra“ bankroto administratoriaus UAB „Kauno įmonių restruktūrizavimo centras“ bei kreditorių UAB „Maxima Lt“ ir Z. Š. atskiruosius skundus), kat. 126.8.

⁶⁶ Pastaba. Aptariamoje nutartyje nagrinėjama situacija, kai Lietuvos apeliacinis teismas, priimdamas sprendimą savo iniciatyva atstatydinti administratorių, rėmėsi kreditorių jam pateikta informacija. Remiantis tuo, jog teismas bankroto bylose vykdydamas savo funkcijas privalo nepažeisti pusiausvyros principo, jis akcininko kaip trečiojo asmens be savarankiškų reikalavimų pateikiamą informaciją turi vertinti kaip turinčią tokią pačią reikšmę kaip ir kreditorių pateiktą informaciją.

⁶⁷ EU Parliament. IILR – Documentary. Harmonisation of Insolvency Law at EU Level // ten pat, P. 94; Introduction to German Insolvency Law // ten pat, P. 5.

veiksmams padarytos žalos atlyginimo akcininkams yra suteikiama, susiklosto teisinė situacija, kai akcininkams yra paliekama galimybė kovoti su pasekmėmis, bet užkertamas kelias šalinti priežastis, galinčias nulemti žalos atsiradimą. Tai prieštarauja elementariausiam protingumo principui bei suponuoja nenuoseklų ir fragmentišką akcininko teisių įtvirtinimą ir gynimą.

Jeigu ateityje vis dėlto būtų svarstoma galimybė suteikti akcininkams aptariamą teisę, reikėtų prisiminti aplinkybę, jog pagal LR ĮBĮ pavieniai kreditoriai neturi teisės kreiptis į teismą su skundais dėl administratoriaus pakeitimo. Jie gali kreiptis tik į kreditorių susirinkimą su skundais dėl administratoriaus veiksmų (LR ĮBĮ 23 straipsnio 3 punktas). Atsižvelgiant į tai, manytina, jog būtų neproporcinga suteikti teisę inicijuoti administratoriaus atstatydinimą paviniams akcininkams. Jeigu šie būtų įtraukiami į bankroto procesą kaip byloje dalyvaujantys asmenys, autorės manymu, pasiremiant analogija į kreditorių susirinkimą, būtų galima leisti akcininkams kreiptis į teismą dėl administratoriaus pakeitimo, jei vienam iš akcininkų pareiškus savo nepasitenkinimą ar nepasitikėjimą administratoriaus atliekamu bankrutuojančios įmonės administravimu, visi akcininkai, įtraukti į bankroto procesą kaip asmenys be savarankiškų reikalavimų, bendrai priimtą sprendimą dėl kreipimosi į teismą. Jeigu akcininkų įtraukimas į bankroto procesą ir toliau išliktų retenybe, teisę kreiptis į teismą dėl administratoriaus pakeitimo reikėtų apriboti akcijomis suteikiamų balsų skaičiumi šią teisę suteikiant tik savininkams.

Apibendrinant siūlytina įstatymų leidėjui suteikti teisę kreiptis į teismą dėl administratoriaus atstatydinimo akcininkams ar bent jau savininkams, nes tokios teisės aiškus įtvirtinimas leistų ginti ne tik akcininkų (savininkų), tačiau ir įmonės bei kreditorių interesus.

1.5. Teisė spręsti klausimą dėl bankrutuojančios įmonės ūkinės komercinės veiklos tęstinumo, apribojimų ar nutraukimo

Įsigaliojus teismo nutarčiai dėl bankroto bylos iškėlimo ir įmonei tapus bankrutuojančia, pastaroji neprivalo nutraukti savo vykdomos ūkinės komercinės veiklos. Tačiau ji toliau verstis savo veikla gali tik tada, kai yra tenkinamos dvi sąlygos: 1) tokia veikla yra pelninga, padedanti mažinti dėl bankroto kreditorių patiriamus nuostolius (LR ĮBĮ 10 straipsnio 7 dalies 5 punktas); 2) tolesniam įmonės veiklos tęsimui pritaria kreditorių susirinkimas (LR ĮBĮ 23 straipsnio 6 punktas). Nei administratoriaus, kaip įgalioto įmonės atstovo, nei akcininkų pritarimas ar nepritarimas kreditorių susirinkime priimtam nutarimui tęsti, apriboti ar nutraukti įmonės ūkinę komercinę veiklą nedaro jokios įtakos ir teismas, šiuo klausimu priimdamas galutinį sprendimą, taip pat atsižvelgia tik į kreditorių susirinkimo priimtą nutarimą.

Taigi teisė teikti pasiūlymą teismui dėl tolimesnės įmonės veiklos tęstinumo, apribojimų ar nutraukimo yra suteikta išimtinai kreditorių susirinkimo kompetencijai.

Akcininkams, visuotiniame acnininkų susirinkime iki bendrovei tampant bankrutuojančia galėjusiems spręsti dėl įmonės veiklos plėtojimo, apribojimo ar visiško nutraukimo, LR ĮBĮ tokios teisės nenumato. Nors galima svarstyti, jog acnininkams turėtų būti suteiktas sprendžiamasis balsas, grindžiant tokią nuomonę acnininkų materialiniu suinteresuotumu bankroto byloje, tačiau šiuo atveju, matyt, pritaria Įmonių bankroto įstatymo komentaro autoriams, kurie tokį teisinį reglamentavimą pateisina tuo, jog būtent kreditoriai yra tie subjektai, kurie gaus apčiuopiamos naudos arba patirs nuostolių dėl sprendimų, susijusių su įmonės ūkinės komercinės veiklos vykdymu⁶⁸. Kreditorius tokių sprendimų rezultatai veikia akivaizdžiai: bankrutuojančiai įmonei leidus tęsti veiklą ir jai dirbant pelningai, didėja bankrutuojančios įmonės turto masė, iš kurios vėliau bus tenkinami kreditorių reikalavimai, o įmonei ir toliau dirbant nuostolingai tik dar labiau išauga kreditorių patiriami nuostoliai. Kadangi visada yra rizika, jog kreditorių nuostoliai bus ne sumažinti, bet priešingai – netgi padidinti⁶⁹, kreditoriai laikytini labiausiai suinteresuotais, kad būtų teisingai įvertinta galimybė įmonei ir toliau užsiimti iki tol vykdyta veikla.

Jeigu acnininkams būtų suteikiama teisė spręsti klausimą dėl bankrutuojančios įmonės ūkinės komercinės veiklos tęstinumo, apribojimų ar nutraukimo, priimdami sprendimą, sakykim, tęsti įmonės veiklą, jie daug mažiau rizikuotų nei kreditoriai. Įmonei toliau vykdant nuostolingą veiklą, acnininkų nuostoliai pasireikštų tuo, jog sumažėtų po bendrovės likvidavimo acnininkams teksiančio likviduojamos bendrovės turto dalis. Atsižvelgiant į tai, jog acnininkų galimybė gauti likviduojamos bendrovės turto dalį dažnai ir lieka tik galimybe, teigtina, jog tokiu atveju acnininkai praktiškai niekada niekuo nerizikuotų, tiksliau, rizikuotų, tačiau ne savo, o kreditorių turtu. Todėl būtų neadekvatu leisti acnininkams turėti įtakos sprendimo dėl bankrutuojančios įmonės veiklos tęstinumo ar nutraukimo priėmimui.

Autorės manymu, yra teisinga tiek teisiniu, tiek ekonominiu požiūriu, jog sprendimą dėl bankrutuojančios įmonės ūkinės komercinės veiklos tęstinumo, apribojimų ar nutraukimo priima kreditorių susirinkimas, nes toks sprendimas kreditorių atžvilgiu yra daug rizikingesnis nei acnininkų atžvilgiu. Jų patiriami nuostoliai būtų realūs, o ne hipotetiniai, kaip, daugeliu atvejų, acnininkų.

Vokietijoje teise spręsti klausimą, ar įmonė skolininkė vykdys toliau veiklą ar ne, irgi naudojasi tik kreditorių susirinkimas arba kreditorių komitetas. O administratorius, norėdamas sudaryti ypatingos svarbos sutartį, pavyzdžiui, dėl įmonės skolininkės pardavimo, turi gauti kreditorių pritarimą⁷⁰.

⁶⁸ Bivainis J., Jakštas V., Kubilis S. ir kt. Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymo komentaras // ten pat, P. 109.

⁶⁹ Ten pat.

⁷⁰ Introduction to German Insolvency Law // ten pat, P. 5.

1.6. Kitos akcininkų teisės

Kai kurios kitos turtinės teisės – teisė gauti bendrovės lėšų, kai yra mažinamas bendrovės įstatinis kapitalas, siekiant akcininkams išmokėti bendrovės lėšų, teisė nemokamai gauti akcijų, kai įstatinis kapitalas didinamas iš bendrovės lėšų – apskritai negalimos įgyvendinti bendrovei turint bankrutuojančios bendrovės statusą. Taip yra todėl, kad, pirma, tokius klausimus sprendžia visuotinis akcininkų susirinkimas, kuris bankrutuojančioje bendrovėje yra nešaukiamas (išskyrus taikos sutarties sudarymo atvejį), antra, todėl, kad tai būtų neteisėta, nes, minėta, bankroto procese vyrauja principas, jog pirmiausia yra tenkinami kreditorių interesai.

1.7. Skyriaus apibendrinimas

Pirmajame tyrimo skyriuje nustatėme, jog po bankroto bylos iškėlimo akcininkai turi teisę gauti informaciją apie bankroto bylos eigą, teisę dalyvauti kreditorių susirinkime, teisę sudaryti taikos sutartį, teisę gauti likviduojamos bendrovės turto dalį, teisę reikšti ieškinius dėl bendrovei padarytos žalos atlyginimo, o išskirtiniais atvejais – ir teisę dalyvauti bei balsuoti visuotiniame akcininkų susirinkime. Pažymėjome, jog akcininkai praranda teisę gauti dividendą, nes bankroto procese pirmiausia yra siekiama užtikrinti kreditorių finansinių reikalavimų patenkinimą. Atkreipėme dėmesį, jog kai kuriomis teisėmis akcininkai gali disponuoti tik tuomet, jei jie yra pripažįstami savininkais. Be to, pabrėžėme, jog LR ĮBĮ teisės normos privalo būti suderintos su LR CK ir LR ABĮ taip, kad visuotinis akcininkų susirinkimas nebebūtų traktuojamas kaip įmonės valdymo organas, kartu paliekant visuotiniam akcininkų susirinkimui teisę spręsti dėl taikos sutarties sudarymo.

Atlikdami tyrimą, pastebėjome, kad teismai linksta bankroto proceso ypatumus aiškinti pasitelkiant ne tik LR ĮBĮ, bet ir LR CPK, LR ABĮ, o tai teigiamai įtakoja akcininko teisių apsaugą. Sisteminiis teisės aktų aiškinimas lėmė, jog teismai savo jurisprudencijoje įtvirtino teisę reikšti ieškinį dėl bendrovės valdymo organų padarytos žalos bendrovei atlyginimo. Taip pat pastebėjome tendenciją, jog akcininko teisė tapti trečiuoju asmeniu be savarankiškų reikalavimų bankroto byloje yra pripažįstama vis dažniau, o galimybės pasinaudoti šia teise yra vis plečiamos. Išsiaiškinome, jog ir teisė reikšti ieškinį dėl bankroto administratoriaus padarytos žalos bendrovei buvo atskleista teismų praktikoje. Vadovaujantis tuo, darome išvadą, jog teismai prie akcininko teisių apsaugos stiprinimo prisidėjo pripažindami minėtas teises.

Kalbėdami apie akcininko teisę bankroto procese tapti trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų, pabrėžėme, jog nėra tikslinga į bankroto bylos nagrinėjimą dalyvaujančiais byloje asmenimis įtraukti visus bankrutuojančios bendrovės

akcininkus, kadangi tai daugeliu atvejų tik apsunkintų bankroto procesą ir kliudytų bankroto proceso tikslų įgyvendinimui. Tačiau akcentavome, jog teismas pats savo iniciatyva dažniau į bankroto procesą turėtų įtraukti akcininkus, kuriems priklauso daugiau nei 50 proc. bendrovės akcijų. Be to, pabrėžėme, jog akcininkai jau bankroto bylos iškėlimo stadijoje turėtų veikti aktyviai ir paduoti teismui prašymą dėl įtraukimo į bylos nagrinėjimą, jeigu yra suinteresuoti tapti byloje dalyvaujančiais asmenimis. Po bankroto bylos iškėlimo akcininkų įtraukimas į bylą tampa komplikuoju ir yra didelė tikimybė, kad jie į bylos nagrinėjimą įtraukiami nebus.

Atlikdami tyrimą pabrėžėme, jog akcininko reiškiami ieškiniai dėl įmonės valdymo organų ir administratoriaus padarytos žalos bendrovei yra vienodos teisinės prigimties: abu kildinami iš akcininko turtinio intereso, akcininkas abiem atvejais reikalauja atlyginti ne sau, o bendrovei padarytą žalą, žala priteisiama bendrovei. Remdamiesi tuo padarėme išvadą, kad abu ieškiniai turėtų būti vadinami išvestiniais.

Taip pat nustatėme, jog siekiant sustiprinti akcininkų teisių apsaugą ir padaryti akcininkų teisių gynimą mažiau fragmentišką, yra tikslinga suteikti akcininkui teisę inicijuoti administratoriaus atstatydinimą bei patartina konkretizuoti teisės gauti informaciją įgyvendinimą. Be to, aptarę užsienio šalių patirtį, padarėme išvadą, jog taip pat būtų tikslinga atsisakyti kreditorių vienbalsiškumo reikalavimo dėl taikos sutarties sudarymo. Tačiau pritarėme, kad teisę spręsti dėl įmonės veiklos turi turėti tik įmonės kreditoriai.

Šiame skyriuje taip pat išsiaiškinome, kad teismas ir pasikeitus teisiniam reglamentavimui gali atstatydinti administratorių ne tik pasibaigus šio įgaliojimams, tačiau ir tada, kai administratorius netinkamai vykdo jam pavestas funkcijas. Kadangi šiuo metu akcininkas neturi teisės inicijuoti administratoriaus atstatydinimo, ši teismo išlaikyta teisė yra vertintina kaip potenciali akcininko gynybos priemonė.

Toliau tyrimą tęsime nagrinėdami konkrečių akcininkų teisių bankrutuojančioje bendrovėje gynybą, kurią lemia teismo ir administratoriaus funkcijos bei įgaliojimai bankroto procese. Vėliau pereisime prie akcininko ribotos atsakomybės kaip akcininko gynimo būdo nagrinėjimo.

2. AKCININKO TEISIŲ GYNYBA

2.1. Administratoriaus ir teismo indėlis į akcininko teisių gynybą bankrutuojančioje bendrovėje

Teismas ir administratorius, vykdydami jiems bankroto procese pavestas funkcijas, privalo visuomet išlikti nešališkais, nesuinteresuotais bankroto bylos (kalbant apie neteisminį bankroto procesą – bankroto proceso) baigtimi bei siekti, kad bankroto procesas įgyvendintų savo tikslą, kurio ašimi visuomet lieka kreditorių interesų patenkinimas. Tačiau pabrėžtina, jog šie subjektai yra įpareigoti laikytis šalių pusiausvyros principo, o tai reiškia, kad gindami kreditorius, negali nepaisyti ir akcininko interesų⁷¹. Ir nors bankroto procese veikia daug dalyvių – kreditoriai, ekspertai, vertėjai, antstoliai, bankrutuojančios įmonės skolininkai, – tačiau tik teismą ir administratorių galima įvardinti kaip subjektus, ginančius akcininkų teises. Žinoma, jie negina išskirtinai tik akcininkų, tačiau teismo ir administratoriaus statuso ypatumai ir jiems suteikti įgaliojimai leidžia, o kartais ir įpareigoja ginti ir juos.

2.1.1. Akcininko gynyba sudarant taikos sutartį

Ketinant sudaryti taikos sutartį, administratorius privalo užtikrinti, kad akcininkui, išreiškusiam ketinimą sudaryti taikos sutartį, bus sudarytos sąlygos tinkamai ir iki galo suformuluoti pasiūlymą dėl taikos sutarties sudarymo. Tai konstatavo LAT c. b. Nr. 3K-3-56/2010 kartu pabrėždamas, jog administratorius, neužtikrinęs įmonės savininkui teisės parengti taikos sutartį, išbalansavo pusiausvyrą tarp kreditorių ir skolininko interesų akcininkų nenaudai⁷². Remdamiesi šia LAT nutartimi, galime padaryti svarbią išvadą, jog administratorius, kaip asmuo, įgaliotas administruoti viso bankroto proceso eigą, privalo ne tik užtikrinti, kad

⁷¹ Laikoma, jog bankroto procesas pasiekia savo tikslą tada, kai iš bankrutuojančios įmonės turto patenkinami kreditorių reikalavimai ir kreditoriai apsaugomi nuo įmonės išipareigojimų neįvykdymo, o įmonė skolininkė apsaugoma nuo dar didesnių skolų, kuomet yra likviduojama jos skolų našta (LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 24 d. nutartis c. b. Nr. 3K-7-362/2007 (pagal V. M. ir S. M. kasacinį skundą), kat. 124.2.7; 126.2.). Tačiau kyla klausimas, ar įmonės interesai lygu jos akcininkų interesams? Prancūzijos bankroto teisėje, remiantis Kasacinio teismo išaiškinimu, bendrovės interesai yra prilyginami akcininkų interesams, tačiau tai yra laikoma gana griežtu, apribojančiu požiūriu. Prancūzijos apeliacinis teismas bendrovės interesus, prieš pasisakant Prancūzijos Kasaciniam teismui, buvo išaiškinęs kaip „įmonės“ (angl. „enterprise“) interesus, kas yra akivaizdžiai plačiau nei vien tik akcininkų interesai. (J. M. Dobson. „Lifting the veil“ in Four Countries: the Law of Argentina, England, France and the United States // The International and Comparative Law Quarterly. 1986, Vol. 35, No. 4. P. 855. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/759877>; prisijungimo laikas: 2010-10-25). Nagrinėjant Lietuvos teisminę jurisprudenciją, buvo pastebėta, jog akcininko interesai taip pat yra traktuojami kaip bendrovės interesai (ypatingai tuomet, kai yra kalbama apie bendrovės turto išsaugojimą), todėl tolimesnėje tyrimo dalyje bus vadovaujamas bendra taisykle, jog ginant įmonę yra ginami ir jos akcininkai.

⁷² LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 29 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-56/2010 (R. V., S. R., UAB „Elvaradas“ v. BUAB „Rosagana“, UAB „Investment Gateways“), kat. 21.4.1.1; 24.3; 24.4; 41; 126.8.

procesas nebūtų vilkinamas, ginti proceso dalyvius nuo kitų procese dalyvaujančių subjektų piktnaudžiavimo ir pan., tačiau taip pat yra įpareigotas bankroto procesą vesti taip, kad jo dalyviai, t. y. ir akcininkai, galėtų pasinaudoti įstatymo jiems suteikiamomis teisėmis. Jei to nebūtų laikomasi, įstatymo normos taptų tik deklaratyviomis nuostatomis, būtų sudaromos sąlygos šališkam bankroto proceso vedimui, dėl ko interesų pusiausvyra būtų pažeidžiama.

Teismas, tvirtindamas taikos sutartį, taip pat privalo užtikrinti bylos šalių interesų pusiausvyrą. Tačiau pažymėtina, jog jis, vykdydamas savo įgaliojimus, bankroto procese kaip ir kitų (civilinio, baudžiamojo ir kt.) procesų metu bylos šalių atžvilgiu privalo išlikti „nešališku arbitru“⁷³, todėl teismas, skirtingai nei administratorius, privalo ne tik pats nepažeisti byloje dalyvaujančių asmenų interesų pusiausvyros, bet ir užtikrinti, kad ir kiti bankroto proceso subjektai (bylos šalys, administratorius ar kt.) to nepadarys⁷⁴. Vadovaujantis LR ĮBĮ 29 straipsnio 3 dalimi, teismas, gindamas viešąjį interesą, privalo atsisakyti tvirtinti taikos sutartį, jei mato, jog sutarties nuostatos prieštarauja įstatymams ar pažeidžia įstatymų saugomus interesus. Be to, nors šalys taikos sutartimi išreiškia norą bendradarbiauti, teismas privalo visuomet patikrinti, ar tokia sutartis nepažeidžia vienos iš šalių teisių ir teisėtų interesų, privalo įsitikinti, kad sutartis išreiškia tikrąją šalių valią, abi šalys teisingai supranta susitarimo esmę bei sudarant sutartį nėra imtasi apgaulės⁷⁵. Teismas privalo netvirtinti tokios taikos sutarties, kurios sąlygos vienai iš šalių yra akivaizdžiai nepalankios ar nenaudingos ekonomine prasme⁷⁶. LR ĮBĮ nuostata leidžia manyti, jog teismas turėtų atsisakyti tvirtinti taikos sutartį tuo atveju, jei būtų pažeisti įmonės ar jos akcininkų interesai. Nors tokia situacija sunkiai įsivaizduojama, nes pats taikos sutarties institutas jau savaime yra naudingesnis bankrutuojančiai įmonei ir jos akcininkams, kadangi kreditoriams darant nuolaidas yra sudaromos sąlygos nutraukti iškeltą bankroto bylą, kas suponuoja galimybę įmonei toliau tęsti savo veiklą, tačiau pripažintina, jog jei įstatyme nebūtų įtvirtinta nuostata, draudžianti teismui tvirtinti taikos sutartį, kai ši pažeidžia „kieno nors teises“, ir būtų išskiriamas tik kreditorių interesų gynimas, atsirastų terpė kreditorių manipuliacijoms. Pastarieji galėtų numanyti, jog akcininkai gali būti linkę patvirtinti kur kas palankesnes sąlygas kreditoriams vardan savo verslo išsaugojimo. Taigi teismas, prieš tvirtindamas taikos sutartį, privalo įsitikinti, ar nėra pažeidžiami ir akcininkų interesai.

⁷³ V. Mikuckienė. Bankroto proceso samprata // Jurisprudencija. 2008, Nr. 7 (109). P. 36.

⁷⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 24 d. nutartis c. b. Nr. 3K-7-362/2007 (pagal V. M. ir S. M. kasacinį skundą), kat. 124.2.7; 126.2.

⁷⁵ V. Mikuckienė. Taikos sutarties sudarymo galimybės bankroto procese // ten pat, P.58.

⁷⁶ Ten pat.

2.1.2. Teisės gauti likviduojamos bendrovės turto dalį gynba

Administratorius, gavęs įgaliojimus valdyti, naudoti ir disponuoti įmonės turto, privalo ne tik saugoti bankrutuojančios įmonės turtą, tačiau ir kaupiti įmonės turto masę. Įstatymas numato ne vieną būdą, leidžiantį administratoriui šią savo pareigą įvykdyti.

Visų pirma, administratorius privalo patikrinti bankrutuojančios įmonės sandorius, sudarytus per ne mažesnę kaip 36 mėnesių laikotarpį iki bankroto bylos iškėlimo (LR ĮBĮ 11 straipsnio 3 dalies 8 punktas). Jei administratorius tikrindamas nustato, kad buvo sudaryta sandorių, kurie prieštarauja bendrovės veiklos tikslams ir (arba) galėjo turėti įtakos bendrovės nemokumui, jis kreipiasi į teismą su ieškiniu dėl tokių sandorių pripažinimo negaliojančiais.

LR ĮBĮ 11 straipsnio 3 dalies 10 punkte yra suformuluota pareiga administratoriui sudaryti bankrutuojančios įmonės kreditorių bei jų reikalavimų sąrašą ir pateikti jį teismui, kad šis patvirtintų. Tačiau administratorius prieš tai privalo pareikštus reikalavimus patikslinti pagal įmonės apskaitos duomenis ir pastebėjęs neatitikimų, t. y. nustatęs, jog kai kurie kreditorių reikalavimai yra nepagrįsti, turi pareigą juos ginčyti teisme arba, jei vyksta neteisminė bankroto procedūra, kreditorių susirinkime.

Administratorius taip pat turi teisę imtis visų priemonių, kad iš bankrutuojančios įmonės skolininkų būtų išieškotos skolos (LR ĮBĮ 11 straipsnio 3 dalies 23 punktas), atsiradusios dėl sutarčių nevykdymo ar netinkamo įvykdymo ar žalos, padarytos įmonei deliktų pagrindu. Administratoriaus naudojamos priemonės gali būti teisminės, kuomet pats administratorius įmonės vardu kreipiasi į teismą dėl įmonės skolininkų neįvykdytų įsipareigojimų įmonei, arba neteisminės – administratorius gali derėtis su skolininkais ir, šiems bendradarbiaujant, skolą išieškoti nepateikiant ieškinio teismui. Iš esmės tai yra paliekama administratoriaus pasirinkimo laisvei, tačiau pasirinktas skolos išieškojimo būdas turi atitikti įmonės, jos kreditorių, o taip pat ir akcininkų interesus. Be to, pažymėtina, jog administratorius bankrutuojančios įmonės naudai imasi atstovauti ir tose turto išieškojimo bylose, kurios buvo inicijuotos dar iki bankroto bylos iškėlimo (LR ĮBĮ 15 straipsnio 3 dalis).

Nors LR ĮBĮ yra pabrėžiama kreditorių apsauga, o kalbant apie administratoriaus teisę ginčyti įmonės sudarytus sandorius yra tiesiogiai išdėstyta, jog sandoriai tikrinami būtent tam, kad būtų išsiaiškinta, ar jie neįtakuoja įmonės negalėjimo atsiskaityti su kreditoriais – visgi galima teigti, kad administratoriui mobilizuojant bendrovės turto masę yra ginami ir bendrovės akcininkai. Tai susiję su tuo, jog kuo daugiau administratorius sugebės surinkti turto, iš kurio vėliau bus tenkinami kreditorių finansiniai reikalavimai, tuo didesnė tikimybė, kad atsiskaičius su kreditoriais šiek tiek turto liks ir akcininkams proporcingai jų turimų akcijų skaičiui. Tai, kad tokiu būdu yra ginami ir akcininkai, patvirtina dr. V. Mikuckienė, kuri kalbėdama apie kreditorių

reikalavimų ginčijimą, pripažįsta, jog tokiu būdu administratorius gina ne tik kitų kreditorių, bet ir bankrutuojančios įmonės teises ir teisėtus interesus⁷⁷. LAT taip pat palaiko poziciją, jog gausindamas bendrovės turto masę, administratorius kartu gina ir akcininko teisę gauti likviduojamos bendrovės turto dalį. Tai matyti iš jo išaiškinimo, pateikto nagrinėjant bylą, kurioje akcininkė pati kreipėsi dėl įmonės vadovo veiksmais (nuostolingų sandorių sudarymu) padarytos žalos bendrovei atlyginimo. Jame LAT konstatavo, jog „*bankrutuojančios įmonės administratorius, neginčydamas sandorių, kuriais, akcininko manymu, pažeidžiamas įmonės mokumas ir negerinama įmonės turtinė padėtis, negintų akcininko teisių į turtą, kuris liktų patenkinus kreditorių reikalavimus*“⁷⁸. Pabrėžtina, jog LAT toje pačioje nutartyje pažymėjo, kad sprendžiant kreditorių teisių pirmumo klausimus negali būti nepaisoma ir materialinių akcininkų interesų⁷⁹. Tai dar kartą išryškina, jog šalia kreditorių reikalavimų patenkinimo beveik lygiagrečiai eina ir akcininko teisė į likviduojamos bendrovės turto dalį. Tiesa, paminėtina, jog administratoriui kaupiant įmonės turtą, yra tenkinami ir pačios įmonės interesai, kadangi išieškojus skolas, panaikinus sandorius, turėjusius įtakos įmonės nemokumui ir pritaikius restituciją, gali paaiškėti, jog įmonė yra pajėgi atsiskaityti su savo kreditoriais ir dėl to jai bankroto byla gali būti nutraukta LR ĮBĮ 27 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu.

Bankroto bylose teismas, siekdamas kuo optimalesnį kreditorių reikalavimų patenkinimo, taip pat turi nepamiršti, jog ir patys kreditoriai gali bandyti pasipelninti iš bendrovės, nurodydami didesnius bendrovės išsipareigojimus jų atžvilgiu nei jie yra iš tikrųjų. Anot Lietuvos apeliacinio teismo, tai, kad administratorius pateikia sudarytą kreditorių reikalavimų sąrašą, dar nereiškia, kad šie reikalavimai negali būti nuginčijami. Todėl teismas, tvirtindamas kreditorių reikalavimus, privalo veikti aktyviai ir savo iniciatyva rinkti įrodymus, patvirtinančius arba paneigiančius kreditorių reikalavimų pagrįstumą. Tai jį įgalina daryti ir pats įstatymas, kadangi jis nenumato teismui pareigos tvirtinti visus be išimties administratoriaus pateiktus teismui kreditorių reikalavimus, remiantis tik tais įrodymais, kuriuos pateikia administratorius ir kreditoriai⁸⁰. Teismas nėra varžomas administratoriaus pateiktu sąrašu ir gali pripažinti, jog ne visi į bankroto administratoriaus kreditorių reikalavimų sąrašą įtraukti ir teismui pateikti kreditorių reikalavimai yra pagrįsti⁸¹. Galima teigti, jog teismas, nepatvirtinęs nepagrįstų reikalavimų, prisideda prie įmonės turto išsaugojimo ir tokiu būdu, taip pat kaip ir administratorius, gina ne tik kitų bendrovės kreditorių, bet ir įmonės bei jos akcininkų interesus.

⁷⁷ V. Mikuckienė. Kreditorių teisių įgyvendinimas bankroto procese // ten pat, P. 35.

⁷⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 17 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-514/2009 (BUAB „Žaibo ratas“ akcininkė E. D. B. v. V. B.), kat. 126.8.

⁷⁹ Ten pat.

⁸⁰ Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 10 d. nutartis c. b. Nr. 2-172/2009 (VSDFV Panevėžio skyrius v. UAB „Vaiba“), kat. 126.5.

⁸¹ V. Mikuckienė. Kreditorių teisių įgyvendinimas bankroto procese // ten pat, P. 35.

Bankroto procese be jau anksčiau minėto pasitaiko ir kitų atvejų, kai įmonės turtą reikia ginti ne nuo įmonės dalyvių, nepaisant to, kad jie yra laikomi didžiausia grėsme, tačiau nuo įmonės kreditorių. Tokiu tikslu gali būti panaikinami kreditorių susirinkimo nutarimai. Teismas gali pripažinti, kad tiek kreditorių susirinkimo (komiteto) priimti nutarimai, tiek jų pagrindu sudaryti sandoriai yra negaliojantys. LAT, nagrinėdamas bylą dėl kreditorių komiteto posėdžio ir jame priimtų nutarimų, kurių pagrindu buvo parduotas bankrutuojančios bendrovės UAB „Rosagana“ turtas, teisėtumą, konstatavo, jog kreditorių komiteto sprendimas buvo priimtas pažeidžiant kreditorių komiteto posėdžio organizavimo, sprendimų priėmimo tvarką, todėl bankrutuojančios įmonės ir jos savininko turtas buvo parduotas nesilaikant įmonių bankroto procedūras reglamentuojančių teisės normų. Viena iš to pasekmių buvo tai, jog turtas buvo parduotas už mažesnę nei rinkos kainą. Nors LAT savo nutarties konstatuojamojoje dalyje akcentavo kreditorių teisių apsaugą⁸², tačiau negalima paneigti, kad tokiu būdu buvo apginti ir bankrutuojančios bendrovės interesai, be to, vienas iš kreditorių buvo ir bankrutuojančios bendrovės UAB „Rosagana“ akcininkas. Taigi teismas turi įgaliojimus panaikinti kreditorių susirinkimų (komitetų) priimtus nutarimus, jei tai pažeidžia kreditorių, skolininko ar akcininkų subjektines teises.

Administratoriaus galėjimą tam tikrais atvejais ginčyti kreditorių susirinkimo nutarimus geriausiai atskleidžia Lietuvos apeliacinio teismo nutartis c. b. Nr. 2-691/2008. Administratorius kreipėsi į teismą po to, kai kreditorių susirinkimas priėmė nutarimą, nesikreipti į apeliacinės instancijos teismą tam, kad būtų patikrintas pirmosios instancijos teismo sprendimo atmesti LUAB „Klevo lapas“ ieškinį didžiausiam įmonės kreditoriui AB „Mažeikių nafta“ dėl žalos atlyginimo pagrįstumas ir teisėtumas. Spręsdamas šią bylą, Lietuvos apeliacinis teismas konstatavo, jog administratorius turi ne teisę, o netgi pareigą ginčyti kreditorių susirinkimo nutarimus, kai šie yra neteisėti ir nepagrįsti bei pažeidžia bankrutuojančios įmonės teises ir teisėtus interesus⁸³.

Paminėtas sprendimas svarbus ir dėl to, jog jame Teismas pasisakė, kad įstatymai neriboja administratoriaus „galimybės teismine tvarka ginčyti kreditorių susirinkimo nutarimų“⁸⁴. Kadangi aptariant akcininko teisę gauti informaciją apie bankroto bylos eigą buvo padaryta išvada, jog šios teisės įgyvendinimas nėra smulkiai detalizuotas ir nuspręsti dėl informacijos pateikimo tvarkos yra palikta kreditorių susirinkimo valiai, galima daryti išvadą,

⁸² LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 29 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-56/2010 (R. V., S. R., UAB „Elvaradas“ v. BUAB „Rosagana“, UAB „Investment Gateways“), kat. 21.4.1.1; 24.3; 24.4; 41; 126.8.

⁸³ Lietuvos apeliacinio teismo CBS kolegijos 2008 m. rugsėjo 11 d. nutartis c. b. Nr. 2-691/2008 (apeliacinis skundas pagal LUAB „Klevo lapas“ kreditoriaus AB „Mažeikių nafta“ atskirąjį skundą), kat. 121.1; 126.3. Šioje nutartyje pabrėžta, jog administratorius tokią pareigą turi vykdyti nepriklausomai nuo įmonės statuso, t. y. neatsižvelgiant, ar įmonė yra bankrutuojanti, pripažinta bankrutavusia ar likviduojama dėl bankroto.

⁸⁴ Ten pat.

kad administratorius, pastebėjęs, jog kreditoriai piktnaudžiauja savo teise ir jų susirinkime priimtas nutarimas neužtikrina, kad akcininkams bus suteikiama jiems reikalinga informacija arba kad ji bus suteikiama laiku, privalo ginčyti tokį nutarimą ir apginti akcininko interesus. Priešingu atveju administratorius negarantuotų tinkamo akcininkų teisių įgyvendinimo. Taigi matome, jog administratoriaus pareiga ginčyti neteisėtus ar nepagrįstus įmonės kreditorių susirinkimo nutarimus gali būti naudinga ginant ne tik akcininko turtinį interesą, tačiau ir užtikrinant akcininko neturtinių teisių gynybą.

2.2. Ribota akcininko atsakomybė kaip akcininko teisių gynimo būdas

Bendrovė, kurios atžvilgiu vykdomos bankroto procedūros, yra laikoma skolininku, turinčiu pareigą atsakyti savo turtu pagal finansinius įsipareigojimus esamiems kreditoriams. Tuo tarpu akcininkai, bendrovės kaip juridinio asmens dalyviai, yra apgaubti tarsi nematomu šydu, neleidžiančiu kreditoriams tiesiogiai nukreipti savo reikalavimų į juos ir pagal bendrą taisyklę savo turtu už bendrovės prievoles neatsako. Ši akcininko apsauga kildinama iš ribotos akcininko atsakomybės principo, be kurio šiandieninis verslas jau yra neįsivaizduojamas. Plačiau ribotos atsakomybės principo taikymas akcininko atžvilgiu, jam siūlomos alternatyvos bei ribotos atsakomybės principo apsaugos panaikinimo pasekmės bus aptariamoms šiame skyrelyje.

2.2.1. Ribota atsakomybė ir jos taikymas akcininko atžvilgiu

Ribotos atsakomybės principas, išsikristalizavęs XIX a.⁸⁵, šiuo metu yra laikomas fundamentaliu įmonių teisės principu ir įvardijamas akcinės bendrovės organizacinės formos savybe⁸⁶. Ribotos atsakomybės principas yra įtvirtintas ir Lietuvos teisiniame reglamentavime: LR CK 2.50 straipsnio 2 dalyje yra numatyta, jog juridinis asmuo neatsako pagal juridinio asmens dalyvio prievoles, o pastarasis neatsako pagal juridinio asmens prievoles, išskyrus jei kitaip numatyta įstatymuose ar juridinio asmens steigimo dokumentuose. Remiantis LR ABĮ 2 straipsnio 2 dalimi, bendrovė yra ribotos civilinės atsakomybės privatusis juridinis asmuo, todėl ribotos atsakomybės principas jai yra taikomas.

⁸⁵ Tam įtakos turėjo garsioji *Salomon v. Sodomon Co Ltd* byla, kurioje priimtas sprendimas buvo reikšmingas dėl dviejų dalykų: 1) aiškiai atskirta bendrovė kaip juridinis asmuo nuo jos dalyvių, 2) atskleistos korporacinio susijungimo pasekmės. Plačiau žr. Talbot L. *Critical Company Law*. Abingdon: Routledge–Cavendish, 2008. P. 25.

⁸⁶ Tikniūtė A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01 S)/MRU, – V., 2006. P. 30.

Ribotos atsakomybės principas glaudžiai susijęs su kitu griežtai įmonių teisėje įtvirtintu principu, grindžiančiu, jog akcinė bendrovė kaip juridinis asmuo yra išvestinis (nenatūralus) civilinės teisės subjektas⁸⁷ (angl. the doctrine of separate corporate personality). F. H. Easterbrook ir D. R. Fischel savo straipsnyje „Limited Liability and the Corporation“ rašo, kad „korporacijos atsakomybė yra ribota dėl fakto, jog korporacija nėra tikra. Ji yra niekas daugiau kaip tik kontraktų tarp vadybininkų, turtinių įnašų ir darbininkų kompleksas. Jei šių ryšių nebūtų, juridinis asmuo neegzistuos“⁸⁸. Tie patys teisės mokslininkai teigia, jog juridinis asmuo apskritai yra *sui generis* teisės subjektas⁸⁹. Vadovaujantis šiuo principu, akcinė bendrovė nėra ir negali būti tapatinama su savo dalyviais (akcininkais). Nors akcininkai dalyvaudami ir balsuodami akcininkų susirinkimuose priima tolesnę akcinės bendrovės veiklą lemiančius strateginius sprendimus, tačiau pripažįstama, jog bendrovės veiksmai nėra tapatu akcininkų veiksams⁹⁰.

Bendrovė yra suvokiama kaip atskiras fizinių asmenų ar jų grupės subjektas, galintis turėti savo teises ir pareigas, nepriklausomas nuo pareigų, suteiktų fiziniams asmenims⁹¹. Ji gali savo vardu vykdyti veiklą, sudaryti sandorius ir kt. Taip pat privalo atsakyti pagal savo prievoles, t. y. akcinės bendrovės išipareigojimai yra laikomi jos, o ne jos akcininkų išipareigojimais. Taigi, kadangi bendrovė ir jos akcininkai nėra laikomi tuo pačiu subjektu ir yra įtvirtinta, jog kiekvienas atsako pagal savo prievoles, kreditoriai, bankrutuojant akcinei bendrovei, negali nukreipti savo reikalavimų tiesiogiai į akcininkus – ribotos atsakomybės šydas saugo akcininko asmeninį turtą, ir netgi tuo atveju, kai sukauptos bendrovės turto masės neužtenka visiškai patenkinti kreditorių finansinių reikalavimų, pastarieji negali reikalauti iš akcininkų, kad šie atlygintų jų patirtus nuostolius. Be to, LR CK 2.50 straipsnio 1 dalis numato, kad bendrovė už savo prievoles atsako tik savo turtu. Tai išplaukia iš akcinės bendrovės kaip juridinio asmens esminio požymio, jog akcininkų ir bendrovės turtas yra atskirtas⁹² ir jokiais atvejais negali būti apskaitomas bendrai. Akcinei bendrovei patyrus bankrotą, akcininko patiriami nuostoliai apsiriboja tik tuo turtu, kurį jis investavo į bendrovės kapitalą, nes akcijų pirkimo metu jis savo turto nuosavybės teisę perleidžia bendrovei⁹³. Būtent nuosavybės teisės į turtą praradimas ir yra ta kaina, kurią reikia

⁸⁷ Baranauskas E., Kiršienė J., Pakalniškis V. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 172.

⁸⁸ F. H. Easterbrook, F. H. Fischel. Limited Liability and the Corporation // The University of Chicago Law Review. 1985, Vol. 52, No. 1, P. 89-90. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/1599572>; prisijungimo laikas: 2010-10-25.

⁸⁹ Easterbrook F. H., Fischel D. R. The Economic Structure of Corporate Law // Cambridge: Harvard University Press. 1991, P. 14. Tekste Tikniūtė A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01 S)/ MRU, – V., 2006. P. 28.

⁹⁰ Tikniūtė A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema... / ten pat, P. 102.

⁹¹ Talbot L. Critical Company Law // ibid, idem, P. 23.

⁹² Plačiau apie tai žr. Tikniūtė A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema... / ten pat, P. 31-34.

⁹³ Pasak LR CK Antrosios knygos komentaro autorių, juridinio asmens dalyvis išsaugo nuosavybės teisę į juridinio asmens turtą tik juridinio asmens steigėju esant valstybei ar savivaldybei, kurie turtą juridiniam asmeniui perduoda

mokėti akcininkui už ribotos atsakomybės suteikimą⁹⁴. Kaip pripažįstama Lietuvoje ir daugelyje užsienio šalių (pavyzdžiui, Anglijoje), akcininkai, neatsižvelgiant į tai, kokia yra įmonės finansinė būklė, bendrovės atžvilgiu turi vienintelį įpareigojimą – apmokėti akcijas⁹⁵.

Akcines bendroves lygindami su neribotos atsakomybės ūkio subjektais, individualiomis įmonėmis, matome, jog individualios įmonės turtas taip pat yra atskirtas nuo individualios įmonės savininko turto⁹⁶, tačiau išieškojimai teisės aktų nustatyta tvarka gali būti nukreipti į individualios įmonės savininko asmeninį turtą, įskaitant ir turtą, esantį bendraja jungtine nuosavybe (LR ĮBĮ 33 straipsnio 1 dalis). Todėl šiuo požiūriu akcininkai turi akivaizdų pranašumą individualių įmonių savininkų atžvilgiu. Jiems negresia, jog bendrovės įsipareigojimai, kurių ji jau nebegali įvykdyti, bus perkelti jiems.

Gindami kreditorių teises, teisės teoretikai kritikuoja ribotos atsakomybės principą pateikdami argumentą, jog akcininkas, žinodamas, kad jo atsakomybė yra ribota, gali pradėti piktnaudžiauti savo teisėmis ir priiminėti sprendimus, tinkamai nepasvėręs galimos rizikos, dėl ko nebūtų užtikrinama tinkama kreditorių teisių apsauga. Kadangi dėl ribotos atsakomybės akcininkai nesėkmės atveju nepraranda daugiau nei investavo į akcinę bendrovę⁹⁷, o jų investicinės grąžos dydis tiesiogiai priklauso nuo rizikingumo laipsnio, dalyviai (akcininkai) dažnai nevengia net ypač didelės rizikos. Žinotina, jog net jei jų rizika nepasiteisins, nuostoliai, kurie viršys jų investicijas, bus perkelti kitiems asmenims. Anot dr. A. Tikniūtės, tai sudaro moralinį ribotos atsakomybės pavojų (angl. „moral hazard problem“)⁹⁸.

Todėl, siekiant užkirsti kelią galimam akcininko piktnaudžiavimui, yra ieškoma, kuo galėtų būti pakeistas ribotos atsakomybės taikymas. Tuo tikslu teisinėje literatūroje yra pateikiama ne viena ribotos atsakomybės alternatyva. F. H. Easterbrook ir D. R. Fischel siūlo sustiprinti įmonės vadovo atsakomybę. Tai, pasak jų, sumažintų per daug rizikingo elgesio atvejų. Tačiau patys siūlomos idėjos autoriai pripažįsta, jog po tokių pokyčių vadovai negalėtų rasti draudimo kompanijos, sutiksiančios apdrausti jų atsakomybę, nes būtų pakankamai didelė

ne nuosavybės, o patikėjimo teise. Tekste Baranauskas E., Kiršienė J., Pakalniškis V. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis // ten pat, P. 173.

⁹⁴ I. Levickaitė. Can the Corporate Veil be Pierced Under Lithuanian Law? // International Journal of Baltic Law. 2004, Vol. 1, No. 4. P. 29.

⁹⁵ LR ABĮ 45 straipsnio 8 dalis numato, jog akcijos privalo būti apmokamos per akcijų pasirašymo sutartyje numatytą laikotarpį, ne ilgesnį nei 12 mėn. Ši akcininko pareiga nedingsta net bendrovei tapus bankrutuojančia. Davies P. Introduction to Company Law. New York: Oxford University Press, 2002. P.12.

⁹⁶ V. Višinskis. Skolų išieškojimas iš bankrutuojančios individualios (personalinės) įmonės ir jos savininko // Jurisprudencija. 2005, Nr. 69 (61). P. 37.

⁹⁷ Pastaba. Teiginys, jog „ribota atsakomybė lemia, jog akcininkais negali prarasti daugiau, nei kad investavo“, yra sąlyginis. Kaip pažymi Gordon G. Sollars, akcininkų nuostoliai gali būti „dideli“, net jeigu yra pripažįstama, jog jie yra „riboti“. Iš tikrųjų jie gali viršyti investuotą sumą, jeigu akcijų vertė pakyla. Tačiau atsižvelgiant į vertybinių popierių portfelio teoriją, yra laikomasi nuomonės, jog protingas investuotojas diversifikuoja savo akcijas, todėl palyginus su bendra investuotojo gerove jo patiriami nuostoliai nėra dideli. G. G. Sollars. An Appraisal of Shareholder Proportional Liability // Journal of Business Ethics. 2001, Vol. 32, No. 4. P. 342. Prieiga per internetą: www.jstor.org/stable/25074579; prisijungimo laikas: 2010-11-08.

⁹⁸ Tikniūtė A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema... // ten pat, P. 44.

rizika sulaukti milžiniškų, nors galbūt ir ne visada pagrįstų ieškinių. Be to, draudimo kompanijos patirtų per daug dideles išlaidas atlikdamos kontrolę⁹⁹. Tuo tarpu Gordon G. Sollars, kurio pagrindinė tyrinėjimų sritis yra susijusi su akcininko atsakomybės etika, etinės korporacijos teorijomis ir pan., savo straipsnyje „An Appraisal of Shareholder Proportional Liability“, vadovaudamasis teisingumo principu, tvirtina, jog ribotą atsakomybę reikėtų pakeisti proporcinge atsakomybe. Jos esmė būtų ta, jog akcininkas atsakytų proporcingai pagal jo turimų akcijų skaičių, proporciją skaičiuojant nuo visų bendrovės akcijų¹⁰⁰. Tokia atsakomybė būtų taikoma tik deliktai padarytos žalos atveju¹⁰¹. Tačiau pats autorius išskiria vieną iš proporcingos atsakomybės trūkumų – akcininkas, įsigydamas akcijų, negalėtų iš anksto žinoti tikslios pinigų sumos, kuria rizikuotų investuodamas į bendrovę¹⁰². Tuo tarpu vienu iš ribotos atsakomybės privalumų I. Levickaitė kaip tik ir pamini tai, jog į bendrovę investuojamą sumą akcininkai pasirenka patys, t. y. jie patys nustato savo rizikos laipsnį ir tai leidžia jiems jau investuojant žinoti, kokio masto nuostolius jie patirtų tuo atveju, jei verslas žlugtų¹⁰³. Tad akcininko proporcingos atsakomybės įtvirtinimas galėtų neigiamai paveikti verslo plėtrą, nes tikėtina, jog sumažėtų akcininkų, norinčių investuoti ypač dideles sumas. Tai labai stabdytų stambaus kapitalo įmonių veiklą.

I. Paddy pritaria ribotos atsakomybės panaikinimo šalininkams argumentuodamas, jog akcininkai šiuo metu gyvena pačiame geriausiame teisiniame pasaulyje, koks tik gali būti. Anot jo, „ribota akcininko atsakomybė“ *de facto* reiškia „jokia atsakomybė“. Negana to, kad bendrovė yra valdoma išimtinai akcininkų interesais (laikoma, jog bendrovės interesai lygu akcininkų interesams) ir akcininkai turi teisę gauti dividendus, akcininkai dar turi ir kontrolės teisę. Todėl P. Ireland siūlo modifikuoti ribotą atsakomybę atskiriant ją nuo kontrolės teisės, t. y. ribotos atsakomybės privilegiją paliekant tik pasyviems akcininkams, o akcininkams, per daug įtakojančiams valdymą, taikyti neribotą atsakomybę¹⁰⁴. Lietuvoje šios vizijos atitikmuo, kalbant apie atsakomybės padalijimą juridinio asmens nariams, autorės manymu, būtų komandinės ūkinės bendrijos.

Nors ir yra išsakoma viena kita nuomonė, kad ribotą atsakomybę apskritai reikia panaikinti¹⁰⁵, tačiau dėl įtakos verslo ir investicijų plėtrai, ribotos atsakomybės doktrina pasaulyje užima vyraujančią poziciją ir yra kertinis akmuo akcininko teisių gynyboje, todėl visos

⁹⁹ G. G. Sollars. An Appraisal of Shareholder Proportional Liability // *ibid*, *idem*, P. 341.

¹⁰⁰ Pvz., įmonei, turinčiai turto už 50 000 Lt, o išskolinimų už 100 000 Lt, akcininkas, turintis 10 proc. akcijų, būtų papildomai atsakingas 5 000 Lt, o akcininkas, turintis tik 1 proc. akcijų – 500 Lt.

¹⁰¹ G. G. Sollars. An Appraisal of Shareholder Proportional Liability // *ibid*, *idem*, P. 329.

¹⁰² *Ibid*, *idem*, P. 342.

¹⁰³ I. Levickaitė. Can the Corporate Veil be Pierced Under Lithuanian Law? // *ibid*, *idem*, P. 25.

¹⁰⁴ P. Ireland. Limited Liability, Shareholder Rights and the Problem of Corporate Irresponsibility // *Cambridge Journal of Economics*. 2008. Prieiga per internetą: <http://cje.oxfordjournals.org/content/34/5/837.full>; prisijungimo laikas: 2010-07-28.

¹⁰⁵ Žr. R. Juodka, T. Lamanuskas. Ar juridinio asmens samprata pasmerkta išnykti? // *Teisės žinios*. 2004, Nr. 2. P.14.

teorijos, naikinančios ar modifikuojančios ribotą akcininko atsakomybę lieka teoriniame mokslinių apmąstymų lygmenyje. Vietoje to, ieškoma alternatyvių kreditorių gynimo būdų (pavyzdžiui, bendrovės civilinės atsakomybės draudimas, bendrovių kapitalo apsaugos priemonių ieškojimas)¹⁰⁶, kurie galėtų sėkmingai funkcionuoti ir nepanaikinus akcininko ribotos atsakomybės. Todėl bent jau kol kas galima teigti, jog ribota akcininko atsakomybė yra stabiliausias akcininko gynimo būdas bankrutuojančioje bendrovėje, kuris apsaugo akcininką nuo įpareigojimo atsakyti kreditoriams už bendrovės prievoles savo turtu, nepaisant to, jog bankroto procesas iš esmės yra nukreiptas į siekį patenkinti kreditorių reikalavimus.

Tačiau pabrėžtina, jog akcininko atsakomybė, nustačius tam tikras sąlygas¹⁰⁷, tam, „kad jie [juridinio asmens dalyviai (akcininkai) – aut. past.] negalėtų piktnaudžiauti galimybe išvengti turtinės atsakomybės, prisidengdami ribota turtine atsakomybe“¹⁰⁸, gali būti panaikinama. Tai pasireiškia per taip vadinamą „Piercing the Corporate Veil“ institutą.

Beveik prieš dešimt metų, t. y. 2001 m. liepos 1 d., kartu su naujuoju LR CK 2.50 straipsnio 3 dalyje buvo įtvirtinta pažangia tuomet vadinta teisės norma, pažyminti, jog akcininko ribotos atsakomybės „šydas“ gali būti pakeltas ir akcininkui gali tekti atsakyti už bendrovės prievoles savo asmeniniu turtu, o ne tik įnašu į įmonės kapitalą. Tam, kad akcininko ribota atsakomybė būtų panaikinta, yra reikalaujama nustatyti trijų sąlygų visumą: 1) akcinė bendrovė negali įvykdyti savo prievolių; 2) akcininko veiksmai buvo nesąžiningi; 3) egzistuoja priežastinis ryšys tarp bendrovės negalėjimo įvykdyti prievolių ir akcininko nesąžiningų veiksmų. Tačiau kadangi tyrimas yra koncentruojamas į akcininko gynybos būdus bankrutuojančioje bendrovėje, išsamesnė ribotos atsakomybės panaikinimo sąlygų analizė šiame tyrime nebus atliekama.

Visgi atkreiptinas dėmesys, kad naikinant ribotą akcininko atsakomybę, turi būti įrodytas akcininko nesąžiningumas, vadinasi, akcininkui galioja sąžiningumo prezumpcija. Tai yra išimtis iš bendros taisyklės, pagal kurią yra preziumuojamas skolininko nesąžiningumas, o ne sąžiningumas (CK 6.67 straipsnis). Manytina, jog galima teigti, kad tai yra papildoma ribotos atsakomybės teikiama nauda akcininkui.

Taigi, aptarus ribotos atsakomybę kaip vieną stabiliausių akcininko gynimo būdų bankrutuojančioje bendrovėje, toliau bus nagrinėjama, kokios akcininkui kyla ribotos atsakomybės panaikinimo pasekmės.

¹⁰⁶ Plačiau žr. Tikniūtė A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema... // ten pat, P. 60-65.

¹⁰⁷ Žvelgiant į kitų šalių patirtį, pažymėtina, kad sąlygos akcininko ribotai atsakomybei panaikinti gali būti įtvirtintos teisės aktuose arba išsirutuliojusios teismų praktikoje. Be to, kiekviena šalis pasižymi savais ypatumais. Pvz., Vokietijoje akcininkas privalo atsakyti savo turtu už bendrovės prievoles kuomet vienintelis ar kontroliuojantis akcininkas sumaišo savo turtą su įmonės turtu. Kita priežastimi gali būti nepakankama įmonės kapitalizacija.

¹⁰⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 18 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-124/2004 (pagal S. B. ir J. B. kasacinį skundą civilinėje byloje UAB „Göllner spedition“ v S. B. ir J. B.), kat. 21.1.

2.2.2. Ribotos atsakomybės panaikinimo pasekmės

Valstybės, įtvirtinusios „Piercing the Corporate Veil“ institutą savo teisinėje sistemoje, pripažįsta, jog akcininkas už bendrovės prievolės privalo atsakyti savo asmeniniu turtu. Nors „istoriškai akcininko kaip dalyvio atsakomybė buvo grindžiama neribotos ir solidarios atsakomybės tarp bendros veiklos partnerių principais“, tačiau stebint šiandienines bendrovių teisės tendencijas, pastebima, jog linkstama į akcininko kaip papildomo skolininko atsakomybės įtvirtinimą¹⁰⁹. Lietuvoje, sekant kontinentinės teisės sistemos šalių pavyzdžiu, taip pat įtvirtinta subsidiari akcininko atsakomybė (LR CK 2.50 straipsnio 3 dalis).

Subsidiarioji atsakomybė paremta principu, jog prievolę kreditoriui turi įvykdyti pagrindinis arba papildomas skolininkas¹¹⁰. Tačiau akcininkui, kaip papildomam skolininkui, pareiga atsakyti už bendrovę tenka tik tuomet, kai bendrovė nėra pajėgi įvykdyti visos ar dalies savo prievolės. Iš to seka, jog akcininkas privalo atsakyti už bendrovę tik ta dalimi, kuria bendrovė nepatenkina finansinių kreditorių reikalavimų. Todėl bendrovei nesant bankrutuojančia, akcininką net ir pripažinus nesąžiningu ir dėl to jį patraukus civilinėms atsakomybėn, yra galimybė, jog jam visiškai neteks padengti bendrovės prievolių išsipareigojimų savo turtu, jei kreditorių reikalavimai bus visiškai patenkinti iš bendrovės turto. Bendrovei iškėlus bankroto bylą, nesąžiningo akcininko šansai, kad bendrovė pati bus pajėgi bent dalinai atsiskaityti už savo kreditoriais, yra žymiai mažesni, kadangi jau pačios bankroto bylos iškėlimas suponuoja tai, kad bendrovė turi rimtų finansinių sunkumų. Tačiau pabrėžtina, jog bendrovei nėra panaikinama pareiga atsakyti savo kreditoriams jai priklausančiu turtu net ir tada, kai akcininkas pripažįstamas nesąžiningu.

Papildant atsakymą į klausimą apie akcininko atsakomybės ribas, toliau verta nagrinėti LR CK 2.50 straipsnį. Analizuojant šio straipsnio 3 ir 4 dalis tenka pripažinti, kad bendrovės – ribotos atsakomybės juridinio asmens – dalyvio (akcininko) padėtis, net ir panaikinus jo ribotą atsakomybę, yra žymiai geresnė nei neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvio. Akcininkas atsako tik už tą bendrovės prievolę, kurios neįvykdymas buvo nulemtas jo paties nesąžiningų veiksmų. Tuo tarpu neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvis atsako už visas juridinio asmens prievolės, kurioms vykdyti nepakanka neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens turto. Tačiau yra visiškai nesvarbu, kokia nauda tenka nesąžiningus ir neteisėtus veiksmus atlikusiems akcininkams asmeniškai. Tokį išaiškinimą pateikė LAT 2009 m. lapkričio 9 d. nutartyje c. b. Nr. 3K-3-486/2009. Civilinė byla buvo iškelta dėl to, jog UAB „Čeltaura“ akcininkai priėmė sprendimą dėl dividendų sau ir premijų darbuotojams išmokėjimo, o netrukus

¹⁰⁹ L. Mikalonienė. Subsidiari akcininko atsakomybė // Teisė. 2010, Nr. 76. P. 178.

¹¹⁰ Žr. Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 28.

po to kreipėsi į teismą dėl UAB „Čeltaura“ bankroto. Ieškovas prašė priteisti iš akcininkų (ir kitų juridinio asmens dalyvių) didesnes sumas, nei kad šiems teko asmeniškai. Teismas konstatavo, jog nesvarbu, kokia pinigų suma tenka akcininkams, visuotiniame akcininkų susirinkime priėmusiems neteisėtą ir nesąžiningą sprendimą. Svarbiausia yra tai, kad iš dalyvių reikalaujama priteisti *bendra* suma neviršytų nesąžiningu akcininkų sprendimu bendrovei sukurtų teisinių pasekmių, nulėmusių jos nemokumą, dydžio¹¹¹. Be to, atkreiptinas dėmesys, jog nustačius, kad akcinė bendrovė negali įvykdyti prievolės dėl kelių akcininkų padarytų bendrų nesąžiningų veiksmų, akcininkai tarpusavyje bus laikomi solidariaisiais skolininkais (CK 6.6 straipsnio 3 dalis)¹¹². Todėl konkrečiam akcininkui gali tekti atsakyti ne tik ta suma, kurią iš jo priteisia teismas, tačiau jam gali tekti įvykdyti ir kitiems akcininkams priteistus įpareigojimus, jeigu šie patys negalėtų jų įvykdyti (LR CK 6.6 straipsnio 5 dalis). Taigi, pakėlus akcininko ribotos atsakomybės „šydą“, akcininkas privalo atsakyti, tačiau ne didesne apimtimi, nei kad bendrovei kyla teisinės pasekmės, įtakojusios jos negalėjimą atsiskaityti su kreditoriais.

Taip pat pažymėtina tai, jog akcininkui tapus atsakomybės subjektu, t. y. akcininkui tapus skolininku, jam pradeda galioti kreditorių gynybos priemonės. Todėl, jeigu akcininkas sumano perleisti savo turtą kitiems asmenims ir vėliau tvirtina, jog negali įvykdyti teismo jam paskirtų įpareigojimų, prieš jį gali būti panaudojamos visos priemonės, kurios yra naudojamos išieškant skolą iš nesąžiningo skolininko – netiesioginis ieškinys, Actio Pauliana ieškinys.

2.3. Skyriaus apibendrinimas

Antrojoje tyrimo dalyje nustatėme, jog administratorius privalo užtikrinti, kad akcininkas bankrutuojančioje bendrovėje galėtų tinkamai pasinaudoti jam įstatymų garantuojamomis teisėmis. Pabrėžėme, kad teismas, tvirtindamas taikos sutartį, privalo atsižvelgti ir į akcininko interesus, nežiūrint to, jog pats taikos sutarties sudarymas savaime turėtų suponuoti tai, kad akcininkai iš to patirs naudos. Be to, akcentavome, jog įstatymas

¹¹¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-486/2009 (pagal A. K. Č. ir Š. Č. skundą c. b. BUAB „Čeltaura“ v. A. K. Č., Š. Č., L. Č. ir R. Č.), kat. 27.7; 44.5.2; 17.

¹¹² LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 3 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-147/2009 (pagal atsakovų A. B., S. T., R. K., K. Ž., G. Ž. ir miško savininkų kooperatyvo „Aukštaitijos šilas“ kasacinį skundą), kat. 27.3.2.2; 44.5.2.17. Šioje byloje buvo sprendžiamas klausimas ne dėl akcinės, bet dėl kooperatinės bendrovės dalyvių ribotos atsakomybės panaikinimo, tačiau pabrėžtina, jog kooperatinė bendrovė kaip ir akcinė bendrovė yra ribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo, todėl jos ir jos narių atsakomybė yra atskirta ji yra naikinama taikant tą pačią CK 2.50 straipsnio 3 dalį. Kooperatinės bendrovės yra panašios į akcines bendroves, nes jų abiejų turtas yra atskirtas nuo jų dalyvių turto, abi pagal savo prievoles atsako tik savo turtu, kooperatinės bendrovės narys pagal kooperatinės bendrovės prievoles atsako už pajų priklausančiu įmokėti pajiniu įnašu, akcinės bendrovės akcininkas – tik turtiniu įnašu į kapitalą (Kooperatinių bendrovių (kooperatyvų) įstatymo 3 straipsnio 1-2 dalys // Lietuvos Respublikos kooperatinių bendrovių (kooperatyvų) įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 57-2296). Todėl laikoma, jog šioje nutartyje konstatuota solidari skolininkų daugeto atsakomybė turi būti taikoma ne tik kooperacinių bendrovių, bet ir akcinių bendrovių atžvilgiu.

neriboja administratoriaus teisės ginčyti kreditorių susirinkimo sprendimų ir tai gali teigiamai įtakoti akcininko teisių gynybą. Taip pat išsiaiškinome, jog ginant įmonę ir jos kreditorius yra ginami ir akcininkai, o tai ypač išryškėja tuomet, kai teismas ir administratorius vykdo funkcijas kaupti ir saugoti įmonės turto masę.

Taip pat nustatėme, jog remiantis fundamentaliais įmonių teisės principais, įmonė yra laikoma „nenatūraliu“ asmeniu, galinčiu įgyti teises ir pareigas, ir jokių būdu negalinčiu būti tapatinamu su savo dalyviais (akcininkais). Įmonės ir jos akcininkų turtas yra atskirtas ir, vadovaujantis ribotos atsakomybės principu, įmonė už savo prievoles atsako išimtinai savo turtu. Akcininkui atsakyti už bendrovės prievoles pareigos nekyla, išskyrus tuos atvejus, kai yra panaikinama jo ribota atsakomybė. Akcentavome, jog sprendžiant klausimą dėl akcininko ribotos atsakomybės panaikinimo, akcininko atžvilgiu yra taikoma sąžiningumo prezumpcija.

Šiame skyriuje taip pat aptarėme ribotos atsakomybės principo alternatyvas ir konstatavome, jog dėl verslo ir investicijų plėtrai daromos teigiamos įtakos, ribotos atsakomybės principas, įsitvirtinęs įmonių teisėje dar XIX a., ir šiandien lieka kertiniu akmeniu akcininko teisių gynyboje.

Taip pat nustatėme, jog panaikinus akcininko ribotą atsakomybę, akcininkas yra įpareigojamas už bendrovės prievoles atsakyti subsidiariai, t. y. tiek, kiek savo įsipareigojimų negali įvykdyti pati bendrovė. Tačiau akcininkas atsako ne už visas bendrovės prievoles, o tik už tas, kurių negalėjimą įvykdyti lėmė jo paties nesąžiningi veiksmai. Be to, akcininko atsakomybės ribos yra nustatomos atsižvelgiant į tai, kokios apimties kilo teisinės pasekmės, dėl kurių bendrovė nebeįstengė įvykdyti savo finansinių įsipareigojimų. Pabaigoje pabrėžėme, jog panaikinus akcininko ribotą atsakomybę, jo atžvilgiu pradeda galioti LR CK numatyti kreditorių gynimo būdai.

PABAIGA

Išvados

Galima teigti, kad tyrimo pradžioje išsikelta *tikslą* – išanalizuoti, kokias teises akcininkas turi bankrutuojančioje bendrovėje Lietuvoje ir įvertinti, kaip jos yra ginamos ir saugomos, koks vaidmuo tenka teismui ir administratoriui akcininko teisių gynime bei kokią įtaką akcininko teisių gynimui daro ribota atsakomybė. Taip pat siekiama pateikti pasiūlymus tam, kad akcininko teisių gynyba taptų efektyvesne, o akcininko teisių gynybos reglamentavimas – nuoseklesniu – pasiekti pavyko.

Tyrimo pradžioje iškelta *hipotezė* – atsižvelgiant į pastaruosiu metu formuluojamą teismų praktiką, darytina išvada, jog akcininko teisių apsauga Lietuvoje stiprėja, o ribota atsakomybė nėra vienintelis būdas, skirtas apginti akcininkų turtiniam interesui bankrutuojančioje bendrovėje – *pasitvirtino* (žr. 2 ir 6 išvadas).

Apibendrinus atlikto tyrimo rezultatus, pateikiamos tokios pagrindinės *išvados*:

1. Bendrovei tapus bankrutuojančia akcininkai išlaiko labai mažai turėtų savo teisių, o ir išlaikytosios dažniausiai būna pakeitę savo pobūdį ar apimtį. Po bankroto bylos iškėlimo bendrovės akcininkai turi tokias teises: teisę gauti informaciją apie bankroto bylos eigą, teisę dalyvauti kreditorių susirinkime, teisę sudaryti taikos sutartį, teisę gauti likviduojamos bendrovės turto dalį, teisę reikšti ieškinius dėl bendrovei padarytos žalos atlyginimo, o išimtiniais atvejais – ir teisę dalyvauti bei balsuoti visuotiniame akcininkų susirinkime. Galimybė įgyvendinti minėtas teises kartais yra ribojama akcininko turimų akcijų suteikiamų balsų skaičiumi, t. y. pasinaudoti kai kuriomis teisėmis (pavyzdžiui, teise gauti informaciją, teise dalyvauti kreditorių susirinkime) gali tik bankrutuojančios įmonės savininkai.

2. LR ĮBĮ ne visas akcininko teises įvardija *expressis verbis*, o ir įtvirtintosios įstatyme nėra pakankamai detalios atskleistos. Tačiau pastaruosiu metu teismai LR ĮBĮ linksta aiškinti pasitelkiant kitus įstatymus – LR CPK, LR ABI. Sisteminiis teisės aktų aiškinimas lėmė akcininko teisės reikšti ieškinį dėl bendrovės valdymo organų padarytos žalos bendrovei atlyginimo pripažinimą jau po bankroto bylos iškėlimo. Teisė reikšti ieškinį dėl administratoriaus padarytos žalos bendrovei atlyginimo taip pat buvo įtvirtinta vystant teismų praktiką. Be to, nagrinėjant 10 metų teisminę jurisprudenciją, pastebėta tendencija, kad teismai vis dažniau pripažįsta akcininko teisę tapti byloje dalyvaujančiu asmeniu be savarankiškų

reikalavimų, kurią įgyvendinus akcininkui yra suteikiamos visos byloje dalyvaujančio asmens procesinės teisės. Tai leidžia akcininkams iš bankroto proceso stebėtojų tapti subjektais, galinčiais aktyviai ginti savo interesus. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad akcininko teisių apsauga Lietuvoje stiprėja ir labiausiai prie to prisideda teismas.

3. Siekiant sustiprinti akcininko teisių apsaugą, yra tikslinga jam suteikti teisę inicijuoti administratoriaus atstatydinimą. Šiuo metu akcininkui yra pripažįstama teisė reikalauti iš administratoriaus jo kaltais veiksmais bendrovei padarytos žalos atlyginimo, t. y. akcininkui leidžiama kovoti tik su žalos kilimo pasekmėmis, bet ne su priežastimis, galinčiomis lemti žalos atsiradimą, todėl įtvirtinus šią teisę, reglamentavimas taptų nuoseklesnis ir logiškesnis. Tuo tarpu pritartina, jog teisė spręsti dėl įmonės veiklos tęstinumo, apribojimų ar nutraukimo turi priklausyti tik kreditorių kompetencijai, siekiant užtikrinti, kad jų dėl bankroto patiriami nuostoliai dar labiau neišaugtų.

4. Administratorius, veddamas bankroto procesą, privalo ne tik ginti akcininkų teises, tačiau yra ir įpareigotas garantuoti, kad LR ĮBĮ akcininkams (savininkams) deleguotas teises šie galės įgyvendinti, jei tik, kai to reikalauja įstatymas, jie patys išreikš ketinimą jas įgyvendinti. To neužtikrinus būtų pažeidžiama pusiausvyra tarp kreditorių ir įmonės / akcininkų interesų.

5. Teismas, savo ruožtu, siekdamas išlaikyti pusiausvyrą, taip pat privalo atsižvelgti į akcininko interesus kuomet yra sprendžiamas klausimas dėl taikos sutarties patvirtinimo, administratoriaus, pažeidžiančio akcininko interesus, atstatydinimo ar kt. O tam, kad būtų užkertamas kelias kreditorių piktnaudžiavimui, abu – tiek teismas, tiek administratorius – turi teisę (arba netgi pareigą) ginčyti neteisėtus ir nepagrįstus kreditorių nutarimus.

6. Teismui ir administratoriui siekiant padidinti ir apsaugoti bendrovės turtą tam, kad kreditorių finansiniai reikalavimai būtų visiškai patenkinti, iš tiesų yra ginami ir akcininkai. Jiems tokiu būdu yra didinama galimybė įgyvendinti teisę gauti likviduojamos bendrovės turto dalį, likšiančią po bendrovės paskelbimo bankrutavusia ir kreditorių finansinių reikalavimų patenkinimo. Be to, pripažįstama, jog akcininkas, reikšdamas ieškinius dėl žalos bendrovei atlyginimo, nors ir netiesiogiai, tačiau taip pat gina savo materialinį interesą. Taigi ribota atsakomybė nėra vienintelis būdas, skirtas apsaugoti akcininko turtiniam interesui bankrutuojančioje bendrovėje.

7. Vadovaujantis ribotos atsakomybės principu, bankrutuojančioje bendrovėje akcininkams nekyla pareiga atsakyti už bendrovės prievoles jų asmeniniu turtu, kadangi pripažįstama, jog įmonė už savo prievoles kreditoriams atsako pati ir išimtinai tik savo turtu. Ir nors Lietuvos ir užsienio šalių teisės specialistai siūlo įvairias alternatyvas, siekdami užkirsti kelią galimam akcininkų piktnaudžiavimui bei taip apsaugoti kreditorius, kreditorių interesų

patenkinimo siekis pralaimi prieš ribotos atsakomybės principą, todėl akcininko ribota atsakomybė yra naikinama tik nustatius tam tikrų sąlygų visumą.

8. Akcininkai dalinai yra ginami net ir tada, kai jų ribota atsakomybė yra panaikinama, nes:

1) jie atsako tik ta dalimi, kurios kreditorių finansinių reikalavimų neišgali patenkinti pati bendrovė ir

2) tik už tas bendrovės prievoles, kurių negalėjimą įvykdyti nulėmė nesąžiningi jų pačių veiksmai.

Tai sąlygojama aplinkybės, jog bendrovė yra „nenatūralus“ asmuo, privalantis pats atsakyti už savo įsipareigojimus, ir pagrindinis subsidiarios prievolės skolininkas, todėl net ir nesąžiningi akcininko veiksmai neatleidžia bendrovės nuo pareigos įsipareigojimus kreditoriams tenkinti tik iš jai priklausančio turto. Tačiau akcininko atsakomybės ribos nustatomos ne pagal jam asmeniškai tenkančią naudą, o pagal bendrovei sukurtų teisinių pasekmių, įtakousių jos nemokumą, dydį.

Pasiūlymai ir pastebėjimai

1. Tam, kad akcininkų teisių apsauga taptų stabilesnė ir ne tokia fragmentiška, rekomenduojama akcininkų teises nuosekliai įtvirtinti LR ĮBĮ. Taip pat siūlytina konkretizuoti teisės gauti informaciją įgyvendinimo tvarką, taip apsaugant akcininkus nuo galimo kreditorių piktnaudžiavimo bei palengvinant administratoriaus pareigą ginti akcininkų interesus.

2. Įstatymų leidėjui siūlytina pakeisti LR ĮBĮ nuostatas atsisakant kreditorių vienbalsiškumo reikalavimo sprendžiant dėl taikos sutarties sudarymo bankrutuojančioje bendrovėje. Vietoje vienbalsiškumo reikalavimo rekomenduojama įvesti reikalavimą dėl kvalifikuotos kreditorių balsų daugumos. Taip pat siūloma įgalinti teismą spręsti, ar konkretaus kreditoriaus prieštaravimas taikos sutarties sudarymui iš tiesų turi rimtą pagrindą, įrodantį, jog to kreditoriaus finansinė padėtis sudarius taikos sutartį tikrai pablogės. Tuo pačiu teismui turėtų būti suteikiama teisė priimti sprendimą, kad taikos sutartį sudaryti galima, kai yra nustatoma, jog sudarius taikos sutartį prieštaraujančio kreditoriaus padėtis nepablogės arba ji išliks tokia pati kaip ir nesudarius taikos sutarties.

3. Siekiant suteikti bent šiek tiek stabilumo akcininkų statusui bankrutuojančioje bendrovėje, rekomenduojama laikytis šių principų:

1) akcininkas, norintis būti įtrauktas į bankroto bylos nagrinėjimą trečiuoju asmeniu be savarankiškų reikalavimų, visada privalo pareikšti žodinį arba rašytinį prašymą teismui;

2) jeigu akcininkas nuosavybės teise turi daugiau nei 50 proc. bankrutuojančios įmonės akcijų, teismas turi savo iniciatyva svarstyti klausimą dėl tokio akcininko įtraukimo į bylą.

4. Akcininko reiškiamą ieškinį dėl administratoriaus padarytos žalos įmonei atlyginimo, rekomenduojama vadinti ne netiesioginiu, o išvestiniu.

5. Pabrėžtina, jog yra būtina LR ĮBĮ teisės normas suderinti su LR CK, LR ABĮ teisės normomis taip, kad visuotinis akcininkų susirinkimas ir pagal LR ĮBĮ būtų traktuojamas kaip bendrovės organas, o ne bendrovės valdymo organas. Padarytas pakeitimas turėtų palikti akcininkams teisę, dalyvaujant ir balsuojant visuotiniame akcininkų susirinkime, spręsti dėl taikos sutarties sudarymo. Siūlytina:

1) LR ĮBĮ 10 straipsnio 7 dalies 2 punktą dalyje
„įmonės valdymo organai netenka savo įgaliojimų...“

keisti į

„įmonės organai netenka savo įgaliojimų...“;

2) LR ĮBĮ 28 straipsnio 2 dalį dalyje

„...ir administratorius, gavęs įmonės savininko (savininkų), valdymo organo, kuris turi teisę priimti nutarimą reorganizuoti ar likviduoti įmonę, raštišką sutikimą“

keisti į

„...ir administratorius, gavęs įmonės savininko (savininkų), juridinio asmens organo, kuris turi teisę priimti nutarimą reorganizuoti ar likviduoti įmonę, raštišką sutikimą“.

6. Administratoriui įvykdyti įpareigojimą išlaikyti pusiausvyrą tarp kreditorių ir įmonės / akcininkų interesų kartais gali komplikuoti nepakankamas akcininkų teisių detalizavimas įstatyme, tačiau jo veiklai kryptį turėtų nubrėžti LAT konstatavimas, jog akcininkų [materialinių] interesų negali būti nepaisoma, kai yra sprendžiami kreditorių teisių pirmumo klausimai.

7. Pastebėtina paradoksali situacija: akcininko teisė gauti likviduojamos bendrovės turto dalį bankroto procese dažnai lieka tik hipotetine, tačiau ji yra būtent tas šaltinis, iš kurio yra kildinamos tokios akcininko teisės kaip teisė reikšti ieškinį dėl valdymo organų ir administratoriaus padarytos žalos bendrovei atlyginimo bei teisė dalyvauti bankroto bylos nagrinėjime trečiuoju asmeniu be savarankiškų reikalavimų.

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
2. Civilinio proceso kodeksas (1964 m.). Vilnius: Mintis, 1983.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
4. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914.
5. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 123-5574.
6. Lietuvos Respublikos banko įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 99-1957.
7. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 29-843.
8. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 1997, Nr. 64-1500.
9. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1010.
10. Lietuvos Respublikos kooperatinių bendrovių (kooperatyvų) įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 57-2296.

Specialioji literatūra

11. **Baranauskas E. kt.** Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. – 564 p. – ISBN 978-9955-19-060-8
12. **Ambrasienė D. ir kt.** Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. – 608 p. – ISBN 9955-563-72-9
13. **Adomavičiūtė G.** Netiesioginis ieškinys, kai skolininkas nenori įgyvendinti savo teisių // Juristas, 2009. Nr. 12, p. 3-7. – ISSN 1648-7834
14. **Bivainis J. ir kt.** Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymo komentaras // Verslo ir komercinė teisė: teisės mokslinis – praktinis žurnalas.- Vilnius, 2002. Nr. 2-3, p. 44-129.
15. **Dauskurdas V.** Akcininko teisė – pareiga bendrovei. Ar ji vykdoma? // Vadovo pasaulis, 2002 m. Nr. 3, p. 78-82.
16. **Davies P.** Introduction to Company Law. – New York: Oxford University Press, 2002. – 312 p. – ISBN 0-19-924940-7
17. **Dobson J. M.** „Lifting the veil“ in Four Countries: the Law of Argentina, England, France and the United States // The International and Comparative Law Quarterly. –

- Cambridge University Press, 1986. Vol. 35, No. 4, p. 839-863. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/759877>; prisijungimo laikas: 2010-10-25.
18. **Easterbrook F. H., Fischel D. R.** Limited Liability and the Corporation // The University of Chicago Law Review. – The University of Chicago Law Review, 1985. Vol. 52, No. 1, p. 89-117. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/1599572>; prisijungimo laikas: 2010-10-25.
19. **Easterbrook F. H., Fischel D. R.** The Economic Structure of Corporate Law // Cambridge: Harvard University Press, 1991, p. 14. Tekste **Tikniūtė A.** Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01 S), MRU, – V., 2006. P. 28.
20. **EU Parliament.** IILR – Documentary. Harmonisation of Insolvency Law at EU Level // International Insolvency Law Review (IILR). – München, Frankfurt a. m.: Verlag C. H. Beck, 2010, 1 October, Vol. 1, P. 87-114. – ISSN 2190-4952
21. **Hüpkes E.** Special bank resolution and shareholders' rights: balancing competing interests // Journal on Financial Regulation and Compliance. Emerald Group Publishing Limited, 2009, Vol. 17, No. 3, p. 277-301. – ISSN 1358-1988. Prieiga per internetą : <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=1800814&show=html>; prisijungimo laikas: 2010-11-10.
22. **Introduction to German Insolvency Law.** Prieiga per internetą: http://www.justiz.nrw.de/WebPortal_en/projects/ieei/documents/public_papers/german_insolvency.pdf; prisijungimo laikas: 2010-11-15.
23. **Ireland P.** Limited Liability, Shareholder Rights and the Problem of Corporate Irresponsibility // Cambridge Journal of Economics. – 2008. Prieiga per internetą: <http://cje.oxfordjournals.org/content/34/5/837.full> ; prisijungimo laikas: 2010-07-28.
24. **Įmonių bankroto valdymo** departamento prie Ūkio ministerijos įmonių bankroto ir restruktūrizavimo procesų 2010 m. sausio – birželio mėnesių apžvalga, 2010 m. spalio 7 d., Nr. (8.4)-A2-567, Vilnius. Prieiga per internetą: http://www.bankrotodep.lt/Doc/2010_01_06.pdf; prisijungimo laikas: 2010-10-16.
25. **Jakutytė A.** Netiesioginis ieškinytis – specialus kreditoriaus interesų gynimo būdas // Justitia: mokslo darbai. – Vilnius: Justitia, 2006, Nr. 2 (60), p. 50 – 59. – ISSN 1392–5709
26. **Juodka R., Lamanuskas T.** Ar juridinio asmens samprata pasmerkta išnykti? // Teisės žinios: teisės mokslinis – praktinis žurnalas. – Vilnius: Justitia, 2004, Nr. 2, p. 13-15. – ISSN 1648 - 7923

27. **Krivka E.** Išvestinio akcininkų ieškinio institutas Lietuvos teisės sistemoje // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, Nr. 4 (82), p. 46-53. – ISSN 1392-6195
28. **Kavalnė S. ir kt.** Bankroto teisė. Pirmoji knyga: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2009. – p. 376 – ISBN 978–9955–616–48–1
29. **Laužikas E. ir kt.** Civilinio proceso teisė, I tomas: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2003. – p. 512 – ISBN 9986–567–91–2
30. **Levickaitė I.** Can the Corporate Veil be Pierced Under Lithuanian Law? // International Journal of Baltic Law: mokslo darbai. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2004, Vol. 1, No. 4, p. 25-52. – ISSN 1648–9349
31. **Mikalonienė L.** Subsidiari akcininko atsakomybė // Teisė: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010, Nr. 76, p. 176-187. – ISSN 1392–1274
32. **Mikelėnas V. ir kt.** Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. T. 1. Vilnius: Justitia, 2003. – 531 p. – ISBN 9986–567–88–2
33. **Mikuckienė V.** Bankroto proceso samprata // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, Nr. 7 (109), p. 30-38. – ISSN 1392–6195
34. **Mikuckienė V.** Kreditorių teisių įgyvendinimas bankroto procese // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2005, Nr. 77 (69), p. 33-40. – ISSN 1392–6195
35. **Mikuckienė V.** Taikos sutarties sudarymo galimybės bankroto procese // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2007, Nr. 5 (95), p. 57-63. – ISSN 1392–6195
36. **Norkus R.** Bankroto bylų nagrinėjimas: teorija ir praktika // Justitia: teisės ir mokslo praktikos žurnalas. – Vilnius: Justitia, 2007, Nr. 2 (64), p. 2-20, ISSN 1392–5709
37. **Shashkova A. V.** Russian Business Law. – Maskva: Ankil, 2004. – p. 379 – ISBN 586476221–0
38. **Simaitis R.** Taikos sutartis Lietuvos privatinėje teisėje // Justitia: teisės ir mokslo praktikos žurnalas. – Vilnius: Justitia, 2004, Nr. 1, p. 8-22. – ISSN 1392–5709
39. **Sollars G. G.** An Appraisal of Shareholder Proportional Liability // Journal of Business Ethics, 2001. Vol. 32, No. 4. P. 329. Prieiga per internetą: www.jstor.org/stable/25074579; prisijungimo laikas: 2010-11-08.
40. **Šeršenevič G. F.** Konkursnyj process. Klassika Rossijskoj civilistiky. Maskva, 2000. Tekste **Mikuckienė V.** Taikos sutarties sudarymo galimybės bankroto procese // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2007, Nr. 5 (95), p. 57-63. – ISSN 1392–6195

41. **Talbot L.** *Critical Company Law.* – Abingdon: Routledge – Cavendish, 2008. – 393 p. – ISBN 978-0-415-42542-1
42. **Višinskis V.** Skolų išieškojimas iš bankrutuojančios individualios (personalinės) įmonės ir jos savininko // *Jurisprudencija: mokslo darbai.* – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, Nr. 69 (61), p. 36-43. – ISSN 1392-6195

Disertacijos

43. **Tikniūtė A.** Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema (rankraštis): teisiniai aspektai: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. – 197 p.

Teismų praktika

LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos nutartys

44. LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 17 d. nutartis c. b. Nr. 3K-7-801/2002 (V. Norkus v. UAB gamybinė-komercinė firma „Fonas“), kat. 16.9, 19.3, 21.2.2.1.
45. LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2005 m. gegužės 19 d. nutartis c. b. Nr. 3K-7-260/2005 (SIA „Parekss lizings“ v. UAB „Parex lizingas“), kat. 113.6.1.3; 126.2.
46. LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 24 d. nutartis c. b. Nr. 3K-7-362/2007 (pagal V. M. ir S. M. kasacinį skundą), kat. 124.2.7; 126.2.

LAT nutartys

47. LAT CBS teisėjų kolegijos 2000 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-1380/2000 (Valstybinė draudimo priežiūros tarnyba v. UAB draudimo kompanija „Vicura“), kat. 30.
48. LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. vasario 6 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-282/2002 (VSDFV Šiaulių skyrius v. UAB „Atrama“), kat. 87.5.2; 116; 125.6.
49. LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. liepos 3 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-1042/2002 (K. V. v. Kamajų ŽUB), kat. 87.5.2.
50. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 18 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-124/2004 (pagal S. B. ir J. B. kasacinį skundą civilinėje byloje UAB „Göllner spedition“ v. S. B. ir J. B.), kat. 21.1.

51. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 21 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-452/2007 (pagal A. B. pareiškimą dėl pripažinimo suinteresuotu asmeniu UAB „Čiaupas“ bankroto byloje), kat. 126.8.
52. LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 8 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-228/2008 (UAB „Žaibo ratas“ bankroto byloje), kat. 95.6.1; 95.6.2; 126.8.
53. LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 8 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-591/2008 (AB Turto bankas, VSDFV Marijampolės skyrius, Marijampolės apskrities valstybinė mokesčių inspekcija v. V. M., S. M.), kat. 126.5; 126.7.
54. LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 3 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-147/2009 (pagal atsakovų A. B., S. T., R. K., K. Ž., G. Ž. ir miško savininkų kooperatyvo „Aukštaitijos šilas“ kasacinį skundą), kat. 27.3.2.2; 44.5.2.17.
55. LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 2 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-461/2009 (V. Z. v. UAB „Rovita“), kat. 27.3.2.1;
56. LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-486/2009 (pagal A. K. Č. ir Š. Č. skundą c. b. BUAB „Čeltaura“ v. A. K. Č., Š. Č., L. Č. ir R. Č.), kat. 27.7; 44.5.2; 17.
57. LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 17 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-514/2009 (BUAB „Žaibo ratas“ akcininkė E. D. B. v. V. B.), kat. 126.8.
58. LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 29 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-56/2010 (R. V., S. R., UAB „Elvaradas“ v. BUAB „Rosagana“, UAB „Investment Gateways“), kat. 21.4.1.1; 24.3; 24.4; 41; 126.8.
59. LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 28 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-299/2010 (UAB „Ad Locum“ akcininkas V. A. v. UAB „Ad Locum“ direktorius A. Č.), kat. 27.11.
60. LAT teisėjų kolegijos 2010 m. liepos 8 d. nutartis Nr. 3K-3-315/2010 (J. J. v. UAB „Lankava“), kat. 27.3.2.1.
61. LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 25 d. c. b. Nr. 3K-3-405/2010 (BUAB „Daliktos statyba“ ir J. J. v. UAB „Lokys“), kat. 126.2; 126.5.

Lietuvos apeliacinio teismo nutartys

62. Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 4 d. nutartis c. b. Nr. 2-44/2007 (S. A. v. UAB „Arcadia“), kat. 126.5; 126.8; 102.5.
63. Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 29 d. nutartis c. b. Nr. 2-217/2007 (pagal A. B. atskirąjį skundą dėl nutarties, kuria atmestas A. B. prašymas pripažinti jį suinteresuotu asmeniu UAB „Čiaupas“ bankroto byloje, kat. 126.8, 126.5.

64. Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 3 d. nutartis c. b. Nr. 2-777/2007 (pagal pareiškėjo bankrutavusios J. Alionienės firmos „Egstama“ kreditoriaus AB Turto banko skundą dėl kreditorių susirinkimo nutarimo pripažinimo negaliojančiu), kat. 126.8.
65. Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 24 d. nutartis c. b. Nr. 2-297/2008 (VSGFV Kėdainių skyrius v. D. Š. individuali gamybos-realizavimo įmonė), kat. 110.4; 126.3; 126.5.
66. Lietuvos apeliacinio teismo CBS kolegijos 2008 m. rugsėjo 11 d. nutartis c. b. Nr. 2-691/2008 (apeliacinis skundas pagal LUAB „Klevo lapas“ kreditoriaus AB „Mažeikių nafta“ atskirąjį skundą), kat. 121.1; 126.3.
67. Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 18 d. nutartis c. b. Nr. 2-1051/2008 (pagal pareiškėjo R. E. V. atskirąjį skundą), kat. 121.4; 121.6,
68. Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 10 d. nutartis c. b. Nr. 2-172/2009 (VSDFV Panevėžio skyrius v. UAB „Vaiba“), kat. 126.5.
69. Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 17 d. nutartis c. b. Nr. 2-629-2/2009 (pagal BAB „Daisotra“ bankroto administratoriaus UAB Kauno įmonių restruktūrizavimo centras“ bei kreditorių UAB „Maxima Lt“ ir Z. Š. atskiruosius skundus), kat. 126.8.
70. Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 19 d. nutartis c. b. Nr. 2-1518-1/2010 (pagal suinteresuotų asmenų A. R. ir R. R. atskirąjį skundą dėl UAB „Aldengas“ bankroto bylos iškėlimo), kat. 95.6.2.
71. Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 11 d. nutartis c. b. Nr. 2-1392/2009 (pagal ieškovo E. M. atskirąjį skundą UAB „Talas“ bankroto byloje), kat. 126.2.
72. Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 20 d. nutartis c. b. Nr. 2A-164/2010 (pagal ieškovų UAB „Pakrijas“ akcininkų K. B. ir I. J. ieškinį atsakovams UAB „Bankroto administravimo paslaugos“, K. J. ir J. J. dėl įmonės bankroto administratoriaus veikla padarytų nuostolių atlyginimo), kat. 2.2.4.
73. Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 18 d. nutartis c. b. Nr. 2-1680/2010 (pagal pareiškėjo VSDFV Utenos skyriaus atskirąjį skundą), kat. 95.6.2; 121.6; 126.1.

Apygardų teismų nutartys

74. Kauno apygardos teismo 2010 m. vasario 12 d. nutartis c. b. Nr. 2A-30-555/2010 (J. J. v. UAB „Lankava“), kat. 22.7; 25.3; 27.3.2.1.

SANTRAUKA

Nevarauskaitė L. Akcininko teisių apsauga ir gynybos būdai bankrutuojančioje bendrovėje / Verslo teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovė lektorė O. Petroševičienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2010. – 65 p.

***Pagrindinės sąvokos:** bankroto procesas, bankrutuojanti bendrovė/įmonė, akcininko (akcininkų) teisės, ribota atsakomybė.*

Tyrime nagrinėjami akcininkų apsaugos ir gynybos būdai bankrutuojančioje bendrovėje.

Pastaraisiais metais labai išaugus bankrutuojančių bendrovių skaičiui vis aktualesnis tampa akcininkų teisių apsaugos ir gynybos būdų klausimas vykstant bankroto procesui. Dėl šios priežasties pirmojoje magistro baigiamojo darbo dalyje tiriama, kaip pakinta teisės, kuriomis akcininkai gali naudotis pagal Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymą, tuomet, kai įsigaliojusia teismo nutartimi ar kreditorių susirinkimo sprendimu bendrovė įgyja bankrutuojančios bendrovės statusą. Nagrinėjant šį klausimą, akcininko turimos teisės ir jų įgyvendinimas bankrutuojančioje bendrovėje yra lyginamos su tomis teisėmis, kuriomis akcininkai gali naudotis esant stabiliai įmonės finansinei padėčiai. Antrojoje dalyje nagrinėjami teismo ir administratoriaus turimi įgaliojimai, susiję su akcininko teisių gynyba, bei analizuojama, kokią apsaugą akcininkui teikia įstatymais įtvirtinta ribota civilinė atsakomybė. Galiausiai tyrimo pabaigoje pateikiamos apibendrinančios išvados, pasiūlymai ir pastebėjimai.

Atliekant tyrimą pastebėta, jog akcininko teisių reglamentavimas yra neišsamus, nes LR ĮBĮ yra paminimos vos kelios akcininko teisės per daug jų nedetalizuojant. Tai patvirtina ir aplinkybė, jog daugelio teisių egzistavimas pripažįstamas ir jų turinys atskleidžiamas tik teismų jurisprudencijoje. Tokia padėtis nesukuria tinkamos teisinės apsaugos akcininko teisėms. Vis dėlto, Lietuvos teismų praktikos analizė leidžia teigti, jog akcininko teisių apsauga bankrutuojančioje bendrovėje Lietuvoje stiprėja. Tyrime taip pat yra pastebima, kad ribota atsakomybė šiuo metu yra stabiliausias akcininkų gynybos būdas Lietuvoje, tačiau tai nėra vienintelis būdas, galintis apginti akcininkų turtinius interesus bankrutuojančioje bendrovėje. Daroma išvada, jog ginant materialinį kreditorių interesą tuo pačiu yra ginamas ir akcininkų materialinis interesas. Galiausiai yra pripažįstama, jog akcininkai yra dalinai ginami net tada, kai jų ribotos atsakomybės šydas yra pakeliamas.

SUMMARY

Nevarauskaitė L. The Protection and the Means of Defense of Shareholder's Rights in a Company Ongoing Bankruptcy Procedures / Master's Thesis in Business Law. Supervisor lecturer O. Petroševičienė. – Vilnius: Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2010. – 65 p.

Keywords: *company ongoing bankruptcy procedures, process of bankrupt, shareholder's (shareholders') rights, limited liability.*

This Master Thesis analyzes the protection and the means of defense of shareholders' rights in a company ongoing bankruptcy procedures.

Recently the number of the companies ongoing bankruptcy procedures increased largely and the bankruptcy proceedings became a part of our daily life. Thus the question of the means of defense of shareholders' rights becomes more and more relevant in business world.

This Master's Thesis consists of two parts. The first part of the thesis deals with the changes of shareholders' rights that they have according to the Law of Companies of Republic of Lithuania when the company gains status of a company ongoing bankruptcy procedures. Moreover, shareholders' rights and their realization in a bankruptcy procedure are compared with the rights that shareholders have in a financially steady company. The second part of the thesis is intended to describe the court's and the administrator's discretion related to the protection of shareholders' rights. Finally, the same part reveals the significance of limited liability to a shareholder. Thesis is completed by making conclusions and presenting relevant recommendations.

The legal regulation of shareholders' rights in a company ongoing bankruptcy procedures is seen to be not quite comprehensive. Considering the Law of Companies Bankruptcy of Lithuanian Republic a few rights are hardly mentioned and these rights are not detailed enough. The main part of shareholders' rights and their content is disclosed only in the jurisprudence of the courts. Thus such situation does not create an appropriate legal defense to shareholders. However, the analysis of jurisprudence of Lithuanian courts allows concluding that the protection of shareholders' rights in a company ongoing bankruptcy procedures is increasing. Besides, it seems to be that lately limited liability is the most stable mean of defense of shareholders in Lithuania. Though it is not the only way to defend the material interests of shareholders in a company ongoing bankruptcy procedures. The analysis of the Master Thesis allows to draw a conclusion that ensuring the protection of the material interest of creditors the material interests of shareholders' are protected as well. Finally, it is acknowledged that the shareholders are partly protected regardless the piercing of the corporate veil.